

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ORMAN MÜHENDİSLİĞİ ANABİLİM DALI

KIRSAL KALKINMADA İPARD PROGRAMI UYGULAMALARI
(TRABZON İLİ ÖRNEĞİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ziraat Müh. Şeref KABAOĞLU

ARALIK 2016
TRABZON

**KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

ORMAN MÜHENDİSLİĞİ ANABİLİM DALI

**KIRSAL KALKINMADA IPARD PROGRAMI UYGULAMALARI
(TRABZON İLİ ÖRNEĞİ)**

Ziraat Müh. Şeref KABAOĞLU

**Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsünde
“YÜKSEK LİSANS (ORMAN MÜHENDİSLİĞİ)”
Unvanı Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.**

**Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 15.11.2016
Tezin Savunma Tarihi : 09.12.2016**

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Devlet TOKSOY

Trabzon 2016

**KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**Orman Mühendisliği Anabilim Dalında
Şeref KABAOĞLU Tarafından Hazırlanan**

**KIRSAL KALKINMADA IPARD PROGRAMI UYGULAMALARI
(TRABZON İLİ ÖRNEĞİ)**

**başlıklı bu çalışma, Enstitü Yönetim Kurulunun 22/11/2016 gün ve 1677 sayılı
kararıyla oluşturulan jüri tarafından yapılan sınavda
YÜKSEK LİSANS TEZİ
olarak kabul edilmiştir.**

Jüri Üyeleri

Başkan : Prof. Dr. Devlet TOKSOY

Üye : Prof.Dr.Sezgin ÖZDEN

Üye : Yrd.Doç.Dr.Mahmut M. BAYRAMOĞLU

D. Toksoy
.....
Sezgin Ozden
.....
Bayramoglu
.....

Prof. Dr. Sadettin KORKMAZ

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

“Kırsal Kalkınmada IPARD Programı Uygulamaları (Trabzon İli Örneği)” adlı bu çalışma, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Orman Mühendisliği Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanmıştır.

Yüksek lisans danışmanlığımı üstlenerek, konu seçiminde ve hazırlanması sırasında beni yönlendiren ve desteğini esirgemeyen hocam Sayın Prof. Dr. Devlet TOKSOY'a teşekkür ve saygılarımı sunarım.

Tez jürisinde görev alan ve değerli görüşlerini benimle paylaşan Anabilim Dalı öğretim üyesi Sayın Yrd. Doç. Dr. Mahmut Muhammet BAYRAMOĞLU'na ve Çankırı Karatekin Üniversitesi Orman Fakültesi Öğretim Üyesi Sayın Prof. Dr. Sezgin ÖZDEN'e teşekkür ederim.

Yüksek lisans eğitimim sırasında desteğini esirgemeyen çalışma arkadaşım Ziraat Yüksek Mühendisi Sacit BOSTAN'ı rahmetle anıyor ve tüm çalışma arkadaşlarıma katkılarından dolayı teşekkür ediyorum.

Yüksek lisans eğitimim ve tezin yazım aşamasında kurumsal anlamda destek olan ve her türlü bilgi ve belge temininde bana yardımcı olan Trabzon Gıda Tarım Hayvancılık İl Müdürlüğü, Trabzon Zirai Karantina Müdürlüğü ve Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu yönetici ve çalışanlarına teşekkür ederim.

Eğitim hayatımın bütün aşamalarında bana her türlü destekte bulunan sevgili annem Havva KABAOĞLU'na ve sevgili babam Hasan KABAOĞLU'na, her konuda fikirlerinden faydalandığım değerli amcam Şair Mehmet KABAOĞLU'na ve KABAOĞLU ailesinin bütün bireylerine, sonsuz sevgi ve saygılarımı sunarım.

Tezimin yazım aşamasında bana verdiği destek, gösterdiği anlayış ve sabırdan dolayı eşim Gıda Mühendisi Işıl GÜVEN KABAOĞLU'na ve çocuklarım Tusem Sena ve Kerem Oğuz'a sevgi ve saygılarımı sunarım.

Şeref KABAOĞLU
Trabzon, 2016

TEZ ETİK BEYANNAMESİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Kırsal Kalkınmada IPARD Programı Uygulamaları (Trabzon İli Örneği)” başlıklı bu çalışmayı baştan sona kadar danışmanım Pof. Dr. Devlet TOKSOY’un sorumluluğunda tamamladığımı, verileri kendim topladığımı, analizleri ilgili laboratuvarlarda yaptığımı, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallara uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ederim. 09/12/2016

Şeref KABAOĞLU

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
ÖNSÖZ.....	III
TEZ ETİK BEYANNAMESİ.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
ÖZET	IX
SUMMARY	X
ŞEKİLLER DİZİNİ	XI
TABLolar DİZİNİ.....	XII
SEMBOLLER DİZİNİ	XIV
1. GENEL BİLGİLER	1
1.1. Giriş.....	1
1.2. Kırsal Alan Kavramı	4
1.3. Kırsal Kalkınma Kavramı	5
1.3.1. Kırsal Kalkınmanın Amacı	7
1.3.2. Kırsal Kalkınmanın Türkiye İçin Önemi	8
1.4. Kırsal Kalkınma Yaklaşımları	9
1.4.1. Entegre Kırsal Kalkınma.....	10
1.4.2. Hızlı Kırsal Değerlendirme	11
1.4.3. Katılımcı Kırsal Değerlendirme.....	11
1.4.4. Endojen Kırsal Değerlendirme.....	12
1.5. Türkiye’de Kırsal Kalkınma Politikaları ve Uygulamaları.....	12
1.5.1. Türkiye’de Planlı Dönem Öncesi Kırsal Kalkınma Çalışmaları.....	12
1.5.2. Türkiye’de Planlı Dönem Kırsal Kalkınma Çalışmaları.....	14
1.5.3. Türkiye’nin Kırsal Kalkınma Politika Belgeleri.....	17
1.5.3.1. Ulusal Kırsal Kalkınma Strateji Belgesi (2007-2013)	18
1.5.3.2. Ulusal Kırsal Kalkınma Strateji Belgesi 2014-2020 (UKKS-II)	19
1.5.4. Türkiye’de Uygulanan Kırsal Kalkınma Planları	22
1.5.4.1. Kırsal Kalkınma Planı (2010-2013).....	23
1.5.4.2. Kırsal Kalkınma Eylem Planı (2015-2018)	25
1.5.5. Türkiye’de Uygulanan Kırsal Kalkınma Modelleri	26
1.5.5.1. Köy-Kent Modeli	26
1.5.5.2. Merkez-Köy Modeli.....	28

1.5.5.3.	Tarım-Kent Modeli	28
1.5.5.4.	Örnek Köy Modeli	29
1.5.5.5.	Çok Yönlü Kırsal Alan Planlaması Modeli	29
1.5.5.6.	Toplum Kalkınması Modeli	30
1.5.5.7.	Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Modeli	30
1.5.6.	Türkiye’de Uygulanan Kırsal Kalkınma Projeleri	31
1.5.6.1.	Çorum-Çankırı Kırsal Kalkınma Projesi (1976-1984).....	31
1.5.6.2.	Erzurum Kırsal Kalkınma Projesi (1984-1989).....	32
1.5.6.3.	Bingöl-Muş Kırsal Kalkınma Projesi (1990-1999).....	32
1.5.6.4.	Yozgat Kırsal Kalkınma Projesi (1991-2001)	33
1.5.6.5.	Ordu-Giresun Kırsal Kalkınma Projesi (1995-2006).....	33
1.5.6.6.	Sivas-Erzincan Kırsal Kalkınma Projesi (2005-2011).....	34
1.5.6.7.	Anadolu Su Havzası Rehabilitasyon Projesi (2005-2012).....	35
1.5.6.8.	Diyarbakır-Batman-Siirt Kırsal Kalkınma Projesi.....	36
1.5.6.9.	Ardahan-Kars-Artvin Kırsal Kalkınma Projesi.....	36
1.5.6.10.	Köylerin Altyapılarını Destekleme Projesi (KÖYDES).....	37
1.5.6.11.	Diğer Projeler	37
1.5.7.	Uygulanan Kırsal Kalkınma Projelerinden Elde edilen Deneyimler	38
1.6.	Avrupa Birliği’nde Kırsal Kalkınma.....	39
1.6.1.	Avrupa Birliğinde Kırsal Kalkınma Politikasının Tarihsel Gelişimi.....	39
1.6.2.	Avrupa Birliğinin Aday Ülkelere Yönelik Kırsal Kalkınma Destekleri.....	42
1.7.	IPA Programı - Katılım Öncesi Yardım Aracı (Instrument for Pre-Accession).....	45
1.7.1.	IPA’nın Özellikleri.....	47
1.7.2.	IPA Kapsamındaki Mali Yardımların Dağılımı.....	48
1.8.	IPARD Programı-Kırsal Kalkınma İçin Katılım Öncesi Yardım Aracı (Instrument for Pre-Accession Rural Development)	50
1.8.1.	IPARD Programının Amacı ve Öncelikleri	51
1.8.2.	IPARD Programının Uygulandığı İller	52
1.8.3.	IPARD Programında Belirlenen Tedbirler	53
1.8.4.	IPARD Kapsamında Seçilen Tedbirler	56
1.8.4.1.	Tarımsal İşletmelerin Yeniden Yapılandırılması ve Topluluk Standartlarına Ulaştırılmasına Yönelik Yatırımlar (101).....	57
1.8.4.2.	Tarım ve Balıkçılık Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanmasının Yeniden Yapılandırılması ve Topluluk Standartlarına Ulaştırılmasına Yönelik Yatırımlar (103)	58

1.8.4.3.	Kırsal Ekonomik Faaliyetlerin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi (302)	60
1.8.5.	IPARD Programı Uygulama Birimleri	62
1.8.5.1.	Ulusal IPA Koordinatörü (NIPAC)	62
1.8.5.2.	Yetkili Akreditasyon Görevlisi (CAO).....	63
1.8.5.3.	Ulusal Yetkilendirme Görevlisi (NAO).....	63
1.8.5.4.	Ulusal Fon.....	63
1.8.5.5.	Denetim Otoritesi.....	63
1.8.5.6.	IPARD Uygulama Birimleri	63
1.8.5.6.1.	Yönetim Otoritesi.....	64
1.8.5.6.2.	IPARD Ajansı-Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK).....	64
1.8.5.7.	IPARD İzleme Komitesi	68
2.	YAPILAN ÇALIŞMALAR	69
2.1.	Materyal	69
2.2.	Çalışma Alanı ile İlgili Genel Bilgiler	70
2.2.1.	İdari Yapı ve Coğrafya.....	70
2.2.2.	Nüfus.....	72
2.2.3.	İklim.....	72
2.2.4.	Eğitim.....	73
2.2.5.	Turizm.....	73
2.2.6.	Ekonomik ve Sosyal Yapı.....	74
2.2.7.	Tarımsal Yapı ve Tarımsal Üretim	75
2.3.	Yöntem.....	78
3.	BULGULAR.....	79
3.1.	IPARD Programı Türkiye Geneli Uygulamaları	79
3.1.1.	Başvuru Çağrı İlanları.....	79
3.1.2.	IPARD Programı Kapsamında Sunulan Projelere İlişkin Genel Veriler	80
3.1.3.	IPARD Programı Kapsamında Ödeme Yapılan Projelere İlişkin Veriler.....	82
3.1.4.	IPARD Programı Kapsamında İllere Göre Ödeme Yapılan Projelere Ait Veriler	83
3.2.	IPARD Programı Trabzon İli Uygulamaları.....	85
3.2.1.	Başvuru Çağrı İlanı Bazında Sunulan Projelere İlişkin Veriler	86
3.2.2.	İlçe Bazında Sunulan Projelere İlişkin Veriler	89
3.2.3.	Alt Tedbir (Sektör) Bazında Sunulan Projelere İlişkin Veriler.....	90

3.2.4.	Başvuru Çağrı İlanı Bazında Hibe Ödemesi Yapılan Projelere İlişkin Veriler	93
3.2.5.	Alt Tedbir Bazında Hibe Ödemesi Yapılan Projelere İlişkin Veriler	95
3.2.6.	İlçe Bazında Hibe Ödemesi Yapılan Projelere İlişkin Veriler	98
3.2.7.	Tedbir ve Alt Tedbir Bazında Hibe Ödemesi Yapılan Projelere İlişkin Değerlendirmeler	100
3.2.7.1.	Tarımsal İşletmelerin Yeniden Yapılandırılması ve Topluluk Standartlarına Ulaştırılmasına Yönelik Yatırımlar Tedbiri (101).....	101
3.2.7.2.	Tarım ve Balıkçılık Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanmasının Yeniden Yapılandırılması ve Topluluk Standartlarına Ulaştırılmasına Yönelik Yatırımlar Tedbiri (103)	102
3.2.7.3.	Kırsal Ekonomik Faaliyetlerin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi Tedbiri (302)	106
3.2.8.	Trabzon İlinde Ödeme Yapılan Projelere Ait Diğer Değerlendirmeler	112
4.	TARTIŞMA	115
4.1.	Başvuru Çağrı İlanı Açısından İrdelenmesi	115
4.2.	Türkiye Geneli ve Trabzon İlçeleri Açısından İrdelenmesi.....	116
4.3.	Tedbir ve Alt Tedbir (Sektör) Bazında İrdelenmesi	117
5.	SONUÇLAR	122
6.	ÖNERİLER.....	125
7.	KAYNAKLAR	128

ÖZGEÇMİŞ

Yüksek Lisans Tezi

ÖZET

KIRSAL KALKINMADA IPARD PROGRAMI UYGULAMALARI
(TRABZON İLİ ÖRNEĞİ)

Şeref KABAOĞLU

Karadeniz Teknik Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Orman Mühendisliği Anabilim Dalı
Danışman: Prof. Dr. Devlet TOKSOY
2016, 133 Sayfa

Bu çalışmanın konusunu Avrupa Birliği tarafından 2007-2013 döneminde IPA'nın 5. Bileşeni olan IPARD Programı kapsamında yapılan mali yardımlar oluşturmaktadır. Araştırmada 2011-2014 tarihleri arasında 1-12.Başvuru Çağrı İlanı boyunca IPARD Programı kapsamında IPARD Ajansı olarak belirlenen Tarım ve Kırsal Kalınmayı Destekleme Kurumu'na sunulan ve 08/04/2014 tarihine kadar hibe ödemesi yapılan projeler incelenmiştir. IPARD Programı uygulamaları ile ülke genelinde ve Trabzon ilinde hibe ödemesi yapılan sektörlerde kırsal alanlarda meydana gelen değişimler resmi istatistiklerle ortaya konulmuştur. Ortaya çıkan sonuçlar üzerinden sektör bazında değerlendirmelerde bulunulmuştur. Trabzon ilinde sunulan ve hibe ödenen projeler incelenmiş ve IPARD Program uygulamaları açısından il, ilçe, sektör bazında çeşitli karşılaştırmalar yapılmıştır. IPARD Programı kapsamında hibe ödemesi yapılan sektörlerin tamamında Türkiye genelinde bir artış olduğu görülmüştür. Trabzon ilinde ise 101-1, 101-2 ve 302-3 alt tedbirlerinde artış 103-1, 103-2, 103-4, 302-1, 302-4 alt tedbirlerinde düşüş görülmüştür. Trabzon ilinde artış olan sektörlerden sadece 302-3 Kırsal turizm sektöründe meydana gelen yaklaşık % 35'lik artış, Türkiye ortalamasının üzerinde gerçekleşmiştir. IPARD Programın uygulama süreçleri Trabzon ili özelinde ele alınmış ve programın etkinliğini artırmak üzere karşılaşılan sorunlar ve bunlarla ilgili çözüm önerileri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kırsal Kalkınma, IPA, IPARD, Hibe, Trabzon.

Master Thesis

SUMMARY

IPARD PROGRAMME APPLICATIONS IN THE RURAL DEVELOPMENT
(EXAMPLE OF TRABZON PROVINCE)

Şeref KABAOĞLU

Karadeniz Technical University
The Graduate School of Natural and Applied Sciences
Forest Engineering Graduate Program
Supervisor: Prof. Devlet TOKSOY
2016, 133 Pages

This study's subject is the financial assistance within IPARD which constitutes 2007-2013 period of 5. component of IPA made by the European Union. In this study, the projects analyzed "offered during the 1-12. Call for Application between 2011-2014 and made grant payments until 08.04.2014" by Agriculture and Rural Development Support Institution, which has been appointed as IPARD Agency in IPARD Program. With IPARD applications, the changes occurred in rural areas throughout the country and Trabzon province by payment of grants made to the sectors is demonstrated with official statistics. Via emerging results, has made reviews on sector bases. The projects offered and made grant payments in Trabzon province has been analyzed and in terms of IPARD program implementation, made various comparisons about provinces and districts by basis of sectors. Within the scope of the IPARD Program, it is seen that there is an increase in the whole of the sectors in which the grant payments are made in Turkey. In the province of Trabzon in particular, it is seen that there is an increase in 101-1, 101-2 and 302-3 sub measures and there is a decrease 103-1, 103-2, 103-4, 302-1, 302-4 sub-measures. Of the sectors that have increased approximately 35% in Trabzon province, only in 302-3 - the rural tourism sector has been realized above the average of Turkey. IPARD Program application process is discussed in private for Trabzon and to increase the effectiveness of the program, encountered problems and solution suggestions related to them have tried to expose.

Key Words: Rural Development, IPA, IPARD, Grant, Trabzon.

ŞEKİLLER DİZİNİ

	<u>Sayfa No</u>
Şekil 1. IPA programının kapsamı	46
Şekil 2. Türkiye için yardım miktarının (2007-2013) IPA bileşenlerine dağılımı (%).....	49
Şekil 3. IPARD kapsamında seçilen iller	53
Şekil 4. TKDK merkez teşkilatı şeması	66
Şekil 5. TKDK il koordinatörlüğü şeması.....	67
Şekil 6. Trabzon ili idari sınır haritası	71
Şekil 7. Trabzon ili arazi örtüsü haritası.....	72
Şekil 8. Arazilerin kullanım biçimine göre dağılımı	75

TABLolar DİZİNİ

	<u>Sayfa No</u>
Tablo 1. UKKS kapsamında belirlenen stratejik amaçlar	18
Tablo 2. UKKS-II kapsamında belirlenen 5 stratejik amaç.....	20
Tablo 3. Ulusal kırsal kalkınma stratejisi'nin amaç ve öncelikleri	23
Tablo 4. 2000–2006 arası dönemde Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile Baltık Cumhuriyetlerine sağlanması öngörülen mali yardım (1999 fiyatlarıyla, milyon Euro).....	42
Tablo 5. IPA dönemi (2007-2013) Türkiye mali yardım miktarları (milyon Avro)	48
Tablo 6. 2007-2013 IPA dönemi AB Mali yardımının aday ve potansiyel aday ülkelere göre dağılımı.....	50
Tablo 7. IPARD programında yer alan tedbir ve alt tedbirler	53
Tablo 8. 101 Tedbiri yatırım tutarları	58
Tablo 9. 103 Tedbiri yatırım tutarları	60
Tablo 10. 302 Tedbiri yatırım tutarları	62
Tablo 11. Trabzon ve Türkiye'nin tarımsal üretim değerleri	77
Tablo 12. IPARD başvuru çağrı ilan tarihleri ve tutar tablosu.....	79
Tablo 13. Başvuru çağrı ilanı bazında sunulan ve sözleşme imzalanan proje bilgileri tablosu.....	80
Tablo 14. Alt tedbir bazlı sunulan ve sözleşme imzalanan proje sayıları tablosu.....	81
Tablo 15. Başvuru çağrı ilanına bazında alınan, ödeme yapılan proje bilgileri tablosu	82
Tablo 16. Alt tedbir bazında ödeme yapılan proje bilgileri tablosu	83
Tablo 17. İl bazlı sözleşmeye bağlanan ve ödeme yapılan projeler tablosu.....	84
Tablo 18. Başvuru çağrı ilanı bazında proje sayıları	86
Tablo 19. Başvuru çağrı ilanı bazında proje sayısı ve tutar bilgileri.....	88
Tablo 20. İlçe bazında sunulan ve sözleşme imzalanan proje sayıları ve tutar bilgileri	89
Tablo 21. Alt tedbir bazında başvuru sayıları.....	90
Tablo 22. Alt tedbir bazında proje sayısı ve tutarları	92
Tablo 23. Başvuru çağrı ilanı bazında ödeme yapılan proje sayıları.....	93
Tablo 24. Kuruma sunulan, sözleşmeye bağlanan ve ödeme yapılan projelere bilgileri	94
Tablo 25. Alt tedbir bazında hibe ödemesi yapılan projelere ilişkin proje sayıları	96

Tablo 26.	Alt tedbir bazında sözleşme ve ödeme tutarları	97
Tablo 27.	İlçelere göre hibe ödeme tutarları.....	98
Tablo 28.	Tedbir bazlı hibe ödemeleri tablosu	100
Tablo 29.	Süt üreten tarımsal işletmelere yönelik ödeme yapılan projelere ilişkin ayrıntılı bilgiler.....	101
Tablo 30.	101-1 alt tedbirinden ödenen hibenin uygun harcama kalemi bazında dağılımı.....	102
Tablo 31.	Türkiye geneli ve Trabzon ilinde 101 tedbirine ilişkin veriler.....	102
Tablo 32.	Et ve et ürünlerinin işlenmesine yönelik ödeme yapılan projelere ilişkin ayrıntılı bilgiler.....	103
Tablo 33.	103-2 alt tedbirinden ödenen hibenin uygun harcama kalemi bazında dağılımı.....	104
Tablo 34.	Su ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması alt tedbirine yönelik ödeme yapılan projelere ilişkin ayrıntılı bilgiler.....	104
Tablo 35.	103-4 alt tedbirinden ödenen hibenin uygun harcama kalemi bazında dağılımı.....	105
Tablo 36.	103 tedbiri ödeme yapılan proje bilgileri	106
Tablo 37.	Çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi alt tedbirine yönelik ödeme yapılan projelere ilişkin ayrıntılı bilgiler	107
Tablo 38.	302-1 alt tedbirinden ödenen hibenin uygun harcama kalemi bazında dağılımı.....	107
Tablo 39.	Yerel ürünler ve mikro işletmelerin geliştirilmesine yönelik ödeme yapılan projelere ilişkin ayrıntılı bilgiler.....	109
Tablo 40.	302-2 alt tedbirinden ödenen hibenin uygun harcama kalemi bazında dağılımı.....	109
Tablo 41.	Kırsal turizmin geliştirilmesi alt tedbirine yönelik ödeme yapılan projelere ilişkin ayrıntılı bilgiler	110
Tablo 42.	302-3 alt tedbirinden ödenen hibenin uygun harcama kalemi bazında dağılımı.....	110
Tablo 43.	302 tedbiri ödeme yapılan proje bilgileri tablosu.....	112
Tablo 44.	Ödeme yapılan projelerin istihdam tablosu.....	114

SEMBOLLER DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
ABB	: Avrupa Birliği Bakanlığı
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AK	: Avrupa Komisyonu
ARDSI	: Agriculture and Rural Development Support İnstitution (Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu)
BBYKP	: Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
BÇİ	: Başvuru Çağrı İlanı
BM	: Birleşmiş Milletler
CAO	: Competent Accrediting Officer (Yetkili Akreditasyon Görevlisi)
CARDS	: Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilisation (Kalkınma, İstikrar ve Yeniden Yapılanma İçin Topluluk Yardımı)
DB	: Dünya Bankası
DiE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DKP	: Dokuzuncu Kalkınma Planı
DPT:	: Devlet Planlama Teşkilatı
EAFRD	: European Agricultural Fund for Rural Development (Kırsal Kalkınma İçin Avrupa Tarımsal Fonu)
FAO	: Food and Agriculture Organization (Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü)
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
GTHB	: Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı
IFAD	: International Fund for Agricultural Development (Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu)
IPA	: Instrument for Pre-Accession Assistance (Katılım Öncesi Yardım Aracı)
IPARD	: Instrument for Pre-Accession Rural Development (Katılım Öncesi Yardım Aracı-Kırsal Kalkınma Bileşeni)
ISPA	: Instrument for Structural Policies for Pre-Accession (Katılım Öncesi Yapısal Politika Aracı)
İŞKUR	: Türkiye İş Kurumu
KB	: Kalkınma Bakanlığı
KKÇG	: Kırsal Kalkınma Çalışma Grubu
KKEP	: Kırsal Kalkınma Eylem Planı

KKÖİKR	: Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu Raporu
KKP	: Kırsal Kalkınma Planı
KÖYDES	: Köylerin Altyapılarını Destekleme Projesi
KÖY-MER	: Köy Merkezli Tarımsal Üretime Destek Projesi
LEADER	: Liaison Entre Actions de Développement de l'Economie Rurale (AB Kırsal Kalkınma Girişimi)
MIPD	: Multi Annual Indicative Planning Document (Çok Yıllık Gösterge Planlama Belgesi)
NAO	: National Authorising Officer (Ulusal Yetkilendirme Görevlisi)
NIPAC	: National IPA Coordinator (Ulusal IPA Koordinatörü)
OECD	: Organization for Economic Cooperation and Development İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
OGM	: Orman Genel Müdürlüğü
OKP	: Onuncu Kalkınma Planı
OPEC	: Organization of Petroleum Exporting Countries (Petrol İhraç Eden Ülkeler Topluluğu)
OTP	: Ortak Tarım Politikası
PHARE	: Poland and Hungary Action for the Restructuring of the Economy (Polonya ve Macaristan Ekonomilerinin Yeniden Yapılandırılması Programı)
PTT	: Posta Telgraf Teşkilatı
RG	: Resmi Gazete
SAPARD	: Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development (Tarım ve Kırsal Kalkınma İçin Özel Katılım Programı)
SBYKP	: Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
SRAP	: Sosyal Riski Azaltma Projesi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TKB	: Tarım ve Köyişleri Bakanlığı
TKDK	: Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu
TUAP	: Tarımsal Yayım ve Uygulamalı Araştırma Projeleri
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UKKS	: Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi
UNDP	: United Nations Development Programme (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)
YAYÇEP	: Televizyon Yoluyla Yaygın Çiftçi Eğitimi Projesi
YPK	: Yüksek Planlama Kurulu

1. GENEL BİLGİLER

1.1. Giriş

Dünya nüfusunun hızla artması ve doğal kaynakların tükenmesi, insanoğlunu ekonomi biliminin çözmek zorunda olduğu sorunlardan biri olan, sınırlı kaynakların etkin kullanımının önemini anlamaya yöneltmektedir. Doğal kaynakları etkin kullanmak ise onların verimliliklerini arttırmak ve insana yönelik yapılan yatırımların gerçekleşmesiyle mümkün olacaktır. İnsan sermayesinin verimli kullanılması tarımdan sanayiye geçiş dönemindeki ülkelerde daha dönem kazanmaktadır. İnsan sermayesinin veriminin artırılması, onların sosyal ve ekonomik refah düzeylerini arttırmakla mümkün olacaktır. Bu durum insanoğlunu, kır-kent arasındaki ince çizgiyi daha iyi anlaması zorunluluğunu doğurmuştur. Kır ve kent arasındaki ilişki insanlığı kalkınma sorunuyla yüz yüze bırakmıştır. Bu noktada “genel kalkınma” yanında bir de “köy kalkınması” daha genel bir ifade ile de “kırsal kalkınma” sorununu gündeme getirmiştir. Bu gelişme karşısında dünyada ve Türkiye’de köyün ve kırsal sayılan diğer ortamların kalkındırılmasına yönelik çeşitli yaklaşımlar geliştirilmiş ve uygulanmıştır (Gürlük,2001).

Türkiye’de cumhuriyetin ilanından kısa bir süre sonra Köy Kanunu’nun çıkarılması ile başlayan kırsal kalkınma süreci; kırsal alanda yaşayan birey ya da toplulukların gelirlerinin artırılarak yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve kır-kent arasındaki gelişmişlik farkının azaltılması temelinde, zaman içerisinde değişen ve gelişen politikalarla değişik uygulamalara sahne olmuştur. Bu durum günümüzde de Kırsal Kalkınma Eylem Planı ile uygulanarak devam etmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında nüfusun yaklaşık % 75’inin kırsalda yaşaması, kırsal yerleşim sayısının fazla ve dağınık olması ve mevcut coğrafi zorluklar kırsal kalkınma çabalarında birçok zorluğu da beraberinde getirmiştir. Uygulamada yaşanan bu zorluklar kırsal kalkınma faaliyetlerinin belirli bir plan çerçevesinde yapılması yönünde eğilimlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu kapsamda Türkiye’de planlı döneme geçilmesiyle birlikte hazırlanan kalkınma planları içerisinde kırsal kalkınma faaliyetlerine de yer vermeye başlanmıştır. Nitekim 1963-1967 yıllarını kapsayan 1.Beş Yıllık Kalkınma Planı (BBYKP)’nda tarımda üretim ve kalitenin artırılması, tarım dışı faaliyet ve istihdamın geliştirilmesi, toplum ve köy kalkınması gibi konular yer almıştır.

Kalkınma yolundaki Türkiye'de, kırsal kalkınma süreci planlı dönemle birlikte daha sistematik bir yapıda gerçekleşmiş ve kırsal kalkınma projeleri tarımla uğraşan kesime yönelik en önemli politikalardan olmuştur. Ancak doğal kaynakların kıt olması, insan ihtiyaçlarının da sınırsız olması insanoğlunu kaynakların tam ve etkin kullanımına ve sürdürülebilir kalkınma kavramını da anlamaya yöneltmiştir. Bu bağlamda gelişmiş ülkeler kırsal kalkınma projelerindeki stratejilerini sürdürülebilir kalkınmaya adapte etmişlerdir (Gürlük, 2001).

Kırsal kalkınma kavramı Cumhuriyetin ilanından itibaren ele alınan bir konu almakla birlikte özellikle son 20 yılda sıkça Türkiye'nin gündemine gelmektedir. Buna paralel olarak Birleşmiş Milletler (BM), Dünya Bankası (DB), Avrupa Birliği (AB), Gönüllü Kuruluşlar ve Hükümetler kırsal kalkınma olgusuna daha fazla kaynak, bilgi ve zaman ayırma durumuna gelmişlerdir. Özellikle AB'ye uyum sürecinde kırsal alandaki sorunların tespiti ve bu sorunlara kalıcı çözümler bulunması gereksinimi Türkiye'de de "kırsal kalkınma" konusunu gündemin ilk sıralarına oturtmuştur. Bundan dolayı da kırsal kalkınmaya yönelik çalışmalar hızlanmıştır. Bu süreçte sadece AB koşullarına uymak için değil, ülkenin gereksinimlerini ve önceliklerini dikkate alan bir "ulusal kırsal kalkınma stratejisi" çerçevesinde politikalar geliştirilmeye çalışılmaktadır. Diğer taraftan, AB'ye katılım sürecinde müktesebatın üstlenilmesine ilişkin yükümlülükleri çerçevesinde, kırsal kalkınma politikalarının ve tedbirlerinin AB Ortak Tarım Politikaları (OTP) ile uyumlaştırılmasına da özel bir önem verilmektedir (Gülçubuk,2005).

Ekim 2005'ten itibaren AB ile tam üyelik müzakereleri yürüten ülkemizde kırsal kalkınma politikaları, planlı dönemde oluşturulan beş yıllık kalkınma planları ile gündeme gelmiştir. Özellikle Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (SBYKP)'nda kırsal kalkınma başlığı altında, sürdürülebilir kalkınma ilkesi vurgulanarak gelir ve istihdamın artırılması temel amaç olarak ortaya konmuştur. AB'ye uyum süreci dikkate alınarak, ilk defa 2007-2013 dönemini kapsayacak şekilde yedi yıllık olarak hazırlanan Dokuzuncu Kalkınma Planı (DKP) içerisinde yer alan ve Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi doğrultusunda hazırlanan Kırsal Kalkınma Eylem Planının amacı, kırsal kalkınmanın sadece tarım ve bölgesel politikalar bağlamında değil; eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, sanayi ve ticaret, istihdam, nüfus, kültür, konut ve şehirleşme, enerji, turizm ve çevre sektörleri açısından da dikkate alınması gerektiği şeklinde vurgulanmıştır. AB'de kırsal kalkınma faaliyetleri tarımsal politikalar olarak 1950'lerde OTP ile başlamıştır. İlerleyen zamanda politikalar kırsal alanları ilgilendiren diğer unsurlar da ele alınarak oluşturulmuştur. AB aday

ülkelerde kırsal kalkınmayı desteklemek için 2000-2006 arasında SAPARD (Tarım ve Kırsal Kalkınma İçin Özel Katılım Programı) programını uygulamışken, 2007-2013 döneminde henüz devam etmekte olan IPARD (Katılım Öncesi Yardım Aracı-Kırsal Kalkınma Bileşeni Programı) programını uygulamaktadır (Işık ve Baysal, 2011).

Türkiye, Avrupa Birliği tarafından aday ve potansiyel aday ülkelere yönelik oluşturulan ve IPA (Katılım Öncesi Yardım Aracı)'nın beşinci bileşeni olan Kırsal Kalkınma -IPARD programından faydalanabilmek için kendi kırsal kalkınma IPARD programını hazırlayarak 25 Şubat 2008 tarihinde Avrupa Komisyonu (AK) onaylatmış ve 2007-2013 dönemini kapsayan mali yardımdan faydalanmaya hak kazanmıştır. IPARD programı ile hem Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinde birlik müktesebatına uyumunun sağlanması hem de ülkenin kırsal kesimine sürdürülebilir bir katkı sağlanması amaçlanmaktadır. Yaşanan gecikmelerden dolayı programın 2016 yılı sonunda tamamlanması öngörülmektedir.

Hazırlanan IPARD Programı ile AB'den yaklaşık 874 Milyon Avro tutarında hibe alınması hedeflenmektedir. Bu kaynağa eklenecek 291 Milyon Avro Ulusal Katkı ile kırsal alanlarda yaklaşık 1,2 Milyar Avroluk bir yatırım yapılması öngörülmektedir. IPARD Programı birinci ve ikinci faz iller olmak üzere toplam 42 ilde uygulanmaktadır. IPARD uygulayıcısı (IPARD Ajansı) olarak Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) 2007 yılında kurulmuş olup 2011 yılında Avrupa Komisyonu'ndan yetki devri almış ve ilan ettiği Başvuru Çağrı İlanları (BÇİ) ile proje kabullerine başlamıştır. IPARD programı kapsamında da 15 BÇİ ilan edilmiş olup proje süreçleri halen devam etmektedir.

Bu çalışma ile IPARD ajansı olarak belirlenen TKDK tarafından ilk 12 BÇİ boyunca 2011-2014 yılları arasında kuruma sunulan ve 08.04.2014 tarihine kadar hibe ödemesi yapılan projeler ele alınmıştır. Hibe ödemesi yapılan projeler Türkiye geneli ve Trabzon ili özelinde IPARD Programının ilgili sektörlerde kırsal alanlarda oluşturduğu değişimler resmi verilerle analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular ışığında kırsal alanlarda oluşan değişimler üzerinden değerlendirmelerde bulunulmuştur. Trabzon ilinde sunulan ve hibe ödenen projeler incelenerek, program uygulamaları açısından il, ilçe, sektör bazında değerlendirmeler ve çeşitli karşılaştırmalar yapılmıştır. Ayrıca Trabzon ili uygulamaları üzerinden programda ve proje uygulamalarında karşılaşılan sorunlar ve bu sorunlar ile ilgili çözüm önerileri programın etkinliğini artırmak üzere ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1.2. Kırsal Alan Kavramı

Türkiye için “kırsal alan” tanımı önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Kırsal alanın temel niteliklerini yansıtan ve nitel-nicel açılardan tanımlanabilecek tek bir “kırsal alan” tanımı henüz yapılamamıştır. Çünkü kırsal alan ayırımında genel nüfus sayımı, hane halkı işgücü anketi, hane halkı bütçe anketleri ve genel tarım istatistikleri verileri derlenmekte ve bu çalışmalarda ise farklı kırsal alan tanımları kullanılmaktadır. Nüfus sayımında il ve ilçe merkezleri dışında kalan yerler, hane halkı anketlerinde 20 bin’den daha az nüfusu olan yerler, tarım verilerinde ise tüm köyler ve 5.000’den az nüfusu olan ilçe merkezleri “kırsal alan” olarak değerlendirilmektedir. Türkiye’de kent statüsünde değerlendirilen, istihdam ve ekonomik ağırlıklı olarak tarıma dayandığı, kırsal yaşam biçimlerinin yaygın olduğu bazı il ve ilçe yerleşim birimleri kırsal alan niteliğindedir. Diğer yandan, kırsal alan statüsünde değerlendirilen bazı yerleşim birimleri de sanayi ve turizm alanında gelişmiş kentsel alan niteliği sergilemektedir (Gülçubuk, 2005).

Türkiye’de kırsal alanlar için çeşitli fiziki ve sosyolojik tanımlar yapılmaktadır. Örneğin, “kentsel alanların dışında kendine özgü doğal coğrafi özelliklere sahip, sayıca fazla, küçük ve dağınık yerleşimlerin yaygın, nüfus yoğunluğunun düşük olduğu alanlar” kırsal alan olarak tanımlanmaktadır. Başka bir tanıma göre kırsal alan; “belediye mücavir alan sınırları dışındaki mekanlar” ya da “doğal coğrafi çevre” olarak kabul edilmektedir (Anonim,2006).

Türk Dil Kurumu (TDK) Sözlüğünde ise kırsal alan; Üretim etkinlikleri tarıma dayalı olan kırsal nüfusun yaşadığı ve çalıştığı alan olarak tanımlanmaktadır (URL-1).

Ülkemizde kırsal kalkınma konusunda en önemli belgelerden biri olan ve 2006 yılında yayımlanan Ulusal Kırsal Kalkınma Strateji Belgesinde kırsal alan; nüfusu 20.000 ve daha fazla olan kentsel yerleşmeler dışında kalan alanlar olarak tanımlanmıştır. Bu tanımlamanın tercih edilmesinin sebebi ise yürürlükte olan kalkınma planları ile uyumun sağlanması olarak belirtilmiştir.

Planlanan ve uygulama sürecindeki bütün politikalarda geçerli olarak kullanılan kırsal alanların istatistiksel referanslar ile açıklanması, mekansal ve sosyoekonomik özelliklerin dikkate alınmamasına neden olmaktadır. 2013’te çıkarılan belediye yasasıyla beraber daha önce köy olarak tanımlanan yerleşim birimleri mahalle statüsüne dönüştürülerek il, ilçe merkezleri içerisinde yer almıştır. Bu bağlamda aynı sosyoekonomik yapıdaki alanlar statü referansı ile kırsal özelliklerini kaybetmişlerdir (Ahlatcı, 2015).

Kırsal alan tanımı konusundaki bu karmaşık durum Onuncu Kalkınma Planı (OKP)'nina da yansımış ve kırsal alan tanımının revize edilerek temel nitelikteki ulusal verilerin kır-kent ve il bazında sağlanması, kırsal kalkınma alanındaki hedeflerden biri olarak planda yer almıştır.

Dünyada farklı ülkeleri bir arada ve aynı kriterlere göre karşılaştırabilmek amacıyla uluslararası kuruluşlarca standart kırsal alan tanımları geliştirilmiştir. Bu tür tanımlardan, İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) tarafından geliştirilen ve AB tarafından da kullanılan kırsal alan tanımı yaygın olarak kullanılmaktadır. OECD belgelerinde, kırsal alanların tespit ve sınıflandırılmasında nüfus yoğunluğu esas alınmaktadır. Buna göre; idari sınırları itibarıyla nüfus yoğunluğunun km² başına 150 kişinin altında olduğu yerleşim birimleri kırsal alan dâhilinde sayılmaktadır. Bu tanıma göre, kırsal ve kentsel alanların yer aldığı bölgeler üç gruba ayrılmaktadır. Bu ayrımında; nüfusunun yüzde 50'sinden fazlasının kırsal alanlarda yaşadığı bölgeler, kırsallığı baskın bölgeler; nüfusunun yüzde 15–50'sinin kırsal alanlarda yaşadığı bölgeler önemli ölçüde kırsal bölgeler; nüfusunun yüzde 15'inden azının kırsal alanlarda yaşadığı bölgeler ise kentselliği baskın bölgeler olarak sınıflandırılmaktadır (Anonim,2006).

Avrupa Komisyonu, 2010 yılında kırsal alan tanımı konusunda, yukarıda belirtilen OECD tanımına dayalı yeni bir tipoloji üzerinde anlaşmaya varmıştır. Bu yeni tipoloji km²'ye düşen nüfus yoğunluğuna ve alanda yaşayan en az nüfus sayısına dayanmaktadır. Nüfus yoğunluğunun km²'de en az 300 kişi olduğu ve en az 5.000 kişinin yaşadığı yerleşim birimleri “baskın kentsel alanlar” olarak dikkate alınmakta, bunun dışındaki tüm alanlar “kırsal alan” statüsünde değerlendirilmektedir. Toplam nüfusun %50'den fazlasının bulunduğu alanlar “ağırlıklı kırsal alan”, %20-50 arasında olanlar “orta kırsal alanlar”, toplam nüfusun %20'den daha azının kırsalda yaşadığı alanlar ise “baskın kentsel alan” olarak sınıflandırılmıştır (Koç,2016).

1.3. Kırsal Kalkınma Kavramı

Kırsal kalkınmanın çok sektörlü, çok disiplinli ve bütüncül bir yaklaşımı zorunlu kılan kavramsal yapısı nedeniyle, tıpkı kırsal alan tanımında olduğu gibi, halen üzerinde tüm kesimlerin uzlaştığı bir tanımla bulunmamaktadır (Anonim,2006). Dünyada ve Türkiye'de değişik otoritelerce farklı tanımları yapılan kırsal kalkınma genellikle kalkınmanın bir parçası olarak görülmüş ve kalkınma içinde değerlendirilmiştir.

Genel anlamda kalkınma, tek başına toplumda yaşanan sosyal değişimlerin genel bir sürecini ifade etmekte olup bu süreçte üretim yöntemleri, kaynakların dağılımı, kurumsal yapı, toplumsal değerler, insanların tutum ve davranışları değişim göstermekte ve belirli bir doğrultuda ilerleme göstermektedir. Bu nedenle de kalkınma sosyal değişim sürecini etkilemek için yapılan pozitif yönlü müdahalelerle yakın ilişki içerisinde (Tolunay ve Akyol, 2006).

Kırsal kalkınma ise en genel ifadeyle kırsal toplulukların kendi girişim ve çabalarını kamu kesiminin işbirliği ile kalkınma yönünde harekete geçirmek şeklinde ifade edilebilir (Eraktan ve Yıldırak, 1989).

Türkdoğan (2006), kırsal kalkınmayı daha teknik bir şekilde tanımlamıştır. Buna göre kırsal kalkınma; teknik bilgi ve yeniliklerin çiftçiye öğretilmesi ve kabulü sürecidir.

Bakırcı (2007)'ye göre kırsal kalkınma; kırsal alan veya kırsal yerleşme olarak tanımlanan alanlarda sosyal, kültürel ve ekonomik bütün koşulların çevre koruma ve sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda, bu bölgelerde yaşayan insanların refah ve yaşam standartlarının artırılmasına yönelik plan, politika ve uygulamaların bütünüdür.

Şerefoğlu (2008) tarafından ise kırsal kalkınma ekonomik, kültürel ve sosyal bakımdan bütüncül bir yaklaşımı gerektiren bir bileşen olarak tanımlanmıştır.

Yücer (2009)'a göre kırsal kalkınma; kır-kent arasındaki sosyoekonomik farklılıkların optimum bir dengeye kavuşturulması ve kırsal nüfusu yerinde kalkındırmayı amaçlayan politik bir tercih olarak tanımlanmaktadır.

Türkiye'de kırsal kalkınma konusunda önemli çalışmalar yapmakta olan Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (GTHB) kırsal kalkınmayı; kırsal alanda yaşayan ve geçimini tarım sektöründen veya diğer kırsal gelir kaynaklarından sağlayan birey ve toplulukların yaşam şartlarını iyileştirmek ve refahını artırmak olarak tanımlamıştır (GTHB, 2013).

DKP Kırsal Kalkınma Politikaları Özel İhtisas Alt Komisyonu Raporu'nda Kırsal Kalkınma; kırsal yerleşimlerde yaşayanların, insanca yaşam koşullarına erişim olanaklarının artması, kalkınma temelinde değişim taleplerinin desteklenmesi, bireylerin kendi öz güçlerini keşfetmesi ve ona dayanması, gelir dağılımında adaletin sağlanması, gelirlerinin artması, eğitim ve sağlık hizmetlerine ulaşım oranının yükselmesi, doğal kaynakların korunarak kullanılması ve zenginliklerin kırsaldaki bireyin hayatına yansımaları süreci olarak ifade edilmiştir (Anonim, 2006)

Günümüzde yürürlükte olan ve kırsal kalkınmanın temelini oluşturan belgelerden biri olarak kabul edilen Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (UKKS, II)'nde ise kırsal kalkınma;

kırsal alanda yaşayan fertlerin ekonomik ve sosyal refahı ile yaşam kalitesini artırma süreci olarak tanımlanmıştır (UKKS-II, 2014).

BM'ye göre kırsal kalkınma; küçük toplulukların içerisinde buldukları ekonomik sosyal ve kültürel şartları iyileştirmek adına göstermiş oldukları çabaların, devletin bu husustaki çabaları ile birleştirilmesi, bu toplulukların ulusal bütünlük içinde kaynaştırılması ve ulusal kalkınma faaliyetlerine gerekli katkıda bulunmalarının sağlanması süreci olarak tanımlanmaktadır (Eraktan ve Yıldırak, 1989).

Yukarıda yapılan tanımlama ve açıklamalar neticesinde özet olarak kırsal kalkınma; kırsal alanlarda yaşayan birey ya da toplulukların yaşam standartlarının sürdürülebilir geliştirilmesi için yapılan çok yönlü girişimler olarak tanımlanabilir.

Kırsal kalkınma ile ilgili tanımlamalarda karşılaşılan bütün kavramsal farklılıklara rağmen, kırsal kalkınma ile ulaşılmak istenen nihai hedef; “kırsal toplulukların yaşam standartlarını yükseltmek” olarak karşımıza çıkmaktadır (Bakırcı,2007).

1.3.1. Kırsal Kalkınmanın Amacı

Kırsal kalkınma ile ilgili yapılan değişik tanımlamalarda üzerinde durulan, kırsal alanda yaşayan birey ya da toplulukların yaşam kalitesinin artırılması ve kır-kent arasındaki gelişmişlik farkının azaltılması kırsal kalkınmanın temel amacını oluşturduğu düşünülmektedir.

Kırsal alan kalkınma politikaları; kırsal alandaki toplumların ekonomik, toplumsal ve kültürel olanaklarını geliştirmek, bu toplumların yaşam standartlarını iyileştirmek, onların ulusal gelişmeye bütünüyle katılımlarını sağlamak üzere, toplum ve devletin birleşik çabaları sonucu ortaya çıkan ilerlemeyi kapsayan politikalardır. Bireyin gelirini yükseltmek, eğitim, sağlık, konut, sosyal güvenlik, insanca yaşamak için yeterli-dengeli beslenmek ve yaşanabilir bir ortam sağlamak, kırsal kalkınma uygulamalarının temel hedefleridir. Kırsal kalkınma strateji ve politikalarının ana amacı, dünyada geri kalmış toplum veya toplulukların tarımsal, ekonomik ve sosyokültürel alanlarda kendi kendilerine yardım ve dışarıdan destek yöntemi ile kalkınmalarını sağlamaktır. Bu amaçlar daha açık bir ifadeyle (Gülçubuk, 2006);

1. İnsanın daha bol fakat sorumlu harcamada bulunması ve gereksinimlerini daha iyi karşılayabilmesini sağlayacak ekonomik yönlü amaçlar,

2. İlişkileri daha düzenli, yaşamı daha anlamlı kılan ve doğal çevreye karşı saygılı ve duyarlı sosyal amaçlar,
3. İnsanları planlı, programlı hareket ettiren ve belirgin bir davranış sergilettiren örgütsel amaçlar, olarak ifade edilebilir.

Ülkemizde 2014 yılında yayımlanan ve kırsal kalkınma alanında önemli bir belge olan UKKS-II’de kırsal kalkınmanın amacı; kırsal ve kentsel alanlar arasındaki gelişmişlik farkını azaltmak ve göçlerin kırsal alanlar üzerindeki olumsuz etkileriyle mücadele etmek olarak tanımlanmaktadır (UKKS- II, 2014).

Bakanlar Kurulunun 2013/4908 sayılı kararı ile kabul edilen Onuncu Kalkınma Planında (OKP) ise kırsal kalkınmanın temel amacı; kırsal kesimdeki asgari refah düzeyinin ülke ortalamasına yaklaştırılması olarak tanımlanmıştır. Kırsal kalkınma politikasının temel hedefi ise kırsal toplumun iş ve yaşam koşullarının bulunduğu yörede iyileştirilmesi olarak belirtilmiştir. Bu kapsamda üretilen politikalar ise; kırsal ekonominin ve istihdamın güçlendirilmesi, insan kaynaklarının geliştirilmesi ve yoksulluğun azaltılması, sosyal ve fiziki altyapının iyileştirilmesi ile çevre ve doğal kaynakların korunması olarak ortaya konulmuştur (KB, 2013).

1.3.2. Kırsal Kalkınmanın Türkiye İçin Önemi

Türkiye’de kırsal kesimde yaşayan nüfus; Cumhuriyetin ilk yıllarında nüfusun yaklaşık % 75’ini oluşturuyorken, 2012 yılı verilerine göre ise nüfusun yaklaşık % 23’ünü oluşturmaktadır. Kırsal alanlarda yaşayan nüfus yıllar itibariyle azalmış olmasına rağmen günümüzde yaklaşık 18 Milyon kişi kırsal alanlarda yaşamaktadır. Bu rakam bir çok AB üyesi ülkenin nüfusundan daha fazladır. Bu durum kırsal kalkınmanın hedef kitlesi açısından önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca Türkiye’de kırsal alandaki temel ekonomik faaliyetlerin tarım politikaları içerisinde değerlendirilmesi ve tarımda istihdamın toplam istihdam içerisinde yaklaşık % 20 olması hedef kitlenin büyüklüğünün başka bir ifadesidir. Kırsal kalkınma, kırsalda yaşayan birey ve toplulukların kalkındırılması yanında ulusal kalkınmaya sağladığı katkı ile de ülkemiz açısından vazgeçilemez bir politika niteliğindedir.

Türkiye’de kırsal alanda yaşayanlar kentlerde yaşayanlara göre milli gelirden daha az pay almakta ve daha yoksul bir yaşam sürmektedirler. Bununla birlikte Türkiye’de

kırsaldan kente artan göç hareketleri ve bunların oluşturduğu sorunlar, kırsal alanların sosyoekonomik yapısı ve yoksulluk, kır ve kent arasındaki gelişmişlik farkının giderek artması ve bütün bu sorunlara çözüm arama çabaları kırsal kalkınmanın geçmişte olduğu gibi günümüzde de Türkiye gündeminde yer almasını sağlamıştır. Bu durum kırsalda yaşayan birey ya da toplulukların gelirini artırmak üzere devlet desteklerinden daha fazla faydalanmaları yönünde adımlar atılması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bunun sonucunda Türkiye’de dönemler halinde hazırlanan kalkınma planlarında kırsal kalkınma konusu yer almaya başlamış ve politikalar üretilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (SBKP) hazırlık döneminde Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu Raporu (KKÖİKR) hazırlanmıştır. Tarım politikalarındaki desteklerin şeklinin değiştirilmesine bağlı olarak DKP döneminde kırsal kalkınma konusunda ilk belge olan ve 2007-2013 dönemini kapsayan UKKS-I 2006 yılında yayımlanmıştır. UKKS-I’in ardından 2011 yılında bu strateji belgesi esas alınarak 2010-2013 dönemini kapsayan Kırsal Kalkınma Planı (KKP) hazırlanmış ve kırsal kalkınmanın ulusal düzeyde bütüncül bir yaklaşımla ve tüm paydaşlarla işbirliği içinde ele alınmıştır. OKP döneminde ise kırsal kalkınma konusunda ikinci strateji belgesi olan ve 2014-2020 dönemini kapsayan UKKS-II belgesi 2014 yılında yayımlanmıştır. 2015 yılında ise bu strateji belgesi temelinde 2015-2018 dönemini kapsayan Kırsal Kalkınma Eylem Planı (KKEP) hazırlanarak yürürlüğe konulmuştur. Kırsal kalkınma ile ilgili çok sayıda strateji belgesi ve ulusal planların hazırlanması ve bu konuda birçok politika üretilerek desteklenmesi Türkiye’de konuya verilen önemi göstermektedir.

Türkiye’de ulusal kaynaklarla yürütülen kırsal kalkınma projelerinin yanında uluslararası kaynaklarla da desteklenen birçok kırsal kalkınma projesi bulunmaktadır. Türkiye, uluslararası kaynaklardan aldığı kredi ve hibelerle kırsal kalkınma alanında yürütülen bir çok projeye destek vermesi, Türkiye’de kırsal kalkınmaya verilen önemin ayrı bir ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.4. Kırsal Kalkınma Yaklaşımları

İkinci Dünya Savaşı’ndan itibaren kırsal kalkınma yaklaşımları toplumların üzerinde önemle durduğu konulardan birisi olmuştur. Ekonomik kalkınma ülkeler bakımından sadece yoksulluktan kurtulma anlamına gelmemekle birlikte uluslararası itibarın kazanılması bakımından da hayati öneme sahiptir. Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte

olan ülkeler ekonomilerinin nasıl gelişeceği ve kalkınacağı sorularına yanıt arama çabası içerisinde olmuşlardır (Doğan ve Öztürk, 2010).

Kırsal alanların kalkındırılması ve bu alanlarda yaşayan nüfusun sosyal, ekonomik ve kültürel gereksinimlerinin giderilmesi, üretimde artış ve verimliliğin sağlanması, gelir artışı sağlayarak yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve refah düzeyinin yükseltilmesi, kırsal yerleşim ile kentsel yerleşim alanları arasındaki farklılıkların giderilmesini amaçlayan çeşitli yaklaşımlar geliştirilmiştir (Yaşa,2016).

Zaman içerisinde oluşturulan kırsal kalkınma yaklaşımları aşağıda başlıklar halinde açıklanmıştır.

1.4.1. Entegre Kırsal Kalkınma

1970’li yıllarda ileri sürülen entegre kırsal kalkınma yaklaşımının ortaya çıkmasında geleneksel yaklaşımlarda eksik bırakılan tarım sektörünün diğer sektörlerle beraber vurgulanmamış olması en önemli husustur. Entegre kırsal kalkınma yaklaşımı ekonomik, sosyal ve çevresel boyutları kapsayan bütünlük bir yaklaşımdır (Salkım, 2014).

Entegre yaklaşım bölgesel ve merkezi kalkınma yapısının dinamik işbirliğini öngören bir yaklaşım olup merkezi yönetim bütçesi sadece yerel kalkınma sistemi aracılığı ile sağlanabilmektedir. Dolayısıyla bölgesel/yerel kalkınma için çeşitli mali yardım ve destekler direkt olarak temin edilebilmekte ve bu da kalkınma kaynaklarının geliştirilmesine ve ekonomik performansın gelişmesine katkı sağlamaktadır (Çelik, 2005).

Kırsal ve kentsel gelişimi sağlamak adına sunulan kamu yatırımlarının belirlenmesi ve özel kesim yatırımlarının ve aynı zamanda teşvik edici politika ve uygulamaların ortaya konulması, bölgesel gelişmenin kamu, yerel yönetimle ve aynı zamanda özel kuruluşlarla ortak olarak yürütülmesi bu yaklaşımın öncelikli amaçlarındandır. Türkiye’de bunun en bilinen örneği Doğu Anadolu Projesi’dir. Bu plan doğrultusunda hayvancılık, konut, istihdam, altyapı, merkez köy, göç, mekânsal örgütlenme gibi pek çok uygulamanın güçlü hale getirilmesi, kırsal alanlardaki insan kaynaklarının harekete geçirilmesi gibi son derece önemli konularda entegre bir plan hazırlanması ve nitelikli yatırımlara öncelik verilmesine yoğunlaşılması gerektiği ifade edilmiştir (Salkım, 2014).

1.4.2. Hızlı Kırsal Değerlendirme

Hızlı kırsal kalkınma yaklaşımı en genel özellikleriyle fayda-maliyet oranını göz önüne alan, çabuk uygulanan, sosyal ve teknik bilimleri bünyesinde barındıran, gerekenden daha fazla bilgi toplanmamasını savunan ve köylerdeki yerel bilginin önemini vurgulayan bir yaklaşım olarak belirtilebilir. Hızlı kırsal değerlendirme genel olarak farklı uzmanlıklara sahip bir ekibin, kısa süreli köy ziyaretlerinin yerel bilgi ile birleştirilmesi ve çiftçilere tarımsal yeniliklerin ve tekniklerin en az zamanda benimsetilmesi olarak ifade edilebilir. Bu yaklaşımın ortaya çıkmasındaki en büyük etken, uzun süren anket ve mülakat çalışmaları ile maliyet ve zaman unsurunun artması ve sonuçlara çabuk ulaşılamaması gösterilmektedir (Köprülü, 2006).

Hızlı değerlendirme yaklaşımını diğerlerinden ayıran özellik çok disiplinli bir yaklaşım olması ve saha araştırması yöntemi olmasıdır. Chambers yöntemin “son derece hızlı ve başarılı” bir yaklaşım olduğunu ifade etmiştir. Oldukça kısa bir zaman diliminde kabul gören ve yaygın hale gelen bu yaklaşımın son derece geniş uygulama alanları söz konusudur. Önceleri gelişmekte olan ülkelerde kırsal kalkınma projelerinde araç olarak kullanılan bu yöntem özellikle zirai alanda, tarım ekosistem analizlerinde, beslenme ve sağlık çalışmalarında, sosyal ormancılıkta, sulama projelerinde, sosyolojik yaklaşımlarda yaygın olarak kullanılmıştır (Cengiz ve Çelem, 2005).

1.4.3. Katılımcı Kırsal Değerlendirme

Katılımcılık, mevcut durum analizi ve kalkınma faaliyetlerinin planlanması, uygulanması ve değerlendirilmesinde yerel nüfusun yol gösterici rol üstlendiği ve uzmanlar arasındaki iletişim sürecinin son derece önem arz ettiğini ifade eden bir kırsal kalkınma yaklaşımıdır (Salkım, 2014).

Kırsal kalkınmaya insanların katılımı 70’li yılların ortasında ortaya atılmış olup bu durum dünya genelinde çok büyük çapta olmasa da farkındalık sağlamıştır. Katılımcı kırsal değerlendirme yaklaşımı yerel halkın kendi değerlendirmelerini, analizlerini planlarını olası hala getiren, yerel halkla dışarıdan gelen konumunda olan uzmanların bildiklerini ve öğrendiklerini paylaştıkları yerel bilgiye vurgu yapan bir yaklaşımdır (Coşgun, 2009).

Ortaya çıktığı andan itibaren katılımcı kırsal değerlendirme yaklaşımı pilot projeler ile birçok gelişmekte olan ülkede uygulanmış ve sürdürülebilir bir yapıya dönüştürülmeye

çalışılmıştır (Özer, 2003). Bu tarz projeler üreticilerin daha aktif hale gelmesini sağlamanın yanı sıra aynı zamanda onların bir bakıma proje yöneticisi olarak görev yaptıkları için yapılan faaliyetleri daha fazla kabullenmelerini de sağlamıştır (Salkım, 2014).

1.4.4. Endojen Kırsal Değerlendirme

Çevrenin korunması ve sürdürülebilir sosyal kalkınma temeline dayanan ve yaşam standartlarında niceliksel ilerlemenin sağlanması olarak tanımlanan bir yaklaşımdır. Endojen kalkınma geleneksel kırsal kalkınma anlayışından farklı olarak aşağıdan-yukarıya bir yönetim anlayışı benimsemektedir. Buna göre projenin uygulandığı üreticiler aynı zamanda projenin gidişatı üzerinde söz sahibi olmaktadır. 1990'lı yıllardan günümüze kadar uygulanan çoğu kırsal kalkınma projesinde endojen kalkınma yaklaşımının uygulandığı görülmektedir. Sivil Toplum Kuruluşları (STK) bu yaklaşımın yürütücülüğünü üstlenen temel kuruluşlar olarak karsımıza çıkmaktadır (Köprülü, 2006).

1.5. Türkiye’de Kırsal Kalkınma Politikaları ve Uygulamaları

Türkiye’de Cumhuriyet’in kuruluşundan itibaren kırsal alanları kalkındırmak ve kırsal kent arasındaki gelişmişlik farkını azaltmak üzere yerel ve ulusal ölçekte birçok kırsal kalkınma çalışması yapılmaktadır. Bu çalışmalar, ülkemizin geçirdiği ekonomik süreçler ve planlama açısından, planlı dönem öncesi ve planlı dönem sonrası olarak iki dönem halinde incelenmektedir.

1.5.1. Türkiye’de Planlı Dönem Öncesi Kırsal Kalkınma Çalışmaları

Cumhuriyetin ilanı ile başlayan modernleşme, çağdaşlaşma özlemi ve buna paralel olarak çalışmaların, tüm zorluk ve engellere karşın zamanın olanakları içinde başarı ile yürütüldüğü söylenebilmektedir. 1929 ve 1930 yıllarında dünyanın karşı karşıya bulunduğu ekonomik kriz Türkiye'yi de etkilemiş, sadece tarım ürünlerine dayalı olan Türk ihracat olanaklarının ve ekonominin çok şiddetli sarsıntı geçirmesine neden olmuştur. Bu gerçekler karşısında Türkiye'nin tek yapabileceği ise, tarımda ve kırsal kesimde kalkınmanın sağlanarak, kaynak yaratılmasıydı. Cumhuriyetin ilk yıllarında bundan

hareketle, dönemin hükümetleri bunun kırsal kalkınma ile olabileceğini düşünerek köylüye yönelik önemli adımlardan biri olan 18 Mart 1924'deki 442 sayılı Köy Kanunu'nu çıkartmışlardır. Kırsal kesimin çağdaşlaşmasını sağlamaya yönelik Köy Kanunu iki açıdan önem arz etmektedir. Birincisi, bu yasa ile kalkınmanın köyden başlama gereği vurgulanmıştır. İkincisi de köylere hukuki bir kişilik tanınması ve ilk defa köy kanunu ile köy toplulukları özerk bir yapıya kavuşturulmasıdır. Köye tanınan özerklikle birlikte, seçilen yönetsel organlara ve köy halkına köy yaşamı için gerekli alt yapı ve benzeri hizmetleri yapma ve daha iyi yaşam koşulları yaratma yükümlülüğü getirilmiştir. Böyle bir yaptırım, toplumu kalkınmaya, çağdaşlaşmaya ve daha iyi yaşam için koşulları oluşturmaya yöneliktir (Gülçubuk, 2005).

1930'lu yıllarda Türkiye'nin ulusal kalkınma sorunlarının masaya yatırıldığı, kalkınmanın başlangıç noktasının ne olacağını tespit edilmesi gayesiyle Birinci İktisat Kongresi gerçekleştirilmiştir. Kırsal yerleşim birimlerinden biri olan köylerle alakalı çabaların kazandığı önem doğrultusunda Tarım Bakanlığı 1938 yılında Birinci Köy ve Ziraat Kongresi'ni düzenlemiş, kongrede köylerin sosyoekonomik sorunları ile tarımla alakalı teknik mevzular da görüşülmüştür. Köylerin kalkınması için sağlanacak kaynaklar hususunda çalışma gerçekleştirilmiştir. Ayrıca köylerin sosyoekonomik ve kültürel gereksinimleri belirlenerek Köy Kalkınması Hakkında Rapor hazırlanmıştır (Yaşa,2016).

Cumhuriyet döneminde, eğitim alanında kırsal kalkınmaya yönelik en sistemli yaklaşım özellikle Köy Enstitüleri hareketiyle olmuştur. Köy Enstitüleri, özellikle kır kökenli çocukların başta öğretmenlik olmak üzere köy için gerekli ve geçerli mesleki bilgilerle donatılıp yeniden köye gönderilmesiyle tabanın değişmesini amaçlamaktaydı. Dünyada örnek bir eğitim denemesi olarak Köy Enstitüleri girişimi ile özellikle eğitimde fırsat eşitliği, uygulamalı eğitim, yerel önderlik konularında önemli sonuçlar elde edilmiştir. Buraya kadar belirtildiği gibi, köy ve köylü sorunlarına ilişkin çalışmalar Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren yoğunluk kazanmıştır. Fakat bunlar birbirinden kopuk, dağınık çalışmalar olarak sürdürülmüştür. Yapılmak istenilen çalışmalar bazen toplumsal engellemelerle karşılaşmış, yaşanan şiddetli ekonomik krizler ve yetersizlikler ise kırsal kalkınma ile ilgili sorunların çözümlenmesini güçleştirmiştir (Gülçubuk, 2005).

1.5.2. Türkiye’de Planlı Dönem Kırsal Kalkınma Çalışmaları

Türkiye’de 1960’lı yıllardan sonraki dönem, kalkınmanın planlı bir yaklaşımla sağlanabileceği düşüncesinden hareketle beş yıllık kalkınma planları hazırlanması ve buna göre gelişme perspektiflerinin belirlenmesi nedeniyle planlı dönem olarak tanımlanmaktadır. Bu planlar hukuki dayanaklarını anayasadan almaktadırlar. Gerek 1961 gerek 1982 Anayasası iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı demokratik yollarla gerçekleştirmek için kalkınma planlarının hazırlanmasını gerektiğini hükme bağlamış bulunmaktadır (Bakırcı, 2007).

Türkiye’de planlı dönem 1963-1967 arası dönemi kapsayan ve ilk kalkınma planı olan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (BBYKP)’nın 1962 yılında Resmi Gazete (RG)’de yayınlanmasıyla başlamıştır.

Hükümetlerin gerçekleştireceği faaliyetlerin beş yıllık kalkınma planlarına bağlı olarak yürütülme süreci bu dönemde başlamış olup buna göre planlı dönem içerisinde kırsal alanın sorunlarına yönelik kalkınma planları ilke ve stratejiler bakımından aşağıdaki gibi özetlenebilmektedir (Uçar ve Vuran, 2016);

- Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967): Ülkemizde toplum kalkınması (köy kalkınması) yaklaşımının öne çıktığı bir dönemdir. Kırsal alanda gelişme ve kalkınma için toplum kalkınması adıyla bir modelin uygulanması öngörülerek kırsal alanın gelişmesini sağlamak için kamu hizmetleri ve halk katılımının organizasyonu amaç olarak belirlenmiştir.
- İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972): Kırsal alan sorunları geniş bir bölüm olarak ele alınmış, getirilen yeni politikalar kooperatifçiliğin geliştirilmesi ve küçülen toplum birimlerinde teşebbüs gücünün geliştirilmesini sağlamıştır.
- Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977): Bu plan çerçevesinde ülkemizdeki yerleşme dokusunun belirlenmesine yönelik önlemler getirilirken, kırsal alanda da gerek kamu hizmetlerinin gerekse de köylünün öz kaynaklarının entegrasyonu ve rasyonelliği için “Merkez Köyler Tespiti Araştırması’nın yapılması öngörülmüştür.
- Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983): Bu planda şehirleşme sorunu üzerinde durulmuş, gecekondu sorunlarının çözümüne yönelik olarak kırsal alanlarda yaşamakta olanların buldukları yerlerde tutulması, bunun için de çiftçilerin kırsal kalkınma ve sanayi projeleriyle gelirlerinin artırılması için tarım

reformu, demokratik kooperatifleşme, tarımda köylüye yönelik tarım desteklemesi, köy kentler vasıtasıyla yeni bir üretim düzenin getirilmesi ve bölgesel gelişme gibi konularda çözüm önerileri getirilmiştir.

- Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989): Bu planda köylünün yaşam standartlarının yükseltilmesi için merkez köyler aracılığı ile kırsal kesime sosyal ve ekonomik hizmetlerin götürülmesi hedeflenmiştir. Entegre kırsal kalkınma projeleri ile kalkınmada öncelikli kırsal bölgelerin kalkındırılması amaç edinilmiştir. Miras hukukunda yeni düzenlemeler yapılarak tarım topraklarının mülkiyetinden kaynaklanan sorunların çözümlenmesi, tarımsal işletmelerin miras ve diğer yollarla küçülmesinin önlenmesi hedeflenmiştir (Çelik,2005).
- Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994): Bu planda yerleşme, şehirleşme, bölgesel gelişme ve kalkınma da öncelikli yöreler ile kırsal alana götürülecek olan hizmetler bölümlerinde bir önceki plan dönemiyle hemen hemen aynı önlemler alınmıştır.
- Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000): Bu plan çerçevesinde tarım arazilerinin tarım dışı kullanımındaki artış ve erozyondan ötürü tarım arazilerinin azalması, arazi mülkiyetindeki dağılımın bozulmasından ötürü küçük işletmelerin sayısındaki artış, kırsal alanda ve tarım işletmelerinde kayıt tutma sistemlerinin yeteri kadar etkin olmaması, kırsal alanda üretimin yönlendirilmesi, pazarlama, fiyat oluşumları ve hizmet götürülmesi gibi konularda örgütlenme yetersizlikleri temel sorun olarak ifade edilmiştir.
- Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005): Bu plandan itibaren kırsal kalkınma projelerinin hayata geçirilmesi kararlaştırılmıştır. Bu projelerle, yörelerin sahip oldukları doğal kaynakları en iyi şekilde değerlendirmek, tarımın gelişmesini sağlamak ve verimliliği artırmak, kırsal kesimdeki nüfusu harekete geçirmek ve bilinçli olarak örgütlenmesini sağlamak suretiyle nitelikli işgücü yetiştirmek amaçlanmıştır.
- Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013): Dokuzuncu Kalkınma Planı (DKP) döneminde ülkemizde kırsal kalkınma politikalarının iki husus üzerine kurulduğu görülmektedir. Bunlardan birincisi kırsal alanlarda istihdam probleminde yerinden çözüm getirmek ve ulusal zenginlikleri kazanca dönüştürmek için en gerçekçi çözüm olan tarım sektörünün modern hale getirilmesidir. İkincisi ise yüksek gizli işsize sahip olan ve sürdürülebilir

istihdam yapısından oldukça uzak olan tarımı tamamlayıcı nitelikte kırsal alanlarda tarım dışı istihdam imkânlarını artırmak olarak belirtilmiştir. Ayrıca kırsal kesimde “mesleki eğitim ve yayım hizmetleri”, “örgütlenme ve pazarlama altyapısı” ve “finansman desteği ve küçük ölçekli kredi hizmetleri” sorularının mutlaka çözülmesi gerektiği ifade edilmiştir. Dokuzuncu Kalkınma Planı’nda AB kırsal kalkınma politikalarına uyum için gereken kurumsal çerçevenin hazırlanıp kırsal kalkınma fonlarının yönetimine ve etkin bir şekilde kullanılmasına ilişkin idari potansiyelin geliştirilmesi gerektiği de diğer önemli hususlardan birisidir. Ülkemizde kırsal kalkınmanın hızlandırılması, AB’nin kırsal alanlara ilişkin geliştirdiği, sosyal boyutu yüksek kırsal kalkınma politikalarına yaklaşmanın sağlanmasıyla gerçekleştirilebileceğine yönelik düşünceden hareketle Türkiye şartları da göz önünde bulundurularak kırsal kalkınma için AB’nin yürürlükteki politikalarıyla paralel bir anlayışın devam ettirilmesi son derece önemli olduğu belirtilmiştir.

- Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018): Onuncu Kalkınma Planı (OKP) çerçevesinde kırsal kesimde düşük olan asgari refah düzeyinin ülke ortalamasına yaklaştırılması temel amaç olarak belirlenmiştir. Kırsal alanlarda hizmet sunumunda yenilikçi yöntemlerin geliştirilmesi ve arz yönlü bir hizmet sunumu için kurumsallaşmanın oluşturulması, merkezi ve yerel idarelerin işbirliği esas alınmıştır. Kırsal kalkınma politikasının temel hedefi ise kırsal toplumun iş ve yaşam koşullarının bulunduğu yörede iyileştirilmesi olarak belirlenmiştir. Kırsal politikanın genel çerçevesini ise; kırsal ekonominin ve istihdamın güçlendirilmesi, insan kaynaklarının geliştirilmesi ve yoksulluğun azaltılması, sosyal ve fiziki altyapının iyileştirilmesi ile çevre ve doğal kaynakların korunması olarak tanımlanmıştır. Bu kapsamda belirlenen ve önemli görülen bazı politikalar aşağıda belirtilmiştir.
 - Kırsal ekonominin turizm, ticaret, gıda sanayi, küçük ölçekli üretim gibi tarım dışı ekonomik faaliyetlerle çeşitlendirilmesi,
 - Kırsal kalkınma desteklerinin tarımda rekabet gücünü iyileştirecek şekilde kullanılması, bu alanda AB kaynakları ve ulusal kaynaklar arasında hedef birliğinin güçlendirilmesi,
 - Orman köyleri başta olmak üzere, millî parklar gibi koruma alanlarının içinde veya civarında kurulu köyler ile dağ köylerinin dezavantajlı konumlarından

kaynaklanan kalkınma sorunlarını azaltmaya yönelik üretim ve gelir tabanlı destek araçları geliştirilmesi,

- İlçe bazlı yerel kalkınma programı hazırlanması ve yerel nitelikteki kalkınma girişimleri desteklenmesi,
- Kırsal alan tanımının revize edilmesi, temel nitelikteki ulusal verilerin kır-kent ve il bazında yayımlanmasıdır (KB,2013).

1.5.3. Türkiye'nin Kırsal Kalkınma Politika Belgeleri

Türkiye'de bölgesel gelişimin tesisi ve bölgeler arasında var olan dengesizliklerin minimize edilmesi ya da tamamen sonlandırılması açısından kırsal kalkınmaya yönelik faaliyetler son derece önemlidir. Planlı dönem süresince bölgesel gelişmeye ve bölgeler arasında var olan gelişmişlik farklarının giderilmesine ciddi önem verilmiş, kalkınma planlarının sektörel öncelikleri ile mekansal boyutların bütünleştirilmesine ilişkin belirli dönemleri kapsayan planlar hazırlanmıştır. Ülkemizin ekonomik ve sosyal hayatında meydana gelen gelişmelere paralel olarak özellikle insan kaynaklarının ve kırsal altyapının geliştirilmesi ve tarımda verimliliğin artırılması son derece önem arz eden gelişmelere neden olarak kırsal kesim ile kentsel kesim arasındaki gelişmişlik farklılıklarının tahmin edilenden daha ciddi boyutlarda olduğunu göstermiş ve modern uygarlığın en ileri düzeyine ulaşma gayesindeki Türkiye'nin kırsal kalkınmayı öncelikli planlarına dahil etmesi gerektiği önemle vurgulanmıştır (Uçar ve Vuran,2016).

Türkiye, AB uyum süreci hazırlıkları kapsamında Dokuzuncu Kalkınma Planı (DKP) döneminden itibaren düzenli olarak hazırlanan Ulusal Kırsal Kalkınma Strateji Belgeleri (UKKS) belgeleriyle, kırsal kalkınma politikalarının daha yönetilebilir bir yapıya kavuşturulması amaçlanmıştır. 2007-2013 dönemini kapsayan UKKS-I Yüksek Planlama Kurulu (YPK) kararıyla 2006 yılında onaylanarak yürürlüğe girerken, 2014-2020 dönemini kapsayan UKKS-II 2014 yılında YPK tarafından onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kapsamda oluşturulan Ulusal Kırsal Kalkınma Strateji belgeleri aşağıda incelenmiştir.

1.5.3.1. Ulusal Kırsal Kalkınma Strateji Belgesi (2007-2013)

UKKS-I kırsal kalkınma faaliyetlerine bütüncül bir politika çevresi oluşturmak amacıyla ortaya konulmuş olup Ulusal Kırsal Kalkınma Planı'na esas teşkil etmektedir. Bu strateji uluslararası kaynaklarla finansmanı sağlanan kırsal kalkınma projelerinin hazırlanıp uygulanmasında ilgili paydaşlara bakış açısı sağlamaktadır.

UKKS'nin hazırlamış olduğu geniş, dinamik ve katılımcı süreçte var olan planlama belgelerinin ve strateji dokümanlarının dikkate alınması, belirli hususlardaki özel uzmanlık komiteleri çalışma ve raporlarının incelenip gözden geçirilmesi, ekonomik, sosyal ve çevresel olmak üzere kamu ve özel sektör paydaşlarının ve kamu kurum ve kuruluşların yerel düzeydeki bağlantıları ile yerel yönetimlerin görüşlerinin göz önünde bulundurulmasıyla gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte UKKS-1'de tanımlanan öncelikler ve hedeflerle çözüme ulaşılması amaçlanan tehditler ve zayıflıklar ortaya konmuştur (Uçar ve Vuran, 2016).

UKKS-I ile kırsal kalkınmaya yönelik ana hedef olarak “temelde yerel potansiyel ve kaynakların değerlendirilmesi, doğal ve kültürel varlıkların korunmasını baz alarak kırsal kesimin işe ve yaşam koşullarının kentsel alanlarla uyumlu bir şekilde geliştirilmesi ve sürdürülebilir kılınması” belirlenmiştir. Bu hedef doğrultusunda 4 stratejik amaç ve 10 öncelik belirlenmiştir. Belirlenen 4 stratejik amaç kısaca kırsal ekonomi, insan kaynağının geliştirilmesi, kırsal alt yapı ve kırsal çevre olarak tanımlanabilmektedir. Belirlenen bu stratejik amaç ve öncelikler Tablo 1’de gösterilmektedir.

Tablo 1. UKKS kapsamında belirlenen stratejik amaçlar

TEMEL AMAÇ
Temelde yerel potansiyel ve kaynakların değerlendirilmesini, doğal ve kültürel varlıkların korunmasını esas alarak; kırsal toplumun iş ve yaşam koşullarının kentsel alanlarla uyumlu olarak yöresinde geliştirilmesi ve sürdürülebilir kılınması
STRATEJİK AMAÇ ve ÖNCELİKLER
Stratejik Amaç 1: Ekonominin Geliştirilmesi ve İş İmkanlarının Artırılması Öncelik 1.1: Tarım ve Gıda Sektörlerinin Rekabetçi Bir Yapıya Kavuşturulması <ul style="list-style-type: none"> - Üreticilerin Örgütlenme ve Bilgi Düzeyinin Yükseltilmesi - Su ve Toprak Kaynaklarının Etkin Kullanımı - Tarım ve Gıda Sanayii İşletmelerinin Rekabet Gücünün Artırılması - Gıda Kalitesi, Tüketicinin Korunması ve Gıda Sağlığına Yönelik Kontrol Yapılarının Güçlendirilmesi Öncelik 1.2: Kırsal Ekonominin Çeşitlendirilmesi

Tablo 1'in devamı

STRATEJİK AMAÇ ve ÖNCELİKLER
Stratejik Amaç 2: İnsan Kaynaklarının, Örgütlenme Düzeyinin ve Yerel Kalkınma Kapasitesinin Geliştirilmesi Öncelik 2.1: Eğitim ve Sağlık Hizmetlerinin Güçlendirilmesi Öncelik 2.2: Yoksullukla Mücadele ve Dezavantajlı Grupların İstihdam Edilebilirliğinin Artırılması Öncelik 2.3: Yerel Kalkınma Kapasitesinin Güçlendirilmesi
Stratejik Amaç 3: Kırsal Alan Fiziki Altyapı Hizmetlerinin Geliştirilmesi ve Yaşam Kalitesinin Artırılması Öncelik 3.1: Kırsal Altyapının Geliştirilmesi Öncelik 3.2: Kırsal Yerleşimlerin Geliştirilmesi ve Korunması
Stratejik Amaç 4: Kırsal Çevrenin Korunması ve Geliştirilmesi Öncelik 4.1: Çevreci Tarım Uygulamalarının Geliştirilmesi Öncelik 4.2: Orman Ekosistemlerinin Korunması ve Orman Kaynaklarının Öncelik 4.3: Korunan Alanların Yönetimi ve Geliştirilmesi

Kaynak: UKKS-1, 2006

UKKS-I'de belirlenen temel ilkeler; Mekânsal duyarlılık, işbirliği ve katılımcılık sürdürülebilirlik, sosyal içerme, politika ve düzenlemelerde tutarlılık, etkin izleme, kaynak kullanımında etkinlik olarak belirlenmiştir.

UKKS-I belgesi ülkemizde kırsal kalkınma alanında yayımlanan ilk ulusal strateji belgesi olmasından ötürü ayrı bir öneme sahiptir. Bu belge yayımlandığı tarihten itibaren kırsal kalkınma alanında oluşturulacak tüm politikalara temel oluşturması, kırsal kalkınma alanında mevcut durum, sorunlar ve çözüm önerilerini ortaya koyması ve kırsal kalkınmayı bir eşgüdüm içinde ele alarak bu alanda kurumsal işbirliğini teşvik etmesi açısından oldukça önemli bir belge olarak görülmektedir (UKKS-1,2006).

1.5.3.2. Ulusal Kırsal Kalkınma Strateji Belgesi 2014-2020 (UKKS-II)

2014-2020 dönemini kapsayan UKKS-II belgesi; Türkiye'de kırsal kalkınma alanında ilk defa DKP (2007-2013) döneminde yayımlanan UKKS-I ve Kırsal Kalkınma Planı belgeleriyle tesis etmiş olduğu planlama deneyimi ile AB uyum sürecinin gerekleri çerçevesinde Onuncu Kalkınma Planının (2014-2018) yıllık uygulama araçlarından ilki olan 2014 yılı programının 394 nolu tedbir hükümleri gereğince GTHB koordinasyonunda ilgili bakanlık ve diğer kurumların katkılarıyla hazırlanmıştır.

Ülkemizde uygulanan tüm kırsal kalkınma faaliyetlerini tespit edilen ortak amaç ve hedeflere yönlendirmek ve bu faaliyetlerin tasarım, uygulama, koordinasyon, izleme ve

değerlendirme süreçlerini belirlemek üzere, UKKS-I dönemi uygulama sürecinden elde edilen sonuçlarda dikkate alınarak, UKKS-II belgesi hazırlanmıştır.

UKKS-II belgesi genel olarak; dünyadaki eğilimler, AB uyum sürecinin gerekleri ve ulusal deneyimlerimiz ışığında kırsal kalkınma faaliyetlerine bütüncül bir politika çerçevesi oluşturmayı amaçlamaktadır. İlgili kamu ve kamu dışı kesimlerin katkılarıyla hazırlanan bu strateji belgesinin özel amaçları aşağıda yazılmıştır.

- Kırsal ve kentsel alanlardaki gelişmişlik farkının azaltılması,
- Göçlerin kırsal alanlar üzerindeki olumsuz etkileriyle mücadele edilmesi,
- Kırsal politika yönetişimini merkezi ve yerel düzeyde güçlendirilmesi,
- Katılım öncesi süreçte AB tarım ve kırsal kalkınma müktesebatına uyum sağlanmasıdır.

Ayrıca UKKS-II belgesi Onuncu Kalkınma Planı ile yürürlüğe giren Kırsal Kalkınma Eylem Planına ve IPARD II programının da genel çerçeveye oluşturmaktadır.

UKKS-II belgesi 5 ana stratejik amaç (eksen) üzerine bina edilmiş olup her eksen temelinde bir odak alana yönelik tedbirlerden oluşmaktadır. Bu eksenler sırasıyla kırsal ekonomi, kırsal çevre, kırsal yerleşimler, kırsal toplum, yerel kalkınma kapasitesidir.

UKKS-II kapsamında belirlenen 5 stratejik amaç (eksen), 11 öncelik ve 40 tedbir Tablo 2’de özetlenmiştir.

Tablo 2. UKKS-II kapsamında belirlenen 5 stratejik amaç

Statejik Amaç-1		Kırsal Ekonominin Geliştirilmesi ve İstihdam İmkanlarının Artırılması
Öncelik	1.1	Tarım ve Gıda Sektörünün Rekabet Gücünün Geliştirilmesi
Tedbir	1.1.1	Üretici örgütlerinin kurumsal kapasitelerinin geliştirilmesi
Tedbir	1.1.2	Tarım-gıda ürünlerinin işlenmesive pazarlanması
Tedbir	1.1.3	Üreticilere yönelik eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin geliştirilmesi
Tedbir	1.1.4	Tarım ve gıda işletmelerinin modernize edilmesi
Tedbir	1.1.5	Gıda güvenirliliğinin artırılması
Öncelik	1.2	Kırsal Ekonominin Çeşitlendirilmesi
Tedbir	1.2.1	Kırsal turizmin geliştirilmesi
Tedbir	1.2.2	Tarım ve tarım dışı yerel ürünlerde katma değer artışının sağlanması
Tedbir	1.2.3	Tarım dışı sektörlerdeki ticari işletmelerin modernize edilmesi
Tedbir	1.2.4	Mikro işletmecilik temelinde girişimciliğin teşvik edilmesi
Tedbir	1.2.5	Su ürünleri yetiştiriciliğinin geliştirilmesi

Tablo 2'nin devamı

Stratejik Amaç - 2		Kırsal Çevrenin İyileştirilmesi ve Doğal Kaynakların Sürdürülebilirliğinin Sağlanması
Öncelik	2.1	Toprak ve Su Kaynaklarının Sürdürülebilirliğinin Sağlanması
Tedbir	2.1.1	Çevre dostu tarım uygulamalarının yaygınlaştırılması
Tedbir	2.1.2	Organik tarımın geliştirilmesi
Tedbir	2.1.3	Tarımsal faaliyetlerden kaynaklanan çevre kirliliğinin önlenmesi
Tedbir	2.1.4	Meraların ıslah edilmesi
Öncelik	2.2	Tarım Arazilerinin Kullanımında Etkinliğin Sağlanması
Tedbir	2.2.1	Sulama alt yapısının geliştirilmesi
Tedbir	2.2.2	Arazi toplulaştırılmasının yaygınlaştırılması
Öncelik	2.3	Orman Kaynaklarının Sürdürülebilirliğinin Sağlanması
Tedbir	2.3.1	Orman ürünlerine yönelik gelir getirici faaliyetlerin geliştirilmesi
Tedbir	2.3.2	Ormanların rehabilitasyonu ile ağaçlandırmanın yaygınlaştırılması
Tedbir	2.3.3	Korunan alanlarda ve civarında gelir getirici faaliyetlerin geliştirilmesi
Stratejik Amaç-3		Kırsal Yerleşimlerin Sosyal ve Fiziki Alt Yapısının Geliştirilmesi
Öncelik	3.1	Fiziki Alt Yapının İyileştirilmesi
Tedbir	3.1.1	Ulaşım ağının iyileştirilmesi
Tedbir	3.1.2	İçme suyu alt yapısının iyileştirilmesi
Tedbir	3.1.3	Atık yönetiminin geliştirilmesi
Tedbir	3.1.4	Bilişim teknolojileri kullanımının artırılması
Tedbir	3.1.5	Yenilebilir enerji kaynakları kullanımının yaygınlaştırılması
Tedbir	3.1.6	Yapılaşmada yöresel mimarinin teşvik edilmesi
Tedbir	3.1.7	Doğal afetlerle mücadele için güvenli yerleşim koşullarının sağlanması
Öncelik	3.2	Sosyal Altyapının İyileştirilmesi
Tedbir	3.2.1	Yöresel kültür mirasının korunmasına ilişkin alt yapının geliştirilmesi
Tedbir	3.2.2	Spor ve sanatsal faaliyetler alt yapısının geliştirilmesi
Tedbir	3.2.2	Atıl kamu binalarının kalkınma faaliyetleri için yeniden düzenlenmesi
Stratejik Amaç-4		Kırsal Toplumun Beşeri Sermayesinin Geliştirilmesi ve Yoksulluğun Azaltılması
Öncelik	4.1	Beşeri Sermayenin Geliştirilmesi
Tedbir	4.1.1	Örgün ve yaygın eğitim hizmetlerine erişimin kolaylaştırılması
Tedbir	4.1.2	Koruyucu sağlık hizmetlerine erişimin kolaylaştırılması
Öncelik	4.2	Yoksullukla Mücadelenin Güçlendirilmesi
Tedbir	4.2.1	Mevsimlik gezici tarım işçilerine yönelik hizmetlerin etkinleştirilmesi
Tedbir	4.2.2	Sosyal hizmet ve yardımların etkinleştirilmesi
Tedbir	4.2.3	Dezavantajlı bireyler için sosyal içermenin güçlendirilmesi

Tablo 2'nin devamı

Stratejik Amaç-5		Yerel Kalkınmaya İlişkin Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi
Öncelik	5.1	Kamunun Hizmet Sunum Kapasitesinin Geliştirilmesi
Tedbir	5.1.1	Beldelerin ve köy muhtarlıklarının hizmet sunum kapasitesinin geliştirilmesi
Tedbir	5.1.2	İlçe belediyelerinin hizmet sunum kapasitesinin geliştirilmesi
Tedbir	5.1.3	Kamusal hizmetlerin sunumunda yenilikçi modellerin geliştirilmesi
Öncelik	5.2	Yerel Kalkınmaya Yönelik Girişimlerin Güçlendirilmesi
Tedbir	5.1.1	Kamu ve kamu dışı paydaşların ortaklığında yerel kalkınma stratejilerinin geliştirilmesi ve uygulanması
Tedbir	5.1.2	Yerel Kalkınmaya yönelik yerel inisiyatiflerin teknik kapasitesinin geliştirilmesi
Tedbir	5.1.3	Ulusal kırsal kalkınma işbirliği ağının oluşturulması

Kaynak: UKKS-II,2014

UKKS-II belgesinde ortaya konulan tedbirlerle uyumlu olarak hayata geçirilecek 101 adet faaliyet belirlenmiş olup bu faaliyetlerin Kırsal Kalkınma Eylem Planında (2014-2018) yer alması planlanmıştır. Her bir eksenle ilgili tek bir kurumsal sorumluluk tanımlamak yerine tedbirlere göre farklılaşan çoklu sorumluluk yaklaşımı öne çıkarılmıştır. Kamu ve kamu dışı paydaşlar arasında işbirliğinin geliştirilmesi teşvik edilmiş kırsal alandaki kamu hizmetlerin etkinleştirilmesi ve kırsal kesimin öncelikli ihtiyaçların karşılanması esas alınarak tasarlanmıştır (UKKS-II, 2014).

1.5.4. Türkiye’de Uygulanan Kırsal Kalkınma Planları

Türkiye’de Dokuzuncu Kalkınma Planı döneminden sonra oluşturulan UKKS belgeleri esas alınarak Kırsal Kalkınma Planları hazırlanmaya başlanmıştır. Bu kapsamda ülkemizde şu ana kadar iki kırsal kalkınma planı hazırlanmıştır. Bunlardan birincisi Tarım ve Köyişleri Bakanlığı (TKB) koordinasyonunda ilgili kurum ve kuruluşların katkılarıyla 2011 yılında hazırlanmış olup 2010-2013 dönemini kapsamaktadır. İkincisi ise Gıda Tarım Hayvancılık Bakanlığı (GTHB) koordinasyonunda Kalkınma Bakanlığının (KB) teknik desteği ile Kırsal Kalkınma Planı İzleme Komitesi üye kurum kuruluş katkılarıyla 2015 yılında hazırlanmış olup, 2015-2018 dönemini kapsamaktadır.

1.5.4.1. Kırsal Kalkınma Planı (2010-2013)

Türkiye’de Dokuzuncu Kalkınma Planı döneminde kırsal kalkınmaya ilişkin politika ve strateji çerçevesini ortaya koymak üzere hazırlanan bu Kırsal Kalkınma Planı (KKP) 2010-2013 dönemini kapsamaktadır. Bu plan UKKS-I belgesini esas alan ve kırsal kalkınmaya yönelik öncelikli faaliyetleri belirleyen önemli bir belge konumundadır. Kırsal kesimin yaşam koşullarının buldukları yerde geliştirilmesi ve sürdürülebilir kılınması temel amaç olarak belirlenmiştir. Kırsal kesimin ihtiyaçları, sorunları ve mevcut potansiyeli çok yönlü bütüncül bir yaklaşım ile ele alınmaya çalışılmıştır. Dünya genelindeki yenilikçi kırsal kalkınma politikalarını benimseyen ve AB uyum sürecini kolaylaştırıcı fakat ülke ihtiyaçlarını karşılayacak bir kırsal kalkınma planı oluşturmak amaçlanmıştır. KKP kapsam olarak ülke genelindeki tüm kırsal kesimi içerisine alan çok sektörlü bir plan olarak hazırlanmıştır. Kırsal alanlardaki ekonomik faaliyetleri, nüfus ve sosyal yaşamı, yerleşim yerlerini ve doğal çevreyi kendine odak noktası olarak belirlemiştir (KKP, 2011).

KKP Türkiye’de kırsal alanların karşı karşıya olduğu sorunların çözüme kavuşturulması ve mevcut potansiyellerinin değerlendirilmesini sağlamak üzere 4 Stratejik amaç 10 öncelik ve 30 tedbir belirlenmiştir. Belirlenen amaç öncelik ve tedbirler tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3. Ulusal kırsal kalkınma stratejisi’nin amaç ve öncelikleri

Statejik Amaç-1		Ekonominin Geliştirilmesi ve İş İmkânlarının Arttırılması
Öncelik	1.1	Tarım ve gıda sektörünün rekabetçi yapıya kavuşturulması
Tedbir	1.1.1	Üreticilerin örgütlenme ve ve bilgi düzeyinin artırılması
Tedbir	1.1.2	Sulama altyapısının geliştirilmesi
Tedbir	1.1.3	Tarım arazilerinin etkin kullanımının sağlanması
Tedbir	1.1.4	Tarımsal sanayi alt yapısının geliştirilmesi
Tedbir	1.1.5	Gıda güvenliği hizmetlerinin etkinleştirilmesi
Statejik Amaç-1		Ekonominin Geliştirilmesi ve İş İmkânlarının Arttırılması
Öncelik	1.2	Kırsal Ekonominin Geliştirilmesi
Tedbir	1.2.1	Kırsal turizmin geliştirilmesi
Tedbir	1.2.2	Tarımsal ekonomik faaliyetlerin geliştirilmesi
Tedbir	1.2.3	Tarım dışı gelir getirici faaliyetlerin geliştirilmesi

Tablo 3'ün devamı

Stratejik Amaç - 2		İnsan Kaynaklarının Örgütlenme Düzeyinin ve Yerel Kalkınma Kapasitesinin artırılması
Öncelik	2.1	Eğitim ve Sağlık Hizmetlerinin Güçlendirilmesi
Tedbir	2.1.1	Örgün eğitim hizmetlerine erişimin artırılması
Tedbir	2.1.2	Yaygın eğitim faaliyetlerinin geliştirilmesi
Tedbir	2.1.3	Koruyucu sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması
Öncelik	2.2	Yoksullukla Mücadele ve Dezavantajlı Grupların İstihdam Edilebilirliğinin Artırılması
Tedbir	2.2.1	Mevsimlik gezici tarım işçilerine yönelik hizmetlerin etkinleştirilmesi
Tedbir	2.2.2	Sosyal hizmet ve yardımların etkinleştirilmesi
Tedbir	2.2.3	Dezavantajlı grupların istihdam koşullarının iyileştirilmesi ve istihdamlarının sağlanması
Öncelik	2.3	Yerel Kalkınma kapasitesinin Geliştirilmesi
Tedbir	2.3.1	Kamunun hizmet sunum kapasitesinin geliştirilmesi
Stratejik Amaç-3		Kırsal Alan Fiziki Altyapı Hizmetlerinin Geliştirilmesi
Öncelik	3.1	Kırsal Altyapının Geliştirilmesi
Tedbir	3.1.1	Ulaşım ağının iyileştirilmesi
Tedbir	3.1.2	İçme suyu alt yapısının iyileştirilmesi
Tedbir	3.1.3	Atık yönetiminin güçlendirilmesi
Tedbir	3.1.4	Enerji dağıtım ve haberleşme alt yapısının güçlendirilmesi
Tedbir	3.1.5	Yenilebilir enerji kaynaklarının kullanılması
Tedbir	3.1.6	Sosyal altyapı donatılarının artırılması
Öncelik	3.2	Kırsal Yerleşimlerin Geliştirilmesi ve Korunması
Tedbir	3.2.1	Sağlıklı, güvenli ve düzenli yapılaşmanın yaygınlaştırılması
Stratejik Amaç-4		Kırsal Çevrenin Korunması ve Geliştirilmesi
Öncelik	4.1	Çevreci Tarım Uygulamalarının Geliştirilmesi
Tedbir	4.1.1	Toprak ve su kaynaklarının korunması
Tedbir	4.1.2	Tarımsal faaliyetlerden kaynaklanan çevre kirliliğinin önlenmesi
Tedbir	4.1.3	Çevre dostu üretim yöntemlerinin yaygınlaştırılması
Öncelik	4.2	Orman Ekosistemlerinin Korunması ve Orman Kaynaklarının Sürdürülebilir Kullanılmasının Sağlanması
Tedbir	4.2.1	Orman-köy ilişkilerinin iyileştirilmesi
Tedbir	4.2.2	Orman rejimindeki alanlarda toprak ve su kaynaklarının muhafazası ve rehabilitasyonu
Tedbir	4.2.3	Orman yangınları ile mücadele kapasitesinin güçlendirilmesi
Tedbir	4.2.4	Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımının sağlanması
Öncelik	4.3	Korunan Alanların Yönetimi ve Geliştirilmesi
Tedbir	4.3.1	Korunan alanlarda ve civarında gelir getirici faaliyetlerin geliştirilmesi

Kaynak: KKP,2011

Tablo 3'teki 30 tedbir kendi içerisinde değişik kurumlar tarafından uygulanması planlanan 96 faaliyeti belirlenmiştir. Bu faaliyetler için hedef ve izleme göstergeleri oluşturulmuş ve bu sayede kırsal alanların ekonomik ve sosyal gelişim düzeylerinin takibi mümkün kılınmıştır. Ayrıca kamu kaynakları ile uygulanan kırsal kalkınma faaliyetlerinin bütüncül olarak takip edilmesi, kurumlar arasında işbirliğinin sağlanması ve kaynak israfının önlenmesi planla yer almaktadır.

Türkiye'de 2011-2013 yıllarını kapsayan KKP ile ilgili yayımlanan değerlendirme raporunda ülkemizde insan kaynaklarının ve kırsal altyapının geliştirilmesi ile tarımda verimliliğin artırılması yönünde önemli gelişmeler kaydettiği belirtilmiştir. Fakat bölgeler arası ve kır-kent arası gelişmişlik farklılıklarının halen önemini koruduğu ifade edilmiştir. Ayrıca kırsal kalkınmanın hızlandırılmasının Türkiye açısından en önemli öncelik alanlarından biri olduğu belirtilmiştir (GTHB, 2014).

1.5.4.2. Kırsal Kalkınma Eylem Planı (2015-2018)

Türkiye'nin kırsal kalkınma alanında ilk defa Dokuzuncu Kalkınma Planı döneminde yayımlanmış olduğu UKKS-I ve KKP'nin oluşturduğu tecrübe ve AB müktesebatına uyum süreçleri de dikkate alınarak UKKS-II belgesi temelinde oluşturulan Kalkınma Eylem Planı (KKEP) 2015 Yılı Programı'nın 405 nolu tedbirine istinaden hazırlanmıştır. Hazırlanan KKEP ile kırsal kalkınmaya yönelik farklı kurumlar tarafından yürütülen faaliyetlerin birlikte programlanması, uygulanması ve izlenmesinin sağlanması hedeflenmiştir. Ayrıca kamu kaynakları ile uygulanan faaliyetlerin tamamlayıcılığını sağlamak, kaynak kullanımında verimliliği arttırmak, kurumlar arasında işbirliği imkânlarını geliştirmek ve yenilikçi uygulamaların ortaya çıkmasına zemin oluşturmada amaç olarak ortaya konulmuştur. Ayrıca KKEP'nin bir diğer amacı, AB'ye katılım sürecinde 11 numaralı müzakere faslı olan "Tarım ve Kırsal Kalkınma" faslında yürütülen müktesebat uyum çalışmalarına katkı sağlamak olarak tanımlanmıştır (KKEP, 2015).

KKEP yer alan faaliyetlerde; devamlılık, işbirliği, kapsayıcılık, katılımcılık, kurumsallaşma, tamamlayıcılık, verimlilik, yenilikçilik, yerellik, yerindelik, yeşilcilik ve yönetim ilkeleri esas almıştır. KKEP de yer alan faaliyetler iki gruba ayrılmıştır. Birinci grupta; UKKS-II'de yer alan eksen, öncelik ve tedbirler çerçevesinde merkezi bütçe ile yürütülmekte olan faaliyetler yer almaktadır. İkinci gruba ise KKEP süresince sorumlu kuruluşlar tarafından uygulanması beklenen öncelikli faaliyetler oluşturmaktadır. KKEP

yer alan faaliyetler UKKS-II'de olduğu gibi kırsal ekonomi, kırsal çevre, kırsal yerleşimler, kırsal toplum ve yerel kalkınma kapasitesi olarak belirtilen 5 stratejik amaç çerçevesinde şekillendirilmiştir. Bu amaçlar doğrultusunda oluşturulan 11 öncelik ve 40 tedbir UKKS-II belgesiyle aynıdır. Oluşturulan 40 tedbir farklı kurumlardan tarafından uygulanması planlanan 101 faaliyeti kapsamaktadır. Faaliyetlerle ilgili izleme ve değerlendirme çalışmaları kırsal kalkınma faaliyetlerin izlenmesi ve kırsal politikalarının izlenmesi olarak iki grup halinde planlanmıştır. Birinci kısımdaki kırsal kalkınma faaliyetlerinin izlenmesi için belirlenen performans göstergeleri sorumlu kuruluş tarafından derlenecek ve raporlanacaktır. İkinci grupta kırsal politikaların izlenmesi ise oluşturulacak Resmi İstatistik Programı kapsamında üretilecek istatistiklerden karşılanacağı belirtilmiştir (KKEP, 2015).

1.5.5. Türkiye’de Uygulanan Kırsal Kalkınma Modelleri

Ekonomik kalkınma özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında ciddi olarak ilgi görmeye başlamış olup başlangıçta bu yönde makro yaklaşımlar ön plana çıkmıştır. Zamanla bölgesel gelişme ve kırsal kalkınmaya doğru bir eğilim ortaya çıkmıştır. Türkiye’de köy sayısının oldukça fazla olması, yerleşimdeki dağınıklık, coğrafi ve iklimsel zorluklar ve altyapı yetersizlikleri gibi hususlar sorunlara yol açmış ve bunların üstesinden gelebilmek için çeşitli kalkınma modelleri geliştirilmiştir. Bu modellerde, geniş halk kitlelerinin yerleşim yapılarının düzeltilmesi ve köyde yaşayanların refah seviyelerinin kentlerde yaşayanlarla kıyaslanabilir bir yapıya dönüştürülmesi amaçlanmıştır (Çakar, 2007).

Türkiye’de uygulanan kırsal kalkınma modelleri aşağıda başlıklar halinde açıklanmıştır.

1.5.5.1. Köy-Kent Modeli

Kentleşme ve sanayileşme kavramlarını birleştirmeye çalışan bir model olarak sunulan Köy- Kentler, kırsal kesim nüfusunun toplumsal, kültürel, ekonomik ve kamusal ihtiyaçlarını karşılamak için kurulan kırsal yerleşim birimleri olarak tanımlanmaktadır (Keleş, 1992).

Köy- kent projesi, sosyal ve ekonomik koşullar dikkate alınarak, belirli köy kümelerinin oluşturulması, bu küme içerisinde yer alan köyler arasında işbirliği ve uyum sağlanarak köye götürülecek temel hizmetlerin planlı olarak ulaştırılması, daha sağlıklı bir yerleşim düzeni oluşturulması ve köylülerin yerlerinden olmaksızın kentlerdeki olanaklara ve uygarlığın sağladığı fırsatlara ulaşmalarına yardımcı olunmasıdır (Başa, 2000).

Türkiye’de 1960’lı yılların sonları 1970’li yılların başlarında gündeme gelmeye başlayan köy-kent yaklaşımının amacı Köy İşleri Bakanlığının 1973’te yayımlanmış olduğu raporda belirtilen 3 madde halinde özetlenmiştir. Bunlar (Erdönmez, 2005);

- Az sayıda personel ve yatırım ile en kısa zamanda kırsal kesim nüfusunun bütün gereksinimlerinin karşılanması,
- Hızlı nüfus artışının ortaya çıkarmış olduğu fazla nüfusun bir kısmı ile işsiz nüfusun köy-kentlerde iş imkânlarına kavuşturulması,
- Böylece iş imkânlarına kavuşturulan kırsal nüfusun kentlere akımı neticesinde büyük kentler civarında oluşacak olan nüfus yığılmalarını önlemek suretiyle sağlık bir kentleşmenin sağlanmasıdır.

Türkiye’de ilk köy-kent uygulaması 1978 yılında başlamıştır. Bu kapsamda Orman Bakanlığı’na bağlı Taşkesti (Bolu) ve Köyüşleri ve Kooperatifler Bakanlığı sorumluluğundaki Özalp (Van) pilot bölge olarak belirlenmiştir. İki ayrı bakanlığın birbirinden bağımsız çalışması eşgüdüm sorunu olarak ortaya çıkmıştır. Taşkesti’deki uygulama hiçbir kuramsal çalışma yapılmadan başlatılmış ve başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Özalp için düşünülen proje ise kuramsal tartışmaların gölgesinde yaşama geçirilememiş ve iktidar değişikliği sonrasında da uygulanmamıştır (URL-2).

Türkiye’de son yıllarda uygulanan köy-kent projesi ise Ordu Mesudiye projesidir. 2000 yılında uygulanmaya başlayan proje kapsamında öne çıkan faaliyetler; temel altyapı hizmetlerinin tamamlanması, eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlerin sağlanması ve ekonomik kalkınmaya yönelik hizmetlerin sağlanması olarak sıralanabilir. Proje nihayetinde birçok faaliyet 2003 yılına kadar tamamlanmıştır. Bu proje Türkiye’deki kır-kent ilişkilerinin ve dengesizliğinin yeniden gözden geçirilmesi için önemli bir fırsat yaratmıştır (Erdönmez, 2005).

1.5.5.2. Merkez-Köy Modeli

Üçüncü beş yıllık kalkınma planında ortaya atılan merkez köyler yaklaşımının özünde, dağınık yerleşim yapısı nedeniyle hizmet ulaştırmada ortaya çıkan sorunların merkez köyler seçilerek çözülmesi yatmaktadır. Böylelikle, bazı köyler merkez köy olarak seçilecek ve tüm temel hizmet yatırımları (sağlık, eğitim, iletişim vb.) bu köylerde gerçekleştirilecektir. Bu amaçla, ülkedeki yaklaşık 40 bin köyden 7 bini merkez köy olma özelliklerine sahip köy olarak saptanmıştır (Erdönmez, 2005).

Bu yaklaşım, köylere ulaştırılmayan sosyal ve kültürel hizmetlerin düşük maliyet ile merkez köy olarak belirlenen köyde toplanıp çevre köylere sunulması amacını gütmektedir (Keleş, 2002). Merkez köyler vasıtasıyla civardaki yerleşim birimlerine götürülecek olan hizmetler ve programlar çerçevesinde sağlık ocakları, ana-çocuk sağlık merkezleri, temel eğitim ve yatılı bölge okulları, mesleki köy kursları, aşı ve suni tohumlama istasyonları ile Posta Telgraf Teşkilatı (PTT) şube ve ajansları yer almaktadır (Çelik, 2005).

Bu modele yönelik projeler özellikle Güneydoğu Anadolu Projesi Bölgesi gibi dağınık bir kırsal yerleşime sahip, düşük nüfuslu köy ve mezralardan meydana gelen bölgelerde uygulanmaya çalışılmıştır. Merkez-köy modeli uygulamasına aşağıda yazılan yerleşim yerleri örnek olarak gösterilebilir (Salkım, 2014);

- Batman ili/Kozluk İlçesi-Taşlıdere merkez ve çevre köyleri kırsal kalkınma projesi,
- Siirt İli/Pervari İlçesi-Ekindüzü merkez ve çevre köyleri kırsal kalkınma projesi,
- Şırnak İli/Merkez-Geçitboyu merkez ve çevre köyleri kırsal kalkınma projesi.

1.5.5.3. Tarım-Kent Modeli

Bu model önerisi, köy kalkınmasını tarım dışı kesimlerdeki değişim ve gelişmelerden soyutlayarak sadece köy veya kırsal alandaki ilişkilere yönelik kamu hizmetlerinin düzenlenmesi ile sağlanabileceği düşüncesine dayanmaktadır (Ayanoğlu, 2008).

Tarım kentleri hizmet ve imkân açısından köylerin entegrasyonunu temel alan bir modeldir. Bu model ile kırsal birimlerin 8-10'nunun, hatta yakın yerleşimli yörelerde daha fazlasının ilgi odağına dönüşmesi ve belirli şartlar dâhilinde birleştirilmelerinin sağlanması, böylelikle ortaya çıkacak 5-6 bin dolayında tarım kentinin altyapı, sosyal,

kültürel ve ekonomik manada imkanlarının artırılması hedeflenmiştir. Böylece, bu merkezlerin ekonomik-kültürel gelişim merkezleri olacağı düşünülmüştür (Kuzulu, 2009).

1.5.5.4. Örnek Köy Modeli

1963-1965 yılları arasında uygulanan bu model ile köye götürülen hizmetlerde eşgüdüm, hizmetlerden çevre köylerin yararlanması, köy sorunları ile ilgili aktörlerin ilişki ve iletişiminin sağlanması ve bu sayede bir köy gelişme modeli oluşturulması amaçlanmıştır. Sadece İstanbul ve Ankara illerinde uygulanmıştır. Örnek köy yaklaşımı bir taraftan çevre köylerin uygulamadan etkilenmesini öngörürken diğer taraftan merkezde hazırlanması, köylerde yapısal değişiklikleri gerçekleştirmek yerine hizmet yatırımları ile yerleşmenin fiziki görünümünü değiştirmeyi ön plana alması nedeniyle uzun süre uygulanamamıştır (Can, 2007).

1.5.5.5. Çok Yönlü Kırsal Alan Planlaması Modeli

Kırsal alanlarda kendine yeterli birimler oluşturmak ve kırsal alanı kentin çekiciliğini azaltacak biçimde içinde rahatça yaşanabilir bir duruma getirmek amacı ile bölgede var olan kaynakların en akılcı bir biçimde işletilmesini sağlamak şeklinde tanımlanmaktadır. Aile planlaması, eğitim, sağlık, sosyal hizmetler planlaması, üretim, pazarlama, tarımda yeni tekniklerin uygulanması, toprağı etkin bir şekilde kullanma esasları, kooperatifler ve kredi olanakları yaklaşımın içerdiği konulardır (Çelik, 2005).

1965-1975 yılları arasında Diyarbakır, Malatya, Şanlıurfa, Manisa, İzmir ve Uşak illerinde uygulanan bu model İtalya, Hollanda ve İsrail'deki benzer uygulamalardan esinlenilmek suretiyle Köyişleri Bakanlığının geliştirmiş olduğu bir modeldir. Kırsal alanların bir bütün olarak ele alındığı modelde kalkınma üzerinde etkili olan bütün unsurlar birlikte ele alınmış ve tarımsal gelişmenin sağlanması hedeflenmiştir. Bu kapsamda hazırlanan bir plan dahilinde 150 adet köy ve köy kümeleri halkın yeterli katılımının olmaması, finansman yetersizlikleri, ulusal koşulların doğru değerlendirilememesi ve diğer sorunlar karşısında planlama ne yazık ki başarılı olamamıştır (Anonim, 2003).

1.5.5.6. Toplum Kalkınması Modeli

Toplum kalkınması modelinde, merkezi idarenin müdahalesini talep eden köylerin kendine yeterli hale getirilmesi ve halkın katılımının sağlanması amaçlanmıştır. Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)'nin birinci ve ikinci kalkınma planları döneminde eğitsel ve örgütsel alanlarda başarılı bir yöntem olarak benimsenmiş ve pilot uygulamalar ile bu modelin uygulanması amaçlanmıştır. Toplum kalkınması modeli yönetimde gerekli düzenin yapılmamış olması, temel yapısal düzenlemelerin olmayışı, eğitim faaliyetlerindeki aksaklıklar, eşgüdüm ve planlama eksikliği ve plan yaklaşımının idari yapıya göre hazırlanmamış olması gibi hususlar Türkiye'de bu modelin başarısız olmasına yol açmıştır (Can, 2007).

1.5.5.7. Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Modeli

Bu proje Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerimizde, terör ve güvenlik kaygılarıyla yaşadıkları yerlerden göç etmek zorunda kalan vatandaşlarımızdan gönüllü olarak geri dönmek isteyenlerin geri dönüşlerinin kolaylaştırılması, geri dönülen yerlerde gerekli sosyal ve ekonomik alt yapının tesisi ile sürdürülebilir yaşam koşullarının oluşturulması, geri dönmek istemeyenlerin ise mevcut yaşadıkları yerlerde şehir hayatına uyumlarının geliştirilmesi, ekonomik ve sosyal durumlarının iyileştirilmesini amaçlayan bir projedir. Bu model merkezi düzeyde İçişleri Bakanlığı'nın, yerel düzeyde de valiliklerin koordinasyonunda Bakanlar Kurulu'nun 17/08/2005 tarihli prensip kararında belirtilen ilkeler çerçevesinde 14 ilde (Adıyaman, Ağrı, Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Hakkari, Mardin, Muş, Siirt, Şırnak, Tunceli ve Van) yürütülmektedir. Proje ile ilgili ilk çalışmalar 1994-1999 yılları arasında Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından yürütülürken, 1999 yılından itibaren İçişleri Bakanlığı sorumluluk ve koordinasyonunda yürütülmektedir. Proje kapsamında valiliklerce finanse edilen genel bütçe ödenekleri kullanılmak suretiyle gençlik merkezi, kadın ve çocuk eğitim merkezi gibi sosyal ve rehabilitasyon içerikli projeler, meslek edindirme ve istihdam projeleri, sağlık ocağı, yurt projeleri ve diğer tesislerin bakım-onarım çalışmaları, tarım ve hayvancılık faaliyetleri gibi pek çok faaliyet gerçekleştirilmiştir (URL-3).

1.5.6. Türkiye’de Uygulanan Kırsal Kalkınma Projeleri

Türkiye’nin çeşitli illerinde 1970 yılından itibaren hem doğal kaynakların daha iyi değerlendirilebilmesi, hem de kırsal kesimdeki sosyoekonomik farklılıkların mümkün olduğu ölçüde ortadan kaldırılması için kırsal kalkınma projeleri uygulanmaktadır. Bu projelerin pek çoğu yabancı kaynaklarla finanse edilmiştir ve benzerleri daha önce dünyanın değişik bölgelerinde uygulanmıştır. Bir veya daha çok il bazında uygulanan kırsal kalkınma projelerinin başlıca amaçları (Çelik, 2005):

- Uygulandığı illerde yaşayan çiftçi ailesinin bitkisel ve hayvansal üretimlerdeki verimliliğini arttırmak ve geliştirmek suretiyle gelir ve yaşam düzeylerini yükseltmek,
- Kırsal alandan kentlere olan göçü durdurmak,
- Yeni üretim alanları açmak, Altyapı hizmetlerini gerçekleştirmek,
- Tarımsal geliri arttırmaktır.

Ülkemizde uygulanan ve uygulaması devam eden kırsal kalkınma projeleri başlıklar halinde aşağıda özetlenmiştir.

1.5.6.1. Çorum-Çankırı Kırsal Kalkınma Projesi (1976-1984)

Türkiye’nin ilk kırsal kalkınma projesi olarak 1975 yılında Dünya Bankası’nın sağlamış olduğu 44,8 Milyon Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Doları ile hayata geçirilen bu proje 1984 yılında tamamlanmıştır. Proje kapsamında Çorum-Çankırı illerinde tarımsal ve hayvansal üretimin artırılması ile kırsal altyapının geliştirilmesi amaçlanmış olup 8 ayrı kamu kuruluşu görev almıştır (Doğanay, 1993).

Projenin temel amacı, geri kalmışlık sorununa çözüm getirmek, kırsal kesimde yaşayanların sosyoekonomik durumlarını iyileştirmek, tarımsal üretimin artırılması suretiyle halkın gelir seviyesini artırmaktır. İyi bir tarımsal yayım sistemin getireceği tarım ve hayvancılık uygulamalarının geliştirilmesi, yaklaşık 80 bin dolayında çiftçiyi faydalandırmak için buğday ve arpa gibi bitkilerin üretiminin artırılması amaç edinilmiştir. Diğer amaçlar ise nadasa bırakılan toprakların azaltılması, baklagiller ve yem bitkilerinin ekim alanlarının genişletilmesi, buğday veriminin artırılmasıdır (Geray, 1999).

Proje sonucunda %46 olan nadasa bırakılan arazi oranı %20’ye düşürülmüş, sulanabilen arazide ekim yoğunluğu en üst kapasiteye ulaştırılmıştır. Nadasa bırakılan arazi oranının

düşürülmesiyle yem bitkileri, yemeklik bakla, arpa ve buğdayda üretim miktarı artırılmıştır. Çorum'da üretim miktarı 1,4 ton/hektar olan buğday proje yatırımları sonucunda 2,3 ton/hektara yükseltilmiştir. Elektrik, sulama sistemleri, içme suyu, yol benzeri altyapı faaliyetleri tamamlanmıştır. Tarımsal ürünlerin işlenmesi için sanayinin kurulması ve ormancılık faaliyetlerinin yürütülmesi projenin bir hedefi olmasına rağmen, fizibilite yetersizliğinden uygulamaya geçirilememiş ve projeden çıkarılmıştır. Uygulanan ilk kırsal kalkınma projesi olması nedeniyle konulan bazı hedefler gerçekleştirilememiştir (Yaşa,2016).

1.5.6.2. Erzurum Kırsal Kalkınma Projesi (1984-1989)

DPT, Tarım Bakanlığı ve Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO)'nün ortak çalışmalarıyla 1984 yılında hayata geçirilen bu projeye tarımsal üretimin artırılması, çiftçilerin gelir düzeyinin yükseltilmesi, iş imkânlarının artırılması ve geliştirilmesi, göçün önüne geçilmesi, kredi hizmetlerinin yaygın hale getirilmesi, çiftçilerin eğitim düzeylerinin artırılması amaçlanmıştır. Erzurum ilinin 1.050 köyüne hizmet götürmeyi amaçlayan bu projenin toplam bütçesi 157 Milyon ABD Dolarıdır. Proje sonunda çiftçilerce modern tarım araç-gereçlerinin ve makinelerinin kullanımında önemli bir artış gözlenmiştir. (Doğanay, 1993).

1.5.6.3. Bingöl-Muş Kırsal Kalkınma Projesi (1990-1999)

Kırsal altyapının geliştirilmesi, bitkisel ve hayvansal üretimin artırılması yoluyla proje alanındaki çiftçilerin gelir seviyeleri ve yaşam standardının yükseltilmesi amacıyla Bingöl-Muş illerinde 1990–1999 yıllarında uygulanmış ve toplam 52,5 Milyon ABD Doları bir bütçeye sahiptir. Bu tutarın 20,5 Milyon ABD Doları kısmı Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu (IFAD) tarafından finanse edilmiştir. Bu proje ile Bingöl-Muş İllerinin az gelişmiş bölgelerinde tarımsal üretimi artırmak ve fakirliği azaltmayı, kırsal istihdam imkânlarını genişletmeyi, küçük çiftçilerin ve ailelerinin bireysel ve grup olarak teşebbüslerde bulunmalarını teşvik etmenin yanında çiftçi ailelerinin ve özellikle kadınların yaşam standartlarını geliştirici faaliyetler gerçekleştirilmiştir (Can ve Esengün, 2007).

Projenin uygulanması sonucunda her iki ilde de meraların tarım arazilerine dönüştürülmesi nedeniyle hayvansal üretimde azalma görülmüş, kümes hayvancılığında

artış olmuştur. Meyve, yem bitkileri ve sebze üretiminde artış yaşanırken tarla bitkileri üretiminde azalma yaşanmıştır (Şerefoğlu, 2003).

1.5.6.4. Yozgat Kırsal Kalkınma Projesi (1991-2001)

1991-2001 yılları arasında uygulanmış olan bu projenin toplam maliyeti 40,5 Milyon ABD Doları olup, bunun 16,4 Milyon ABD Doları IFAD tarafından, 24,1 Milyon ABD Doları da Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından karşılanmıştır. Bu proje ile köylerde içme suyu tesisi, verimli tarım ürünlerinin girdilerinin çiftçilere ulaşımının sağlanması ve kredi destekleri, hayvancılığın geliştirilmesi için süt toplama ve küçük peynir imalathanelerinin kurulması, köylüye tarım dışı alanlardan gelir elde edebilmeleri için halıcılık, dokumacılık, arıcılık, ipek böcekçiliği gibi el sanatlarının öğretilmesi öngörülmüştür (TKB, 1991).

Proje öncesinde köylerde % 38 olan stabilize yol oranı proje sonrasında % 42'ye, %24 olan asfalt yol oranı % 48,3'e yükselmiştir. Proje öncesinde köylerin % 31,2 sinde içme suyu mevcut iken bu oran proje sonrasında % 82,3'e, sulama suyu tesisine sahip köylerin payı ise, % 15,8'den % 21'e yükselmiştir. İşletmelerde büyükbaş hayvan varlığı içerisinde kültür hayvanı oranı proje öncesinde % 19,2 iken proje sonrasında % 29,3'e yükselmiş ve köylerdeki işletmelerin ortalama süt üretiminde proje sonrasında proje öncesine göre % 25'lik artış meydana gelmiştir. Proje öncesi traktöre sahip çiftçi oranında proje süresince kayda değer oranda değişme olmamasına rağmen traktör donanımlarının kullanımında belirgin artış yaşanmıştır (Yaşa, 2016).

1.5.6.5. Ordu-Giresun Kırsal Kalkınma Projesi (1995-2006)

Ordu ve Giresun illerinde yürütülen projenin toplam maliyeti 50,9 Milyon ABD Doları olarak belirlenmiş, finansman tutarının 20 Milyon ABD Doları IFAD tarafından, 30,9 Milyon doları ise Türkiye tarafından karşılanmıştır. 1998'de uygulanmaya başlanılan ve 2005 yılında sonuçlandırılan proje ile; kırsal altyapının iyileştirilmesi, sulama sistemi rehabilitasyonu ve inşası, kurumsal yapının geliştirilmesi, tarımsal kredi imkanlarının genişletilmesi, tarımsal faaliyetlerde üretim miktarının artırılması ve gelir getirici faaliyetlerin oluşturulması, tarımda yeni teknik ve uygulamaları içeren yayım çalışmaları

ile yem bitkileri üretiminin artırılması, çiftlik işletmelerinin geliştirilmesi (arıcılık, süt üretimi, hayvan besiciliği), ağaçlandırma çalışmaları ile ormancılık faaliyetlerinin desteklenmesi ve erozyon oluşumunun engellenmesi ile doğal kaynakları yok etmeden kullanarak, her iki ilin kırsal yerleşim alanlarında yaşayan nüfusun desteklenerek yaşam standartlarının yükseltilmesi hedeflenmiştir (Yaşa, 2016).

Bugüne kadar uygulanan kırsal kalkınma projelerinden farklı olarak bu proje çalışmalarında hedef ve ihtiyaçların tespiti köy seviyesinden başlamaktadır. İlk defa bir kırsal kalkınma projesinde Köy Kalkınma Planları hazırlanmakta ve bu planlar çerçevesinde proje köylerinde faaliyetler sürdürülmektedir. Toplam 916 köy proje kapsamına alınmıştır. Proje katılımcı kırsal planlama yaklaşımını hedeflemiştir (Çelik,2005).

Proje faaliyetleri olarak Ordu ilinde bir eğitim merkezi açılmış, il ve ilçe müdürlüklerinde yenileme çalışmaları tamamlanmış, illerin ihtiyacına göre çeşitli miktarlarda taşıt, laboratuvar malzemesi, alet-ekipman, bilgisayar ve çeşitli tarımsal girdilerin alımı gerçekleştirilmiştir. Köy Hizmetleri tarafından 201 hektar tarım alanı sulamaya açılmış, 57 üniteye içme suyu tesisi yapılmış, 142 km. köy yolu stabilize kaplanmış, 53 km. köy yolu tesviye edilmiştir. Proje kapsamında Orman Bakanlığı, 70 hektar mera ıslahı, 220 hektar erozyon kontrolü, 113 hektar ağaçlandırma çalışması yapmıştır (Yaşa, 2016).

1.5.6.6. Sivas-Erzincan Kırsal Kalkınma Projesi (2005-2011)

Toplam 30,04 Milyon ABD Doları olan projenin bütçesinin 13,08 Milyon ABD Doları IFAD tarafından, 9,9 Milyon ABD Doları Petrol İhraç Eden Ülkeler Topluluğu'ndan (OPEC) temin edilen kredilerden, 4,4 Milyon Doları Türkiye bütçesinden ve 2.6 Milyon ABD Doları da çiftçi katkılarından oluşmuştur. Proje 2005 yılında hayata geçirilmiştir. Köy Geliştirme Bileşeni kapsamında; kırsal alanda doğal kaynakların korunması, kırsal alanları iş ve yaşama ortamı olarak daha yaşanılır hale getirmek için sosyal altyapı yatırımı olarak 30 köyde doğal arıtmalı kanalizasyon tesisi, 1 köyde içme suyu deposu, 1 köyde içme suyu rehabilitasyonu, 1 köyde ulaşım amaçlı köprülü menfez, 2 köyde taşkın koruma amaçlı istinat duvarı, 3 köyde de fırın yapılmıştır. Sürdürülebilir kalkınmaya temel hazırlamak, kırsal ekonomiyi kuvvetlendirme ve üretimin pazar ile bütünleşmesine yönelik altyapının geliştirilmesine yönelik olarak 7 köyde arazi yolları,

165 köyde de hayvan içme suyu yapıları yapılmış, Sivas il merkezinde de 1 adet toprak tahlil laboratuvarı kurulmuştur (Salkım, 2014).

1.5.6.7. Anadolu Su Havzası Rehabilitasyon Projesi (2005-2012)

Bu proje; 2005-2012 yılları arasında Samsun, Amasya, Tokat, Çorum, Sivas ve Kayseri illerindeki 28 mikro havzada uygulanmış olup toplam bütçesi 22,7 Milyon ABD Dolarıdır. Projenin genel geliştirme amacı Anadolu ve Türkiye'nin Karadeniz bölgesindeki 28 mikro havzada sürdürülebilir doğal kaynak yönetim uygulamalarını desteklemek ve bu şekilde kaynakların bozulmasından etkilenen nüfusun gelirinin artırılmasıdır. Bu amacın gerçekleştirilmesi için proje ile (OGM,2014):

- Seçilen mikro havzalarda sürdürülebilir doğal kaynak yönetimine yönelik birleşik bir yaklaşımın planlanması ve uygulanması konusunda sorumluluk üstlenmek amacıyla yerel nüfusun teşvik edilmesi,
- Tarımsal kaynaklardan Karadeniz'e boşalan besin maddelerinin miktarının azaltılmasına yardımcı olunması;
- Tarımsal besin maddelerinden kaynaklanan kirlilikle mücadele konusundaki AB standartlarına uyulmasının sağlanmasına yönelik düzenleyici ve politika oluşturma kapasitesinin güçlendirilmesi,
- Su konusundaki AB yönergeleri çerçevesinde nehir havzası planlama ve yönetimine ilişkin genel çerçevenin güçlendirilmesi,
- Sürdürülebilir doğal kaynak yönetiminin teşvik edilmesi ve kaynakların bozulmasına ilişkin konularda kamuoyunun daha fazla bilinçlendirilmesi için kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi, hedeflenmiştir.

Proje kapsamında erozyon kontrolü, mera ıslahı ve yönetimi, nadas azaltma, doğru arazi kullanımı gibi doğal kaynakların korunması faaliyetleri ile süt sığırcılığı, süt koyuncululuğu, yem bitkisi üretimi, sebze üretimi, bağ bahçe tesisi ve arıcılık gibi gelir getirici faaliyetler gerçekleştirilmiştir.

1.5.6.8. Diyarbakır-Batman-Siirt Kırsal Kalkınma Projesi

2007 yılında hayata geçirilen projenin amacı Diyarbakır, Batman ve Siirt illerinin kırsal kesimlerinde yaşamakta olan nüfusun ekonomik ve sosyal durumlarının geliştirilmesine yardımcı olmaktır. Proje ile, kırsal alanlardaki mevcut istihdam ve üretim imkanları baz alınarak verimlilik ve yaşam kalitesinin artırılması, tarım ve tarım dışı alanlarda gelir getirici faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve hedef kitlenin istihdam edilebilirliğinin artırılmasına yönelik olarak bireysel ve kurumsal kapasite gelişimlerinin desteklenmesi hedeflenmiştir. Toplam maliyeti 36,9 Milyon ABD Doları olan bu projenin yatırım tutarının 4,45 Milyon ABD Doları iç kaynaklardan, 24,1 Milyon ABD Doları IFAD'ın sağlamış olduğu kredilerden, 0,75 Milyon ABD Doları Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) hibesinden ve 7,60 Milyon ABD Doları da faydalanıcılardan sağlanmıştır. Proje kapsamında alt yapı faaliyetleri, çiftçi eğitimi, strateji yatırım planı hazırlama çalışmaları, tarım müdürlüğü çalışanlarına yönelik kapasite oluşturma eğitimleri, istihdam ve kapasite oluşturma amaçlı meslek edindirme kursları, meyvecilik ve bağcılığın geliştirilmesi çalışmaları yürütülmüştür. Proje kapsamında benzer çalışmalar devam etmektedir (URL-4).

1.5.6.9. Ardahan-Kars-Artvin Kırsal Kalkınma Projesi

2010 yılında hayata geçirilen bu proje ile tarımsal üretimde ticari boyuta ulaşmak hususunda istekli olan ve bunu başarabilecek olan kırsal üreticilerin gelirlerini artırmak, bunların ticari boyuta geçmelerine mani olan altyapı yetersizliklerini ortadan kaldırmak ve bu süreç içerisinde kurumsal yayım hizmetlerinin güçlendirilerek proje yönetim kapasitesinin artırılması amaçlanmıştır. Toplam maliyeti 26,4 Milyon ABD Doları olarak belirlenen projenin 19,2 Milyon ABD Doları tutarındaki kısmı IFAD kredilerinden, 3,2 Milyon ABD Doları iç kaynaklardan, 4 Milyon ABD Doları da faydalanıcı kredilerden temin edilmiştir. Proje kapsamında yapılan faaliyetler özet olarak küçük üretici ve tarım dışı işletme yatırımları, köy altyapı yatırımları, kurumsal güçlendirme ve proje yönetimi yatırımları olarak sıralanabilir. Projede belirtilen başlıklarda yürütülen faaliyetler devam etmektedir (URL-4).

1.5.6.10. Köylerin Altyapılarını Destekleme Projesi (KÖYDES)

Türkiye’de 2005 yılında pilot düzeyde başlatılan KÖYDES, 2010 yılında küçük ölçekli tarımsal sulama ve 2011 yılında atık su bileşenlerinin dâhil edilmesiyle entegre bir kırsal altyapı programına dönüştürülmüştür. Projeye 2005-2013 döneminde Projeye cari fiyatlarla yaklaşık 8,5 milyar TL kaynak tahsis edilmiştir. 2012 yılı sonuna kadar yaklaşık 7.000 km ham, 74.000 km stabilize, 98.000 km asfalt ve 2.500 km beton yol olmak üzere toplamda 181.500 km’lik köy yolu yapılmıştır. Aynı dönemde 32.000 km uzunluğunda yol onarımı gerçekleştirilmiş ve 2.600 km uzunluğunda kilit parke döşemesi yapılmıştır. Ayrıca, susuz veya suyu yetersiz 47.461 kırsal yerleşim birimi yeterli ve sağlıklı içme suyuna kavuşturulmuştur. Bu dönemde toplam köy yolu ağı yaklaşık 35.000 km artmış, asfalt-beton yol oranı yüzde 33’ten yüzde 45’e ulaşmıştır. Suyu yeterli ünite oranı ise yüzde 81’den yüzde 91’e yükselmiştir (KB, 2013).

1.5.6.11. Diğer Projeler

Çok sayıda uluslararası organizasyon tarafından desteklenen diğer kırsal kalkınma projelerine örnek olarak aşağıdaki projeler verilmiştir (Anonim, 2006).

- Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi
- Köy Merkezli Tarımsal Üretime Destek Projesi (Köy-Mer)
- Ortak Ormancılık İçin Uygun Metotların Geliştirilmesi Projesi
- Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP)
- Sosyal Ormancılık Projesi (Sinop-Durağan ve Erzurum-Uzundere)
- Tarımsal Yayım Hizmetlerinin Geliştirilmesi Projesi
- Tarımsal Yayım ve Uygulamalı Araştırma Projeleri (TYUAP I ve II)
- Televizyon Yoluyla Yaygın Çiftçi Eğitimi Projesi (YAYÇEP)
- Ürün Borsaları Geliştirme Projesi
- Yaş Sebze ve Meyve Geliştirme Projeleri

1.5.7. Uygulanan Kırsal Kalkınma Projelerinden Elde edilen Deneyimler

Türkiye’de Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren kırsal kalkınma çabaları devam etmektedir. Planlı dönemin başlamasıyla birlikte özellikle 1970 yıllardan sonra iç ve dış kaynaklar kullanılarak entegre kırsal kalkınma projeleri uygulamaya konulmuştur. Bu projeler kırsal alanlarda birçok değişimi gerçekleştirmişlerdir. Uygulanan bu entegre kırsal kalkınma projelerinden Türkiye birçok deneyim elde etmiştir. Elde edilen bu deneyimler aşağıdaki gibi özetlenebilir (Anonim, 2006):

- Proje kararlarının genellikle merkezi karar organlarının onayıyla alınması, hedef kitlenin isteklerinin ise yeterince dikkate alınmaması,
- Beklentileri ve gereksinimlerini projelerde göremeyen hedef kitle ile proje arasında kopukluğun olması ve bütünleşmenin sağlanamaması,
- Projelerde yer seçimi ve önceliklerin siyasi tercihlerle belirlenmesi,
- Projelerde kamu kuruluşları arasında eşgüdümün sağlanamaması, uygulayıcı temel kuruluşların sık sık değiştirilmesi ve organizasyon eksikliği,
- Projelerin her aşamasındaki ağır bürokrasinin yanı sıra, yerel proje elemanlarının yetki ve sorumluluklarının sınırlandırılması,
- Projelerin hazırlanmadan önce geniş kapsamlı ve ayrıntılı sosyoekonomik incelemenin yapılmaması,
- Projelerde sosyal faktörlere yeterince önem verilmemesi,
- Projelerde gerek bitkisel, gerekse hayvansal ürünlerde üretim artışı öngörülmüş olmasına rağmen, tarımsal ürünlerin nerede, nasıl işleneceği ve pazarlanacağı yeterince düşünülmemesi,
- Projelerde yayım çalışmaları için benimsenen eğitim ve ziyaret sistemi çerçevesinde oluşturulan köy grubu ziraat teknisyenliğinin esas olarak etkili ve tutarlı olarak gözükmesine rağmen, sürekli eleman bulundurulamaması nedeniyle işleyememesi,
- Kaynakların yerinde kullanılmaması, amaç dışına yöneltilmesi,
- Projelerde üretici örgütlenmesini her düzeyde destekleyecek çalışmalara gereken önemin verilmemesi.

1.6. Avrupa Birliği'nde Kırsal Kalkınma

AB nüfusunun yarısından fazlası şehir merkezlerinin dışında yaşamakta ve kırsal alanlar, AB'ye üye ülkelerin toplam yüzölçümlerinin %90'ını teşkil etmektedir. Ayrıca toplam istihdamın %53'ü ve brüt üretim değerinin %45'i kırsal alanlarda gerçekleşmektedir. Kırsal kalkınma politikası, en önemli AB önceliklerini ifade etmek üzere uygulanmaya başlamasından itibaren benimsenmiş ve geliştirilmiştir. Başarı sağlamak için yapılan yatırımlara verilen önem, birçok çiftçiyi yeni teknikler öğrenmek, işletmelerini geliştirmek ve gerekli görülen yeniden yapılanmaları gerçekleştirmek suretiyle rekabetçiliklerini güçlendirmek için teşvik etmiştir (Bulutcu, 2015).

AB kırsal kalkınma politikaları; OTP'nin bir parçası olarak tarım sektörünün yapısal sorunları ile ilgilenen bir politikadan, mal ve hizmet üretiminin yanında tarımın topluluk üzerindeki çok yönlü etkisini ve kırsal alanların karşı karşıya kaldığı sorunları dikkate alan bir politikaya dönüşmüştür (Gülçubuk,2005).

AB kırsal kalkınma politikalarının zaman içerisinde yaşadığı değişim ve AB tarafından uygulanan kırsal kalkınma destekleme programları aşağıda başlıklar halinde özetlenmiştir.

1.6.1. Avrupa Birliğinde Kırsal Kalkınma Politikasının Tarihsel Gelişimi

AB'de kırsal kalkınma konusu her zaman gündemde yer edinmiştir. Konu genel olarak tarım politikalarının tamamlayıcı bir unsur olarak görülmüştür. 1968 yılında Malsholt planı olarak bilinen tarım reformu planında tarım işletmelerinin modernizasyonu, tarım nüfusunun azaltılması ve tarımda çalışanların sosyoekonomik bilgilerinin ve mesleki yeterliliklerinin artırılması hedef olarak belirlenmiştir. Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in Topluluğa üye olmaları ile birlikte geliştirilen Entegre Akdeniz Programları ile yine işletmelerin modernleştirilmesi, mesleki eğitim sağlanması, üretici gruplarının kurulması, yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve turizm, küçük ve orta ölçekte teşebbüslerin kurulması için özendirici tedbirlerin yürürlüğe konulması amaçlanmıştır (URL-5).

1987 yılında kabul edilen Avrupa Tek Senedi ile AB 1992 yılında Tek Pazar oluşturma hedefini üstlenmiş, bu çerçevede malların, hizmetlerin, kişilerin ve sermayenin serbest dolaşımındaki engellerin kalkması bunun yanında Topluluğun farklı bölgeleri arasında ekonomik ve sosyal bütünleşmenin sağlanması hedef alınmıştır. Maastricht

Anlaşması ile, Topluluğu Kuran Antlaşmanın ekonomik ve sosyal bütünleşmenin sağlanmasına yönelik hedeflerle ilgili 130A nolu maddesine eklenen “kırsal bölgeler de dahil olmak üzere” ibaresi ile kırsal kalkınmaya yasal dayanak sağlanmıştır. 1988 yılında Komisyon tarafından Kırsal Toplumun Geleceği adlı bir tebliğ hazırlanmıştır. Bu tebliğ kırsal alanların sadece coğrafyaya dayalı olarak ele alınmaması gerektiğini, bu alanların ekonomik ve sosyal hayatın çok farklı aktivitelerine sahne olan kompleks bir yapı teşkil ettiğini belirtmiş, kırsal alanların sadece içinde barındırdığı nüfusa iş ve hayat veren alanlar olmadığı, bunun yanında toplumun tüm kesimlerine hitap eden, ekolojik dengenin kurulduğu çok fonksiyonlu alanlar olduğu vurgulanmıştır. Bu tebliğde, kırsal kalkınma için üç esas hedef belirlenmiştir (URL-5);

1. Ekonomik ve sosyal bütünleşmenin sağlanması,
2. Tarım tekrar düzenlenirken kırsal ekonominin bir bütün olarak ele alınması,
3. Çevrenin ve doğal kaynakların korunması.

1990’lı yıllarda kaydedilen gelişmelerin belki de en önemlisi, AB genelinde önceki reformlardan istenilen sonuçların alınamaması sonucu Avrupa Konseyi’nin isteği üzerine Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan ve 25 Mart 1999 tarihinde Konseyce kabul edilen reform paketi Gündem 2000 olmuştur. Gündem 2000, 21. yüzyılda AB’nin karşılaşılabileceği muhtemel tehditleri belirleyip, bunlar çerçevesinde AB politikalarında ve özelde tarımsal desteklemede yenilikler getirmiştir. Bu reform paketine ilişkin belki de en önemli husus, o zamana kadar OTP içerisinde yer alan kırsal kalkınma politikasının unsurları, Gündem 2000 ile birlikte ayrı ve özgün bir politika alanı haline gelmiş ve 2000 yılında OTP’nin iki başlığından (1-Piyasa ve gelir destekleri, 2- kırsal kalkınma) biri olmuştur. Gündem 2000 doğrultusunda çıkarılan ve AB kırsal kalkınma politikasının o dönemdeki yasal dayanağını oluşturan 2000-2006 dönemini kapsayan 17 Mayıs 1999 tarih ve 1257/99 sayılı Konsey Tüzüğü, sürdürülebilir kırsal kalkınmaya dair AB desteğinin çerçevesini oluşturmuştur. Söz konusu tüzükte, tarımsal işletmeler, genç çiftçilerin oluşturulması (sektöre girişlerinin sağlanması), erken emeklilik, tarımsal ürünlerin işlenmesi ve pazarlanmasının iyileştirilmesi, dezavantajlı bölgeler ve çevresel açıdan kısıtlı bölgeler ile ormancılık, tarımsal çevre, kırsal alanların uyumu ve gelişimi için önlemler ve idari ve mali hükümler ile AB’nin kırsal kalkınmayı desteklemek için ne tür programlara yapısal fonlardan kaynak aktaracağı ele alınmıştır (Bulutcu, 2015).

2003 OTP Reformları ile birlikte, kırsal kalkınma politikasının geliştirilmesi hedefi kapsamında kullanılması planlanan araçlardan biri “modülasyon” uygulaması olmuştur.

Modülasyon, doğrudan ödemelerde (1. başlık) kullanılmak üzere ayrılan mali kaynağın bir kısmının, kırsal kalkınma tedbirlerinin finansmanında kullanılması amacıyla bu alana aktarılmasıdır. Bu kapsamda, OTP'nin birinci başlığında (piyasa ve gelir destekleri) ikinci başlığına (kırsal kalkınma) kaynak transferiyle kırsal kalkınmanın geliştirilmesi hedeflenmiştir; böylece AB, tarımsal desteklerde müdahaleci politikalaransa kırsal kalkınma gibi üretimden bağımsız araçlara yönelmiş, mevcut kırsal kalkınma araçlarının kapsamı gıda güvenirliliği, çevre koruma ve hayvan refahını karşılamaya yönelik olarak genişletilmiştir. 2003 Reformu kapsamında, doğrudan ödemelerdeki kesintiler ve bu paranın kırsal kalkınma harcamalarının finansmanına aktarımının (modülasyon) 2005 yılında başlaması ve önceki yıllardan daha yüksek oranlarda gerçekleştirilmesi planlanmıştır. Bu modülasyon oranları 2005 yılı için % 3, 2006 için % 4, 2007 ve sonrası için ise % 5 olarak öngörülmüştür. Öngörülen modülasyon oranları gerçekleştiğinde 2013 yılına kadar geçecek süre içerisinde yaklaşık 9 Milyar Avro'luk kaynağın kırsal kalkınma tedbirlerinin finansmanına aktarılması planlanmıştır. Sonuçta, Gündem 2000 reformları ile OTP'nin iki ana başlığından biri haline gelen kırsal kalkınma yaklaşımı 2003 reformları ile birlikte genişletilmiş ve OTP'nin ayrılmaz bir parçası olmuştur (Bulutcu, 2015).

AB'nin 2007–2013 dönemi kırsal kalkınma yaklaşımı kapsamında, 2007–2013 döneminde üye ülkelerin tarım ve kırsal kalkınma alanındaki projelerine fon aktaracak olan Kırsal Kalkınma İçin Avrupa Tarımsal Fonu'na (European Agricultural Fund for Rural Development - EAFRD) ilişkin 1698/2005(EC) sayılı Konsey Tüzüğünde dört öncelik belirlenmiştir. Bu öncelikler ve program bütçesinden kaynak aktarılması gereken minimum oranlar şu şekilde belirlenmiştir (Akın, 2008):

- Yeniden yapılanma, Ar-Ge, inovasyon aracılığıyla tarım ve ormancılık alanlarında rekabet edebilirliğin artırılması (%10),
- Arazi yönetimini destekleyerek, çevre ve kırsal alanların geliştirilmesi (%5),
- Kırsal alanlarda yaşam kalitesinin artırılması ve ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi (%10),
- AB Kırsal Kalkınma Girişimi (LEADER) (%5).

1698/2005 (EC) sayılı Konsey Tüzüğünde yer alan bu öncelik alanlarından görüldüğü gibi, AB politikalarında kırsal kalkınma algısı zaman içinde, rekabet edebilirlik, çevre ve arazi yönetimi ve ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi başlıklarına yönelmiştir (Akın, 2008).

Yeni dönemin öncelik alanları dahilinde, 2007–2013 dönemi AB kırsal kalkınma politikası temel olarak; insana, mekana ve çevreye duyarlı planlamayı öne çıkaran, bölgelerarası gelişmişlik farklarını azaltmayı hedefleyen bir yaklaşımla, özellikle rekabet edebilirlik, kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi, tarım dışı istihdam, insan kaynaklarına yatırım, mesleki eğitim, yerel girişimler, kırsal altyapı, çevre ve korunan alanlar, kırsal peyzaj ve arazi yönetimi gibi temalara yönelmiştir. Bu yönüyle, kırsal kalkınma politikasının sadece tarımla ilgili olan ve tarımla uğrasan nüfusa göre tasarlanan bir politika alanı olmaktan uzaklaştırılması amaçlanmıştır (Dıraor, 2008).

1.6.2. Avrupa Birliğinin Aday Ülkelere Yönelik Kırsal Kalkınma Destekleri

AB, aday ülkelere çeşitli programlar ile katkıda bulunmakta olup bu bağlamda da Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerine katılım öncesi maddi destekler verirken Polonya ve Macaristan Ekonomilerinin Yeniden Yapılandırılmasına Yönelik Destek Programı (PHARE), Tarım ve Kırsal Kalkınma İçin Özel Katılım Programı (SPARD) ve Katılım Öncesi Yapısal Politika Aracı (ISPA) olmak üzere 3 ana araç kullanmaktadır (Oktay ve Çukur, 2004). Belirtilen araçlar ile AB tarafından 2000-2006 arası dönemde Çek Cumhuriyeti, Bulgaristan, Litvanya, Estonya, Letonya, Macaristan, Slovenya, Slovakya, Polonya, Romanya gibi Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile Baltık cumhuriyetlerine sağlanması taahhüt edilen yardımlar Tablo 4'deki gibidir (Köroğlu, 2002).

Tablo 4. 2000–2006 arası dönemde Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile Baltık Cumhuriyetlerine sağlanması öngörülen mali yardım (1999 fiyatlarıyla, milyon Euro)

Program Adı	Yıllar							Toplam
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	
PHARE	1.560	1.560	1.560	1.560	1.560	1.560	1.560	10.920
SPARD	520	520	520	520	520	520	520	3.640
ISPA	1.040	1.040	1.040	1.040	1.040	1.040	1.040	7.280
Toplam	3.120	3.120	3.120	3.120	3.120	3.120	3.120	21.840

Kaynak: Köroğlu, 2002,

Ayrıca, Birlik tarafından 2000–2006 yılları arasında Batı Balkan ülkelerine Kalkınma, İstikrar ve Yeniden Yapılanma için Topluluk Yardımı (Community Assistance

for Reconstruction, Development and Stabilisation- CARDS) yardımı verilmiştir (Akın, 2008).

AB, bölge ülkeleriyle olan ilişkilerin gelişmesi ve işbirliğinin artması için genel bütçesinden bölgesel fonlar ayırmaktadır. Özellikle planlı ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçmiş olan ülkelerin Batı Avrupa ve dünya ekonomisi ile bütünleşmesini hedefleyen bu fonlardan önde gelenlerinden birisi daha önce de ifade edildiği gibi Polonya ve Macaristan Ekonomilerinin Yeniden Yapılandırılmasına Yönelik Destek Programı (PHARE)'dir. 18 Aralık 1989 tarihinde EEC-3906/89 sayılı AB Konseyi kararı ile yürürlüğe giren bu fon kapsamında Polonya ve Macaristan ekonomisindeki kurumsal değişime katkı sağlanması amaçlanmıştır (Uçar ve Vuran, 2016).

PHARE ile özellikle özel sektör, tarım, sanayi, eğitim, enerji, çevre koruma, ticaret, hizmet alanlarındaki projelerin uygulanması ve işbirliklerinin geliştirilmesi yoluyla Macaristan ve Polonya ekonomilerinin yeniden yapılandırılması hedeflenmiştir. PHARE Programı'na 1990 yılında Bulgaristan, 1991'de Arnavutluk ve Romanya, 1992'de Estonya, Litvanya, Letonya ve Slovenya, 1993'te Çek Cumhuriyeti ve Slovakya, 1996'da Bosna-Hersek ve Makedonya'nın katılımıyla yararlanan ülke sayısı on üçe ulaşmıştır. Katılım Öncesi Arac'ın (Instrument for Pre-Assistance, IPA) oluşturulmasıyla birlikte PHARE 2006 yılında yürürlükten kaldırılmıştır (Koç, 2016).

AB tarafından hazırlanan bir diğer önemli program da Katılım Öncesi Yapısal Politika Aracı (Instrument for Structural Policies for pre-Accession-ISPA)'dır. Bu programdan Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Litvanya, Letonya, Polonya, Romanya, Slovakya ve Slovenya gibi AB'ye üyelik aşamasında bulunan ülkelerin çevre ve ulaştırma politikalarıyla ilişkili ekonomik ve sosyal uyumlarını sağlamak için 1267/1999 Konsey Tüzüğü ile oluşturulmuştur. 2000-2006 döneminde bu kapsamda mali yardımlar sürdürülmüştür. ISPA'nın önceliği yüklü bir çevre yatırımı gerektiren içme suyu temini, atık su arıtması, katı atık ve tehlikeli atıkların yönetilmesi ve hava kalitesinin iyileştirilmesi olmuştur. Ulaştırma alanındaki faaliyetlerin Avrupa'nın doğusuna doğru yaygınlaştırılmasını kapsamıştır. Katılım sürecindeki Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri için önemli bir finansman kaynağı olmuştur. Genellikle büyük projeler desteklenmiştir. ISPA aracılığı ile sağlanan desteklerden yıllık ortalama 348 Milyon Avro ile en fazla yararlanan ülke olarak Polonya ilk sırada yer almıştır. 1 Mayıs 2004 tarihinde sekiz Merkezi Doğu Avrupa ülkesinin AB'ye katılımlarının gerçekleşmesi nedeniyle bu ülkeler için ISPA resmi olarak sona ermiş, Bulgaristan ve Romanya 2006 yılının sonuna kadar

program çerçevesinde yararlanmaya devam etmiştir Hırvatistan ve Türkiye'ye 2004 yılında adaylık statüsü verilmesiyle, Hırvatistan 2005-2006 yıllarında ISPA Programı'ndan faydalanmış, fakat Türkiye için bu imkân söz konusu olmamıştır (Koç, 2016).

AB tarafından aday ülkelere yönelik hazırlanan bir başka program ise Tarım ve Kırsal Kalkınma İçin Özel Katılım Programı (Special Accession Programme for Agriculture And Rural Development, SAPARD)'tır. Haziran 1999'da 1268/99 sayılı tüzükle uygulamaya konan SAPARD Programı, aday ülkelerin kırsal alanlarında yaşanan problemler ve AB ile aday ülkelerin tarımsal yapılarındaki farklılıklar SAPARD'ın uygulanmasının nedenleri olarak sayılabilir. AB yapı politikasının amaçları incelendiğinde ise temelde iki hedefin varlığından söz edilebilir. Bunlar; az gelişmiş bölgelerdeki, yapısal değişikliklerin, gelişmelerin, ekonomik ve sosyal alandaki dönüşümlerin desteklenmesi ve insan kaynaklarının geliştirilmesi olarak sıralanabilir (Oktay ve Çukur, 2004).

SAPARD kapsamında yapılacak yardımlar, Ortak Tarım Politikası finansman kuralları uyarınca mali katkı şeklinde verilmektedir. Bu programdan yararlanacak ülkeler; Bulgaristan, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Polonya, Romanya, Slovakya, Slovenya, Çek Cumhuriyetidir. 1 Ocak 2000 tarihinde yürürlüğe girmiş ve 2006 yılında bitmiştir. SAPARD uygulamalarına başlamak için AB'nin ilgili tüzüklerinde belirlenen iki ön koşulun yerine getirilmiş olması gerekmektedir. Bunlar (Can, 2007):

1. AB Yapısal Fon prensiplerine dayalı ve 2000–2006 yıllarını kapsayan bir “Ulusal Tarımsal ve Kırsal Kalkınma Planı” geliştirmek,
2. Programın mali yönetiminin, “merkezden bağımsız yönetim” ilkesi doğrultusunda ve kontrol kuralları kapsamında AB tarafından aday ülkeye devredilmiş olması gerekmektedir.

SAPARD Fonu'ndan aday ülkelere 2000-2006 dönemini kapsayan yedi yıl için yıllık 525 Milyon Avro ve Program boyunca toplamda 3,6 Milyar Avro yardım yapılması öngörülmüştür. En fazla yıllık yardımın Polonya (171 Milyon Avro) ve Romanya'ya (153 Milyon Avro), en düşük yardımın ise (6 Milyon Avro) Slovenya'ya verilmesi planlanmıştır. Hırvatistan'ın 2004 yılında adaylık statüsü alması ve 2005 yılında da AB ile müzakerelere başlamasının sonra 2006 yılı SAPARD Fonu'ndan yararlanmıştır. Türkiye, Hırvatistan ile aynı gün müzakerelere başlamasına rağmen SAPARD Fonu'ndan faydalanamamıştır. Bulgaristan ve Romanya dışındaki sekiz aday ülkenin 2004 yılında AB'ye katılımlarının gerçekleşmesiyle mali yardımlar sonlandırılmış ve bu ülkeler SAPARD fonlarını 2000-2004 yıllarını kapsayan dönemde kullanmıştır. Bulgaristan ve

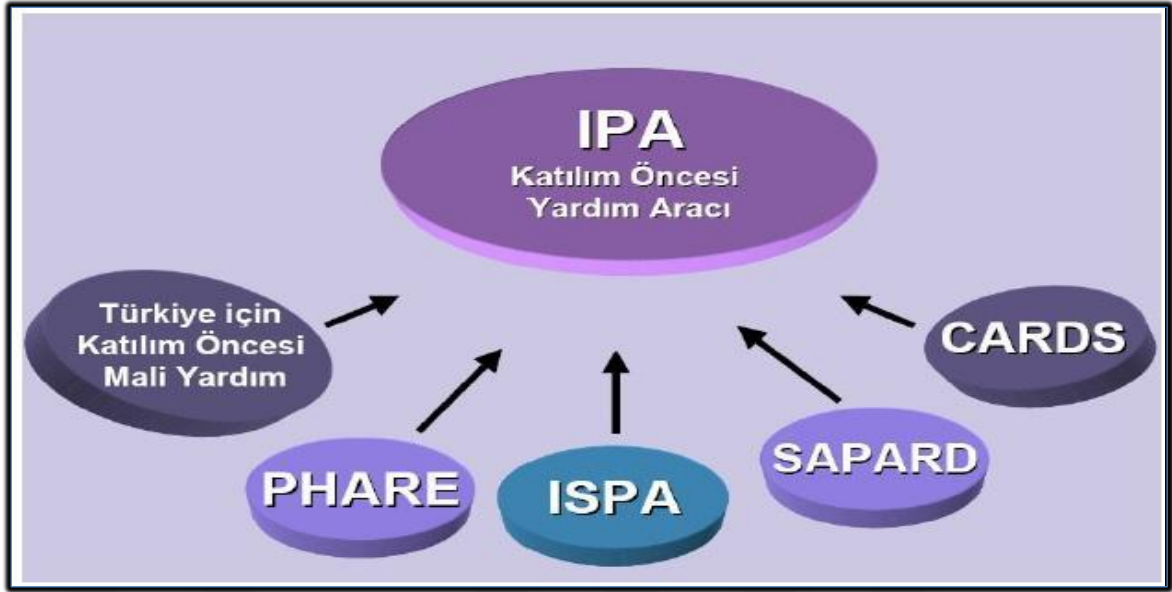
Romanya'ya planlandığı gibi yedi yıl (2000-2006) boyunca SAPARD Fonu'ndan mali yardım yapılmış ve en son ödeme 2009 yılında gerçekleştirilmiştir (Koç,2016).

SAPARD'ın uygulanması ile aday ülkelere yapılan katkıları aşağıdaki sıralamak mümkündür (Oktay ve Çukur, 2004):

- Gıda işleme endüstrisindeki gelişmeler hava kirliliğinde düşüşü de beraberinde getirmiştir,
- Kırsal yolların inşası ve erozyonla mücadeleyle yönelik çalışmalar artmıştır,
- Et, süt ve balık işleme teknolojilerinde rehabilitasyon yaşanmıştır,
- Sığır ve domuz besleme koşullarında iyileşme sağlanmıştır,
- Meyve ve sebze depolama kapasitelerinde artış gerçekleşmiştir,
- Ekonomik faaliyetler çeşitlenmiş, yöresel el sanatlarına önem verilmiş, kırsal turizm ve katı atıklar ve suyun geri dönüşümü, yenilenebilir enerji kaynakları gibi konularda son derece umut vadeden gelişmeler yaşanmıştır,
- Çiftlikler ve çiftçilerin yaşadığı evler yeniden inşa edilmiş, kasabalara restoranlar ve parklar inşa edilmek suretiyle sosyal alanda da gelişmeler sağlanmıştır,
- Kırsal kesimdeki yol, su ve kanalizasyon hizmetleri yeniden düzenlenmiştir,
- Üretici ve üretici grupları arasında işbirliği ve koordinasyonda artış yaşanmıştır,
- Üretici grupları desteklenmiş ve küçük üretici grupları bu fonlardan faydalanma imkanı elde etmiştir,
- Tarımsal işletme ve işleme tesisleri modernleştirilmiştir,
- Çevre dostu tarım tekniklerine yönelik olarak üreticiler bilinçli hale getirilmiş ve bu teknikler uygulanmaya başlanmıştır.

1.7. IPA Programı - Katılım Öncesi Yardım Aracı (Instrument for Pre-Accession)

SAPARD'ın yerini alacak olan IPARD'ı da kapsayan ve yeni uygulama ajanlarının bulunacağı IPA programı 2007-2013 arasındaki AB mali yardımlarının ve katılım öncesi yardım mekanizmasının niteliklerini belirleyen bir program olup daha önce uygulanmış olan PHARE, ISPA, SAPARD ve Yeniden Yapılanma, Kalkınma ve İstikrar İçin Birlik Yardımı (CARDS) programlarının birleşiminden meydana gelmektedir(Akın, 2008). IPA Programının kapsamı şekil 1'de gösterilmektedir.

Şekil 1. IPA programının kapsamı (Akın, 2008).

IPA, aday ve potansiyel aday ülkeleri aşağıda belirtilen alanlardaki çabalarına destekte bulunmak amacındadır (Akın, 2008):

- Kamu yönetimi reformu,
- Ekonomik reformların gerçekleştirilmesi,
- Sosyal içerme (sosyal dışlanmayla mücadele),
- Kadın-erkek eşitliğinin geliştirilmesi, ayrımcılığın önüne geçilmesi,
- Sivil toplumun desteklenmesi,
- Bölgesel ve sınır ötesi işbirliği, barış ve yeniden yapılanmanın geliştirilmesi,
- Kurumsal yapılanma,
- Kalkınmanın sürdürülebilir hale getirilmesi,
- Yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunulması,

IPA programı ile ilgili Topluluk müktesebatı daha önceki katılım öncesi mali yardımlar gibi tüzüklerden meydana gelmekte olup tüzükler bağlayıcı Topluluk tasarruflarından oluşmaktadır. Tüzükler yürürlüğe girdikleri tarihten itibaren iç hukuka aktarma işlemine kalmaksızın üye ülkelerde direkt olarak uygulanır hale gelmektedir (Uçar ve Vuran, 2016)

IPA Programı, ilgili tüzükler çerçevesinde komisyonun AB adına aday ve potansiyel adaylar arasındaki anlaşma hükümlerine göre gerçekleşecek olan bir uygulamadır. IPA'nın; Katılım Öncesi Yardım Aracını Oluşturan 1085/2006 Sayılı ve 17/07/2006 tarihli

Konsey Tüzüğü (IPA Çerçeve Tüzüğü) ile bu tüzüğün uygulanmasına ilişkin 12/07/2007 tarihli ve 718/2007 Sayılı Komisyon Tüzüğü (IPA Uygulama Tüzüğü) olmak üzere iki ana müktesebatı bulunmaktadır. IPA ile ilgili kuralları ortaya koyan ve uygulama prosedürlerini belirleyen yasal dayanaklar ise aşağıdaki gibidir (Tunç, 2009):

- 25/06/2002 tarih ve 1605/2002 Sayılı Konsey Tüzüğü (Mali Tüzük)
- 17/07/2006 tarih ve 1085/2006 Sayılı Konsey Tüzüğü
- 12/06/2007 tarih ve 718/2007 Sayılı Komisyon Tüzüğü
- Çerçeve Anlaşma
- Sektörel Anlaşma
- Finansman Anlaşmaları

1.7.1. IPA'nın Özellikleri

IPA'dan faydalanabilmek ve bunun neticesinde de AB üyeliği elde edebilmek için o ülkenin demokrasi, insan hakları, temel hak ve özgürlükler, hürriyet ve hukukun üstünlüğü ilkelerine uyması gerekir. IPA Çerçeve Tüzüğü'nün uygulanması ve bağlamda yardım sağlanmasını temel şartları olarak da demokratik ilkelere, hukukun üstünlüğüne, insan haklarına, azınlık haklarına ve temel özgürlüklerin gözetilmesine vurgu yapılmaktadır (Karataş, 2010). IPA'dan faydalanan ülke, katılım öncesi AB yardımı almak istiyorsa bir bütün olarak IPA programını kabullenmek ve uygulamak için gerekli olan yükümlülükleri de üstlenmek durumundadır. Bir bütün olarak kabullenme doğal olarak yararlanıcının IPA koşul ve kurallarını seçme ya da alternatifler getirme gibi bir hakka sahip olmadığı anlamına gelir (Tunç, 2009).

IPA, küresel bir aktör olarak AB'nin üçüncü ülkeler ile yapacağı ekonomik ve teknik işbirliği kapsamındaki bir program olup bu kapsamda IPA'nın temel özellikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Akın,2015):

- Küresel bir aktör olarak AB'nin üçüncü ülkeler ile yapacağı ekonomik, mali ve teknik işbirliği kapsamındaki bir programdır,
- AB'nin dış yardım etkinliğinin artırılmasına yönelik yeni bir programlama ve yardım sağlama aracı olarak öngörülmüştür,
- Birliğe üye olma koşullarını taşıdığı ya da yakın gelecekte taşıyacağı düşünülen Avrupa ülkelerine yönelik katılım öncelikli mali yardım programıdır,

- Yararlanıcı ülkeleri, aday ve potansiyel aday ülkeler olarak iki gruba ayırmaktadır,
- Çeşitli alanlarda AB tarafından belirlenen hedefleri desteklemek için tasarlanmıştır,
- Belirli ve sağlam mali kaynağa sahip olan bir yardım programıdır,
- Yardımların AB inisiyatifi ile askıya alınması söz konusudur,
- AB'nin mali çıkarlarının korunması esastır.

1.7.2. IPA Kapsamındaki Mali Yardımların Dağılımı

2007-2013 arası dönemde IPA kapsamında yaklaşık 9,9 Milyar Avro'luk bir fon ayrılmış olup bunun 4,8 Milyar Avro'su Türkiye'ye tahsis edilmiştir. Beş bölüm halinde yapılandırılan IPA, geçiş dönemi ve kurumsal yapılanma desteği yanı sıra çevre, ulaştırma, bölgesel rekabet, insan kaynakları kalkınması ve kırsal kalkınma olarak belirlenen yeni alanlarda katılım öncesi mali destek sağlamaktadır. Ayrıca aday ülkeler, katkı payları kısmen IPA altında finanse edilmekte olan Birlik Programlarına katılmaya devam etmektedir. IPA Bileşenleri (URL-6):

- I. Geçiş Dönemi Desteği ve Kurumsal Yapılanma
- II. Sınır Ötesi İşbirliği
- III. Bölgesel Kalkınma
- IV. İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi
- V. Kırsal Kalkınma (IPARD)

IPA Bileşenleri bazında ve yıllara göre yapılan fon tahsisleri Tablo 5'te gösterilmektedir.

Tablo 5. IPA dönemi (2007-2013) Türkiye mali yardım miktarları (milyon Avro)

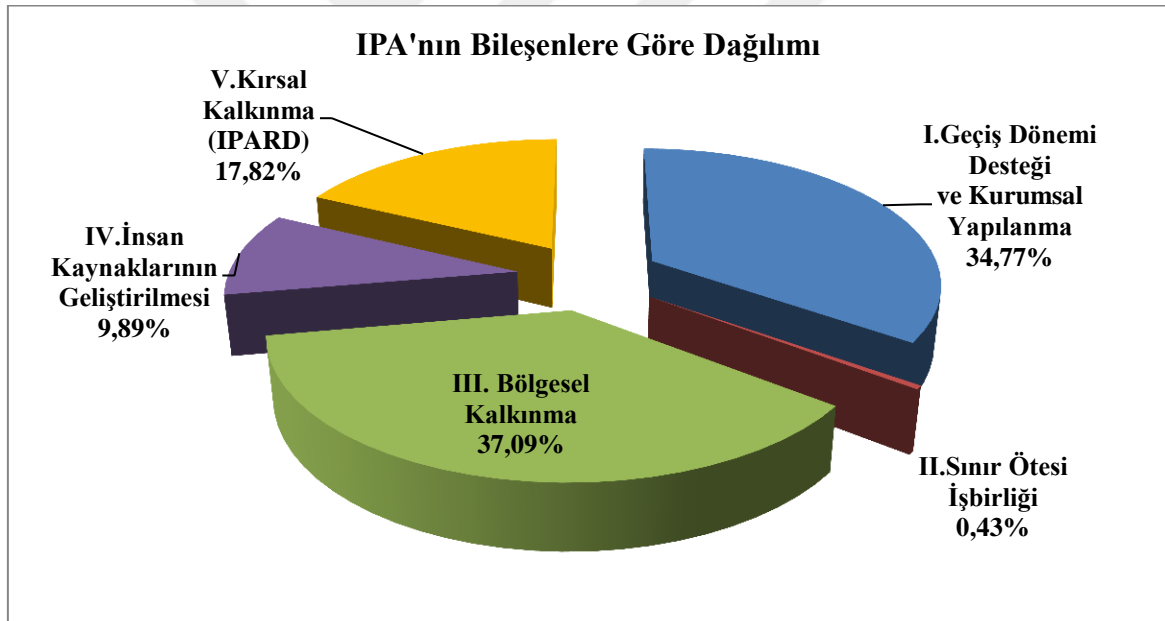
Bileşen	Yıllar							Toplam
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	
I. Geçiş Dönemi Desteği ve Kurumsal Yapılanma	256,7	256,1	239,6	217,8	231,3	227,5	238,5	1.667,5
II. Sınır Ötesi İşbirliği	2,1	2,9	3,0	3,1	5,1	2,2	2,2	20,6
III. Bölgesel Kalkınma	167,5	173,8	182,7	238,1	293,4	356,1	366,9	1.778,4

Tablo 5'in devamı

Bileşen	Yıllar							Toplam
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	
IV. İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi	50,2	52,9	55,6	63,4	77,6	83,2	91,2	474,1
V. Kırsal Kalkınma	20,7	53,0	85,5	131,3	172,5	187,4	204,2	854,6
Toplam	497,2	538,7	566,4	653,7	779,9	856,3	903,0	4.795,2

Kaynak: URL-6

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi ülkemize tahsis edilen fon tutarı en çoğu bölgesel kalkınma bileşeninde olurken en azı sınır ötesi işbirliği bileşeninde olmuştur. Tahsis edilen fonların yüzde olarak oranları Şekil 2'de gösterilmektedir.

Şekil 2. Türkiye için yardım miktarının (2007-2013) IPA bileşenlerine dağılımı (%)

Yukarıdaki şekilde de görüldüğü gibi Kırsal Kalkınma –IPARD bileşeni IPA mali destek tutarının %17,82'sini oluşturmaktadır.

IPA'dan aday ve potansiyel aday ülkelere tahsis edilen mali desteğin ülke yüzölçümü (km²), 2006 yılı nüfusu, kişi başına Avro miktarları, toplam yardım tutarları ve oranlarına ilişkin ayrıntı bilgileri tablo 6'da gösterilmektedir.

Tablo 6. 2007-2013 IPA dönemi AB Mali yardımının aday ve potansiyel aday ülkelere göre dağılımı

Ülkeler	Yüzölçümü (Km ²)	Avro/Km ²	Nüfus-2006	Avro/Kişi	Toplam (Milyon Avro)	Oran (%)
Arnavutluk	2.875	206.957	3.149.000	188,9	595	6
Bosna Hersek	1.209	12.810	3.843.000	170,7	656	6,6
Hırvatistan*	56.594	17.634	4.443.000	224,6	998	10
İzlanda**					30	0,3
Karadağ	13.812	17.087	624.000	378,2	236	2,4
Kosova	10.887	58.326	2.070.000	306,8	635	6,4
Makedonya	25.713	23.918	2.039.000	301,6	615	6,2
Sırbistan	77.474	17.890	7.425.000	186,7	1.386	13,9
Türkiye	783.562	6.119	72.520.000	66,1	4.795	48,2
Toplam	1.022.126	9.489	96.113.000	103,5	9.944	100

* Hırvatistan Temmuz-2013 te AB'ye üye olmuştur.

** İzlanda yardımlardan 2011 yılında faydalanmaya başlamıştır.

Kaynak: (URL-6)

IPA kapsamında 2007-2013 arasında AB mali yardımlarından en fazla payı %48,2'lik oran ile Türkiye alırken, en düşük payı ise %0,3 oran ile IPA'dan 2011 yılında yararlanmaya başlayan İzlanda'nın aldığı görülmektedir. İzlanda'dan sonra ise en düşük payı %2,4'lük oran ile Karadağ almıştır. Ülke nüfusları bazında kişi başına düşen IPA yardım tutarı 66,1 Avro ile en düşük olan ülke Türkiye olurken, 378,2 Avro ile en yüksek olan ülke Karadağ olduğu görülmektedir.

1.8. IPARD Programı-Kırsal Kalkınma İçin Katılım Öncesi Yardım Aracı (Instrument for Pre-Accession Rural Development)

AB tarafından aday ve potansiyel aday ülkelere destek amacıyla 1085/2006 sayılı AB Konsey Tüzüğü ile PHARE, ISPA, SPARD ve CARDS programlarının yerini almak üzere IPA programını oluşturulmuştur. Beş bileşenden oluşan IPA Programının beşinci bileşeni Kırsal Kalkınma (IPA Rural Development- IPARD)'dır. IPARD programı AB'nin Ortak Tarım Politikası, Kırsal Kalkınma Politikası ve ilgili politikalarının uygulanması ve yeni politikalar geliştirilmesi için tasarlanmıştır. 2005 yılı itibariyle aday ülke statüsünde olan Türkiye'nin IPARD Programdan faydalanması için kendi Kırsal Kalkınma Programını hazırlaması gerekmektedir. Bu kapsamda Türkiye için Kırsal Kalkınma Programı Tarım ve

Köyişleri Bakanlığı (TKB) tarafından diğer kamu kuruluşların işbirliği ve desteği ile kamu ve kamu dışı kuruluşların görüşleri doğrultusunda hazırlanmıştır.

Türkiye tarafından hazırlanan IPARD Programı ise Avrupa Komisyonu tarafından 25 Şubat 2008 tarihinde onaylanmıştır (URL-7).

1.8.1. IPARD Programının Amacı ve Öncelikleri

Avrupa Komisyonu tarafından onaylanan IPARD Programının temel amacı ortak tarım politikasıyla ilgili müktesebatın uygulanmasına yardımcı olmak ve AB'ye aday ülkelerde tarım sektörü ve kırsal alanların sürdürülebilir şekilde adaptasyonunu sağlamak için çeşitli önceliklere ve bu konuyla ilgili problemlerin çözümüne yardımcı olmak olarak programda tanımlanmıştır. Çok Yıllık Gösterge Planlama Belgesinde (MIPD) ise IPARD Programına yönelik 3 öncelik belirlenmiştir. Bunlar programda aşağıdaki gibi tanımlanmıştır (IPARD,2007):

Öncelik Ekseni 1: Ortak Tarım Politikası ve gıda güvenliği, veterinerlik ve bitki sağlığı ile ilgili alanlara ilişkin Topluluk standartlarının uygulanması ve tarım sektörünün sürdürülebilir adaptasyonuna katkı sağlanması için müdahaleler,

Öncelik Ekseni 2: Tarım-çevre tedbirleri ve LEADER yaklaşımının uygulanmasına yönelik hazırlık faaliyetlerini destekleyen müdahaleler,

Öncelik Ekseni 3: Kırsal ekonominin gelişimini destekleyerek kırsal alanların sürdürülebilir kalkınmasına katkı sağlayan müdahaleler,

MIPD belgesi esas alınarak Türkiye tarafından hazırlanan IPARD Programında ise özel amaç olarak 3 eksen belirlenmiştir. Bunlar (IPARD,2007):

Eksen 1:Pazar Etkinliğinin Geliştirilmesi ve Topluluk Standartlarına Ulaştırılması,

Eksen 2:Tarımsal Çevre Tedbirlerinin Uygulanması için Hazırlayıcı Faaliyetler ve LEADER Yaklaşımı,

Eksen 3: Kırsal Ekonominin Geliştirilmesi'dir.

Bu üç eksen temel alınarak IPARD programında yer alan tedbir ve alt tedbirler belirlenmiştir.

IPARD Programında belirlenen stratejik amaçlar ise aşağıda belirtilmiştir (IPARD,2007):

- Hedeflenen yatırımlar neticesinde tarım sektörünün (işleme dahil) sürdürülebilir modernleşmesine destek olmak,

- Avrupa Birliği Genişleme Paketi'nde belirtildiği gibi; gıda güvenliği, veterinerlik, bitki sağlığı, evre ve diğer standartlara yönelik olarak AB müktesebatının üstlenilmesinin teşviki,
- Kırsal alanların sürdürülebilir kalkınmasına katkı sağlanması,
- Yerel kırsal kalkınma stratejileri ve tarım-evre tedbirlerinin uygulanması bağlamında hazırlık faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi.

1.8.2. IPARD Programının Uygulandığı İller

IPARD desteği için hedeflenen alanların seçiminde OECD sınıflandırması kullanılmıştır. Bu sınıflandırmanın tercih edilmesinin sebebi ise, Türkiye'nin diğer ülkeler ile uluslararası düzeyde karşılaştırılmasına imkan vermesidir. OECD sınıflandırmasının kullanılması yanında, daha geliştirilmiş bir yaklaşımla, IPARD müdahalelerinin nüfusu 20.000'den az olan yerleşim yerlerinde gerçekleşmesini planlanmıştır. Bu sayede il içerisindeki kırsal ve kentsel alanların ayırımının yapılması sağlanmaktadır. Ayrıca Avrupa Komisyonu illerin seçiminde çeşitli kriterler belirlemiş olup bunlar aşağdaki gibidir (IPARD,2007):

- İllerin Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) değerleri,
- Güç değerleri,
- Kırsal alanların potansiyeli,
- Güçlü ve zayıf yönleri,
- Coğrafi odaklanma,

Yukarıda belirtilen seçim kriterleri göz önünde bulundurularak IPARD kapsamında öncelikli olarak ilgili sektörlerde belirli bir potansiyele sahip, ancak kişi başi GSYİH'si ülke ortalamasının %75'nin üzerinde olan 42 il seçilmiştir. İlk aşamasını kapsayan 2007-2009 dönemi için Afyon, Amasya, Balıkesir, Çorum, Diyarbakır, Erzurum, Hatay, Isparta, Kahramanmaraş, Kars, Konya, Malatya, Ordu, Samsun, şanlıurfa, Sivas, Yozgat, Trabzon, Tokat, Van illeri olmak üzere 20 il 1. faz iller olarak seçilmiştir. Programın ikinci aşamasını kapsayan 2010-2013 yılları için ise Ağrı, Aksaray, Ankara, Ardahan, Aydın, Burdur, Bursa, Çanakkale, Çankırı, Denizli, Elazığ, Erzincan, Giresun, Karaman, Kastamonu, Kütahya, Manisa, Uşak, Mersin, Muş, Nevşehir ve Mardin illeri 2. faz iller olarak belirlenmiştir. Programın uygulanacağı 1. Faz ve 2. Faz iller şekil 3'te gösterilmektedir (IPARD,2007).

Şekil 3. IPARD kapsamında seçilen iller (IPARD, 2011).

1.8.3. IPARD Programında Belirlenen Tedbirler

IPARD Programı kapsamında belirlenen ve daha öncede bahsedilen 3 eksen altında 7 tedbir ve 17 alt tedbir belirlenmiştir. Bu tedbirlerin uygulanacağı iller belirlenirken ilkim koşulları, sektördeki üretim potansiyelleri, mevcut hayvan sayıları, verilecek destekle rekabetçi yapıya ulaşma potansiyeli, coğrafi ve bölgesel odaklanma, arıcılık, tıbbi aromatik bitki ve süs bitkisi yetiştiriciliği potansiyeli, kırsal turizm ve kültür balıkçılığı potansiyelleri gibi faktörler göz önüne alınmıştır. 2011 yılında IPARD Programında yer alan tedbir ve alt tedbirleri Tablo 7 ‘de gösterilmektedir.

Tablo 7. IPARD programında yer alan tedbir ve alt tedbirler

Eksen	Tedbir	Alt Tedbir
Eksen 1	101. Tarımsal İşletmelerin Yeniden Yapılandırılması ve Topluluk Standartlarına Ulaştırılması	101.1. Süt Üreten Tarımsal İşletmeler
		101.2. Et Üreten Tarımsal İşletmeler
	102. Üretici Gruplarının Kurulması	

Tablo 7'nin devamı

Eksen	Tedbir	Alt Tedbir
Eksen 1	103. Tarım ve Balıkçılık Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanmasının Yeniden Yapılandırılması ve Topluluk Standartlarına Ulaştırılması	103.1. Süt ve Süt Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması
		103.2. Et ve Et Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması
		103.3. Meyve ve Sebzelerin İşlenmesi ve Pazarlanması
		103.4. Su Ürünlerinin İşlenmesi Ve Pazarlanması
Eksen 2	201. Çevre ve Kırsal Peyzaja Yönelik Faaliyetlerin Uygulanmasına Hazırlık	201.1. Erozyon kontrolü
		201.2 Su Kaynaklarının Korunması
		201.3 Biyolojik Çeşitlilik
	202. Yerel Kırsal Kalkınma Stratejilerinin Hazırlanması ve Uygulanması	202.1. Yetenek Kazandırma, Harekete Geçirme ve Yerel Kalkınma Stratejilerinin Hazırlanması
		202.2. Yerel Kalkınma Stratejilerinin Uygulanması
		202.3. Yerel eylem gruplarının faaliyet giderleri
		202.4. İş Birliği Projelerinin Uygulanması
		302.1. Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi
Eksen 3	302. Kırsal Ekonomik Faaliyetlerin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi	302.2. Yerel Ürünler ve Mikro İşletmelerin Geliştirilmesi
		302.3. Kırsal turizm
		302.4. Kültür balıkçılığının geliştirilmesi
		501.Teknik Destek

Kaynak: IPARD, 2011

Bu tedbir ve alt tedbirlerin uygulanacağı dönem ve iller IPARD program değişiklikleri ile zaman zaman farklılık göstermiştir. İlk sekiz Başvuru Çağrı İlanı (BÇİ) boyunca birinci faz illerde 101, 103 ve 302 tedbirlerinin farklı alt tedbirler desteklenmekteyken, 9. BÇİ ile 101,103 ve 302 tedbirlerinin tüm alt tedbirlerine 42 ile destek vermeye başlanmıştır. Programda yapılan değişiklikler tedbir ve alt tedbirlerin uygulanması yanında uygun harcama listeleri, müracaat şartları, uygunluk kriterleri gibi konularda da yapılmıştır (IPARD, 2014).

IPARD Programında bulunan 102 tedbiri AB Komisyonu tarafından akredite edilmemiştir. 202 tedbiri ise programın 2 döneminde belirlenen illerde uygulamaya

konulması planlanmıştır. 501 tedbirine ise sadece Programın Yönetim Otoritesi olan GTHB müracaat edebilmektedir (IPARD,2014)

2014 yılında yapılan değişiklikle 201.1 alt tedbiri sadece Ankara'nın Beypazarı ilçesinde uygulanması planlanmış ve 201.2.ve 201.3 alt tedbirleri program kapsamından çıkarılmıştır (IPARD,2014).

Yukarıda belirtilen gerekçelerle bu çalışma kapsamında Avrupa Birliği Komisyonu tarafından akredite edilen ve illerde hibe ödemesi yapılan 101,103 ve 302 tedbirleri ile bunların alt tedbirleri üzerinde durulacaktır.

IPARD Programına Kamu tüzel kişilikleri hariç olmak üzere, ulusal kanunlarca tanınmış gerçek ve tüzel kişiler hibe desteği için başvuruda bulunabilirler. Kamu hissesi %25'den fazla olan tüzel kişilikler uygun değerlendirilmemektedir. Program kapsamında müracaat edecek kişilerin; başvuru sunulduğunda 18 ile 65 yaş arasında olması (tüzel kişilik ise tüzel kişiliği temsil ve ilzama yetkili kişi), Ulusal vergi sitemine kayıtlı olması, vergi ve SGK borcu olmaması gerekmektedir (TKDK,2014)

IPARD kapsamında desteklenecek projelere verilen hibe tutarının % 75'i Avrupa Birliği tarafından ve % 25'i Türkiye Cumhuriyeti tarafından ulusal katkı olarak karşılanmaktadır.

Program kapsamında desteklenen tedbirlerle hibe verilen uygun harcama kalemleri aşağıdaki gibi özetlenebilir (TKDK,2014);

Yapım İşleri: Uygun harcamalar listesinde detaylandırılan taşınmazların inşası / genişletilmesi / modernizasyonu için yapılan harcamalardır.

Makine-Ekipman Alımı: Uygun harcamalar listesinde detaylandırılan satın alımı yapılacak malzeme, makine, ekipman gibi alımlar ile uygun harcamalar listesinde belirtilen yazılımlar da dahil bilişim teknolojileri ve özel teknolojik ekipman gibi alımlar uygun harcamalardır.

Hizmet Alımı (Genel Giderler): Yatırım bütçesi içerisinde yer alan makine ve ekipman alımı ve yapım işleri uygun harcamaları toplamının en fazla %12'sine tekabül eden mimarlık, mühendislik ve diğer danışmanlık ücretleri, lisans ve patent haklarının devralınmasına yönelik genel maliyetler ile yine söz konusu %12'lik tutara dahil olmak üzere makine ve ekipman alımı, yapım işleri ve makine ekipman alımı uygun harcamaları toplamının en fazla %4'üne tekabül eden ve 6.000 avroyu aşmayan iş planı hazırlığı (teknik proje ve fizibilite hazırlığı dahil) ile ilgili alımlar uygun harcamalardır.

Görünürlük Harcamaları: AB finansmanı ve Türkiye Cumhuriyeti eş finansmanının rolünü vurgulamak amacıyla, makine ve ekipman, yapım işleri ve hizmet alımları uygun harcamaları toplamının en fazla %1'ine tekabül eden, makine ve ekipman, yapım işleri ve hizmet alımları uygun harcamalar toplamının 500.000 avroya kadar olan durumlarda tabela alımları, 500.000 avro ve üzeri olduğu durumlarda pano alımları ile görünürlüğü sağlayacak diğer alımları ifade eder. Görünürlük giderleri ilgili yatırım bütçesi içerisinde yer almalıdır.

IPARD Programı kapsamında uygun olmayan ve destek verilmeyen harcama kalemleri aşağıdaki gibi özetlenebilir (TKDK,2014);

- ✓ Arazi ve mevcut binaların satın alınması,
- ✓ İkinci el makine ve ekipman alımı,
- ✓ Canlı hayvan satın alınması,
- ✓ Zirai ürün haklarının, yıllık bitkilerin ve onların ekimlerinin satın alınması,
- ✓ KDV ve ÖTV dâhil olmak üzere vergi ve harçlar,
- ✓ Gümrük resmi ve ithalat vergileri,
- ✓ İşletme giderleri,
- ✓ Bakım ve amortisman giderleri,
- ✓ Her türlü kira gideri,
- ✓ Kiralayanın marjı, faizin yeniden finansman maliyetleri, işletme giderleri ve sigorta masrafları gibi kira satın alma, ile bağlantılı maliyetler,
- ✓ Banka ücretleri, teminat masrafları ve benzeri ücretler,
- ✓ Döviz-TL ile ilgili dönüşüm masrafları, ücretleri ve kambiyo kayıpları,
- ✓ Para cezaları, mali cezalar ve dava masrafları,

1.8.4. IPARD Kapsamında Seçilen Tedbirler

IPARD Programında yer alan ve AB Komisyonu tarafından akredite edilip hibe ödemesi yapılan tedbirler aşağıda başlıklar halinde ele alınmıştır.

1.8.4.1. Tarımsal İşletmelerin Yeniden Yapılandırılması ve Topluluk Standartlarına Ulaştırılmasına Yönelik Yatırımlar (101)

Tarım işletmelerinin yeniden yapılandırılması ve topluluk standartlarına ulaştırılması adına yapılacak olan yatırımlar için öncelikli olarak süt ve et (kanatlı eti dahil) olmak üzere iki sektör bu tedbir kapsamında ele alınmıştır. Bu tedbirin programda belirtilen genel amaçları;

- Tarım sektörünün ve kırsal alanların sürdürülebilir uyumuna katkıda bulunmak ve pazar etkinliğini artırmak,
- Ortak Tarım Politikası ve AB'ye katılım sürecindeki ilgili diğer politikalar ile ilgili müktesebatın uygulanmasına yönelik Türkiye'nin hazırlığına katkı sağlamak,
- Tarımsal işletmelere destek vermek suretiyle; sürdürülebilirliklerini ve birincil tarımsal ürünlerin üretiminde genel performanslarını geliştirmek; ilgili AB standartlarına yükseltmek ve iyi tarım uygulamalarını yaygınlaştırmak; bölgesel kırsal gelişim dengesizliklerinin ve mevcut az gelişmiş alanlardaki göçün engellenmesine katkı sağlamaktır.

Bu tedbir iki alt tedbirden oluşmaktadır:

1. Süt Üreten Tarımsal İşletmelere Yatırım (101-1)
2. Et Üreten Tarımsal İşletmelere Yatırım (101-2)

101-1 alt tedbiri kapsamında büyükbaş süt işletmeleri için 10-120 baş süt ineği, küçükbaş süt koyun/keçisinde ise en az 50, en fazla 500 küçükbaş süt/koyun/keçi varlığında işletmelere destek verilmektedir.

101-2 Et üreten işletmelerde ise büyükbaşta 30-250 baş sığır, küçükbaşta ise en az 100, en fazla 500 baş koyun/keçi kapasitesine sahip olan işletme büyüklüğü hedeflenmekte olup bu hedef broyler üretiminde ise 5.000-50.000 broyler ya da en az 1.000, en fazla 8.000 kapasiteli hindi kapasitesi olarak verilmiştir.

Aynı zamanda IPARD, Türkiye'de geçimlik ve yarı geçimlik işletmelerin yaygınlığı dikkate alındığında ekonomik sürdürülebilirlik eşiğinin hemen altındaki sınırlı sayıdaki yarı geçimlik tarım işletmelerine destek vererek bu işletmelerin gelişmesini ve belirtilen eşiği geçerek küçük ve orta ölçekli işletmeler kategorisine dahil olmasını sağlayacaktır. Bu kapsamda 7-9 baş süt ineği sahipleri yatırımın sonunda en az 10 baş süt ineğine sahip olacaklarını iş planında kanıtlamaları halinde destek kapsamına dahil edileceklerdir.

Birbirini tanımlayıcı nitelikte olan bu faaliyetlerle kırsal alanlardaki nüfus kaybının önlenmesi ve bölgesel farklılıkların azalmasına katkı sağlayarak IPARD'ın beklenen etkisinin daha da yüksek olmasını sağlayacaktır.

Bu tedbirde hibe oranı % 50 ile % 65 arasında değişmektedir. Hibe desteği kararı alındığında 40 yaşın altında olan başvuru sahibi için % 55, dağlık alanda bulunan tarımsal işletmeler için % 60, hem 40 yaş altında olan hem de dağlık alanda bulunan işletmeler için % 65 hibe desteği sağlanmaktadır.

Bu tedbir kapsamında alt tedbire göre verilen destek tutarları ile ilgili bilgiler Tablo 8'de gösterilmektedir.

Tablo 8. 101 Tedbiri yatırım tutarları

Tedbir No ve Adı	Alt Tedbir Adı ve Bütçe Kalemleri	Yatırımların Alt ve Üst Limitleri (Avro)	Destek Oranı	
101-Tarımsal İşletmelerin Topluluk Standartlarına Yükseltilmesi ve Yeniden Yapılandırılmasına Yönelik Yatırımlar	101-1 Süt Üreten Tarımsal İşletmelere Yatırım	15.000 -1.000.000	% 50 -65	
	101-2 Et Üreten Tarımsal İşletmelere Yatırım	Kırmızı Et		20.000 - 1.000.000
		Kanatlı Eti		15.000 - 500.000

1.8.4.2. Tarım ve Balıkçılık Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanmasının Yeniden Yapılandırılması ve Topluluk Standartlarına Ulaştırılmasına Yönelik Yatırımlar (103)

MIPD'de, IPARD kapsamında tarım ve balıkçılık ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanmasına yönelik yatırım bakımından üç sektör öncelikli olarak belirlenmiştir. Bu sektörler;

- Süt ve süt ürünleri işleme sektörü,
- Et ve et ürünleri işleme sektörü,
- Balıkçılık işleme sektörü'dür.

Bu sektörlerle ilave olarak, bir başka öncelik, müktesebatla çok ilgili olmamasına rağmen, meyve-sebze sektörü olarak belirlenmiştir. Meyve ve sebze sektöründeki hasat sonrası kayıplarının önlenmesi amacıyla bu sektörde programa eklenerek toplamda 4 sektör bu tedbirde ele alınmıştır. Bu tedbirin programda belirtilen genel amaçları ;

- Ortak Tarım Politikası ve AB'ye katılım sürecine yönelik ilgili diğer politikaları ile ilgili müktesebatın uygulanması için Türkiye'nin hazırlanmasına katkıda bulunmak,
- Gıda işleme sektörünün sürdürülebilir uyumuna katkıda bulunmak, yeni teknolojiler, yenilikler sunarak ve Topluluk standartlarına uyuma önem vererek tarımsal ürünler için yeni pazar fırsatları yaratarak iç pazarda daha kolay rekabet edilmesini sağlamak,
- Gıda işleme sanayisine destek vermek suretiyle; ilgili Topluluk standartlarına yükseltmek, tarım ve balıkçılık ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanmasında toplam performans ve rekabet gücünü geliştirmek ve bölgesel kırsal gelişme eşitsizliklerinin düzeltilmesine katkıda bulunurken bir yandan da daha az gelişmiş bölgelerde istihdam fırsatları yaratılmasını sağlamaktır.

Bu tedbir, dört alt tedbirden oluşmaktadır:

1. Süt ve Süt Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması (103-1)
2. Et ve Et Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması (103-2)
3. Meyve ve Sebzelerin İşlenmesi ve Pazarlanması (103-3)
4. Su Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması (103-4)

IPARD kapsamında belirlenen öncelikler ürünlerin işlenmesi adına verimliliğin artırılması ve işleme sanayinin kalite, hijyen ve gıda güvenliği, veterinerlik kontrolleri, hayvan refahı, çevre koruma ve iş güvenliğiyle ilgili AB standartlarının sağlanmasıdır. İşleme sanayisindeki kapasitenin artırılması adına yapılan bu tarz yatırımlar kırsal kesimdeki bölgesel dengesizlikleri ortadan kaldırma konusunda ciddi bir etkiye sahip olacaktır. 103 Tedbiri sanayi tipi, modern işletmelerde ürün işleme, depolama, pazarlama ve soğuk zincirin muhafazasına yönelik faaliyette bulunan, istihdama ciddi katkı sağlayan ve IPARD'ın proje bazında en fazla kaynak aktardığı tedbirdir.

103-1 Alt tedbiri kapsamında bütçe kalemi 1 ile günlük en az 10 ton, en fazla 70 ton kurulu işleme kapasitesine sahip süt işleme tesislerine, bütçe kalemi 2 ile günlük en fazla 70 ton süt toplama kapasitesine sahip süt toplama merkezlerine destek verilmektedir.

103-2 alt tedbirinde bütçe kalemi 1 ile değişen kapasitelerde kırmızı et kesimhaneleri ve kırmızı et işleme tesislerine, bütçe kalemi 2 ile de değişen kapasitelerde kanatlı eti kesimhane ve kanatlı eti işleme tesislerine destek verilmektedir.

103-3 alt tedbirinde meyve ve sebzelerin ayıklanması, tasnif edilmesi, paketlenmesi ve muhafazasına yönelik tesislere destek verilmektedir. Soğuk hava depolarının hacminin en fazla 10.000 m³ olması gerekmektedir.

103-4 alt tedbirinde su ürünlerinin işlenmesi, soğutulması, paketlenmesine yönelik tesislere destek verilmektedir. Bu tesislerin en az 100 ton/yıl, en fazla 2000 ton/yıl su ürünleri, balık yağı veya yumuşakça, çift kabuklu ve kabuklu üretim kapasitesine sahip olmaları gerekmektedir.

Bu tedbir kapsamında alt tedbire göre verilen destek tutarları ile ilgili bilgiler Tablo 9'da gösterilmiştir.

Tablo 9. 103 Tedbiri yatırım tutarları

Tedbir No ve Adı	Alt Tedbir Adı ve Bütçe Kalemleri		Yatırımların Alt ve Üst Limitleri (Avro)	Destek Oranı
103-Tarım ve Balıkçılık Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanmasının Geliştirilmesi ve Topluluk Standartlarına Yükseltilmesine Yönelik Yatırımlar	103-1 Süt Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	Süt İşleyen İşletmeler	50.000 - 3.000.000	% 50
		Süt Toplama Merkezleri	25.000 - 1.000.000	
	102-2 Et ve Et Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	Kırmızı Et Kesimhanesi	30.000 - 3.000.000	
		Kırmızı Et İşleme Tesisleri	30.000 - 3.000.000	
		Kanatlı Eti Kesimhanesi	30.000 - 3.000.000	
		Kanatlı Eti İşleme Tesisleri	30.000 - 3.000.000	
	103-3 Meyve ve Sebzelerin İşlenmesi ve Pazarlanması		50.000 - 1.250.000	
	103-4 Su Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması		50.000 - 1.500.000	

1.8.4.3. Kırsal Ekonomik Faaliyetlerin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi (302)

Bu tedbir kapsamında kırsal alanda bulunan işletmelerin düşük olan gelir seviyelerinin artırılması ve ek gelir getirici faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve kırsal alanda istihdama katkı sağlanması esas alınarak oluşturulmuştur. Bu tedbir ile yeni iş olanakları ve ek gelir getirme potansiyeli olan arıcılık, tıbbi ve aromatik bitki üretimi ile süs bitkileri üretiminin artırılması, tarım ve gıda ürünleri ile geleneksel el sanatları gibi yöreye özgü ürünlerin yerel ölçüde gelişiminin sağlanması, kırsal turizmin ve kültür balıkçılığının

geliştirilmesine destek verilmesi hedeflenmiştir. Bu tedbirin programda belirtilen genel amaçları ise;

- Ortak Tarım Politikası ile AB'ye katılım sürecindeki ilgili diğer politikalara ilişkin müktesebatın uygulanmasına yönelik Türkiye'nin hazırlık sürecine katkı sağlamak,
- İş faaliyetlerinin geliştirilmesi yoluyla yeni iş olanaklarının yaratılması ve mevcut istihdam olanaklarının korunması, bu sayede kırsal alanların ekonomik faaliyet düzeylerinin artırılmasına ve kırsal nüfusun azalmasını önlemeye katkıda bulunmak,
- Bölgesel kırsal kalkınma dengesizliklerinin ortadan kaldırılmasına katkıda bulunmaktır.

Bu tedbir 4 alt tedbirden oluşmaktadır.

1. Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi (302-1)
2. Yerel Ürünler ve Mikro İşletmelerin Geliştirilmesi (302-2)
3. Kırsal Turizmin Geliştirilmesi (302-3)
4. Kültür Balıkçılığının Geliştirilmesi (302-4)

302-1 alt tedbiri kapsamında arıcılık, tıbbi ve aromatik bitki üretimi ve süs bitkileri üretimine destek verilmektedir. Arıcılık kapsamında 50-500 kovan arası işletmeler, süs bitkisi ve tıbbi aromatik bitki üretimi konusunda en fazla 1 hektar sera veya 2 hektar açık alana sahip işletmeler desteklenecektir. Bunun yanında bal ve tıbbi aromatik bitki işleme paketleme tesisleri, ana arı üretimi ve yeni sulama sistemlerine yönelik desteklerde verilmektedir.

302-2 alt tedbiri kapsamında yerel tarım ve gıda ürünlerinin yanı sıra geleneksel el sanatlarına yönelik yatırımlara da destek verilmektedir.

302-3 alt tedbirinde kırsal alanlardaki en fazla 25 yatak kapasitesine sahip konaklama tesisleri, çiftlik turizmine yönelik tesisler, yeme içme tesisleri ve rekreasyon amaçlı tesislere destek verilmektedir.

302-4 alt tedbirinde 10-200 ton/yıl üretim kapasitesine sahip sazan, alabalık, yayın, kerevit, kurbağa, suyosunu (alg) türlerini yetiştiren kültür balıkçılığı işletmelerine destek verilmektedir.

Bu tedbirden desteklenecek projelerin kırsal alanda yer alması gerekmektedir. Ayrıca bu tedbirde kadın girişimcilere, dağlık alanlarda uygulanan projelere ve 40 yaş altındaki girişimcilere sıralama kriterlerinde öncelik verilmektedir.

Bu tedbir kapsamında alt tedbirlere göre destek tutarları ile ilgili bilgiler Tablo 10’da gösterilmektedir.

Tablo 10. 302 Tedbiri yatırım tutarları

Tedbir No ve Adı	Alt Tedbir Adı ve Bütçe Kalemleri	Yatırımların Alt ve Üst Limitleri (Avro)	Destek Oranı
302- Kırsal Ekonomik Faaliyetlerin Çeşitlendirilmesi Ve Geliştirilmesi	302-1 Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi	5.000 - 250.000	% 50
	302-2 Yerel Ürünlerin ve Mikro İşletmelerin Geliştirilmesi	10.000 - 400.000	
	302-3Kırsal Turizm	15.000 - 500.000	
	302-4Kültür Balıkçılığının Geliştirilmesi	15.000 - 400.000	

1.8.5. IPARD Programı Uygulama Birimleri

Türkiye’de IPA ve IPARD’ın uygulanması için aşağıdaki makamlar ve sorumlu birimler kurulmuştur:

- Ulusal IPA Koordinatörü (NIPAC)
- Yetkili Akreditasyon Görevlisi (CAO)
- Ulusal Yetkilendirme Görevlisi (NAO)
- Ulusal Fon
- Denetim Otoritesi
- IPARD Uygulama Birimleri
 - Yönetim Otoritesi
 - IPARD Ajansı, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu- TKDK

1.8.5.1. Ulusal IPA Koordinatörü (NIPAC)

AB ile Katılım Öncesi Mali İşbirliği’nin koordinasyonunu sağlayacak IPA Koordinatörlüğü görevi için Avrupa Birliği Bakanlığı (ABB) Müsteşarı görevlendirilmiştir. Sekretarya hizmetleri için ABB görevlendirilmiştir (URL-6).

1.8.5.2. Yetkili Akreditasyon Görevlisi (CAO)

Ulusal Yetkilendirme Görevlisi ve Ulusal Fon'un akredite edilmesi, ulusal yetkilendirme sürecinin takibi ve ihtiyaç halinde gerekli önlemlerin alınması hizmetlerini yürütmekten sorumludur. Yetkili akreditasyon görevlisi, Hazine Müsteşarlığı'nın bağlı olduğu bakan olarak belirlenmiştir (URL-6).

1.8.5.3. Ulusal Yetkilendirme Görevlisi (NAO)

AB'den sağlanacak olan fonların mali yönetimi, işlemlerin mevzuata uygun olup olmayışı ile yönetim ve kontrol sistemlerinin etkin işlemesinden sorumlu ve aynı zamanda Ulusal Fon'un başkanıdır. Ulusal Yetkilendirme Görevlisi olarak Hazine Müsteşarı görevlendirilmiştir (URL-6).

1.8.5.4. Ulusal Fon

Ulusal Yetkilendirme Görevlisi sorumluluğu altında Katılım Öncesi Yardım Aracı çerçevesinde sağlanan yardımların mali yönetiminden sorumludur. Ulusal Fon Hazine Müsteşarlığı Ulusal Fon Daire Başkanlığı altında örgütlenmiştir (URL-6).

1.8.5.5. Denetim Otoritesi

Yönetim ve kontrol mekanizmalarının işlerliği ve etkinliğini denetlemek için Hazine Kontrolörleri Kurulu, Denetim Otoritesi olarak görevlendirilmiştir. Denetim Otoritesi, sistemdeki bütün aktörlerden bağımsızdır olarak görev yapmaktadır. Denetim Otoritesi olarak 2011/15 Başbakanlık Genelgesi ile Hazine Kontrolörleri Kurulu görevlendirilmiştir (RG, 2011).

1.8.5.6. IPARD Uygulama Birimleri

718/2007 Sayılı IPA Uygulama Komisyon Tüzüğü'nün 28. Maddesine göre IPA Tüzüğü kapsamındaki yardımın yönetimi ve uygulaması ile ilgilenmek üzere her bir IPA

bileşeni ya da programı için bir uygulama birimi kurulacaktır. Uygulama birimi, yararlanıcı ülkenin kamu idaresi bünyesinde tek bir kurum olabileceği gibi, birkaç kurumun bir araya gelmesinden de oluşabilir. 2011/15 sayılı Başbakanlık Genelgesi'nde, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'na Yönetim Otoritesi, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK)'na IPARD Ajansı görevi verilmiştir (RG, 2011).

1.8.5.6.1. Yönetim Otoritesi

IPARD Programı yönetim otoritesi olarak RG'de yayımlanan yönetmelik ile GTHB Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, AB Yapısal Uyum Yönetim Otoritesi Daire Başkanlığı belirlenmiştir. Yönetim otoritesinin görevleri ilgili yönetmelikte tanımlanmakla beraber kısaca; programın hazırlanması, program değişiklik tekliflerinin hazırlanması, program bilgilendirme ve tanıtım faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi, izleme, raporlama, usulsüzlüklerin bildirilmesi şeklinde özetlenebilir (RG, 2016).

1.8.5.6.2. IPARD Ajansı-Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK)

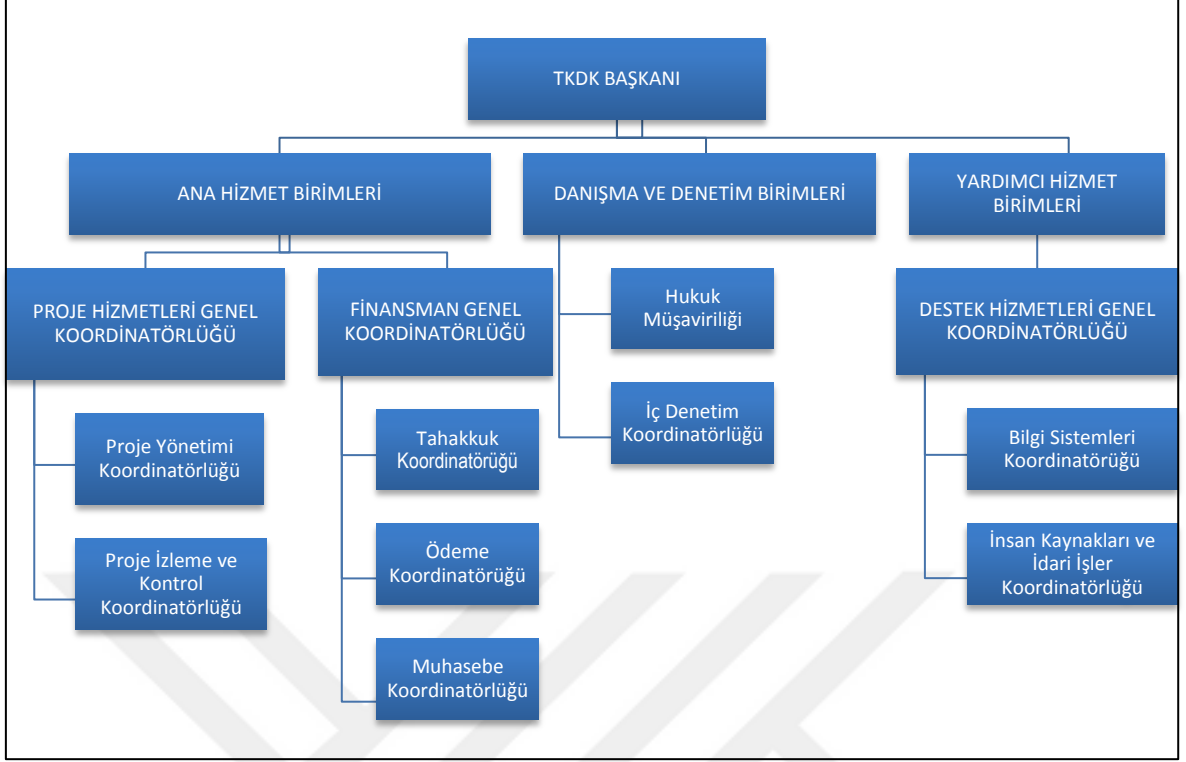
IPARD Ajansı olarak görev yapacak Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu, 5648 Sayılı Kanun ile kurulmuştur. Kurumun görevler ve sorumlulukları aşağıda belirtildiği gibidir (RG,2007).

- Projelerin onayı için yapılan başvuruların ve başvurular ile ilgili olarak üstlenilen taahhütlerin ve ödeme taleplerinin uygunluğunu kontrol etmek,
- Gerekli hallerde, ihale ve sözleşme usullerini kontrol etmek ve yapılan işi veya sunulan hizmetleri doğrulamak,
- Proje başvuru sahiplerine veya vekillerine izin verilmiş miktarın ödenmesi için ilgili ödeme bürosuna bildirimde bulunmak ve gereken hallerde nihai yararlanıcıdan geri alım işlemlerini gerçekleştirmek,
- Taahhüt edilen miktarların ve yapılan ödemelerin muhasebe kayıtlarını tutmak,
- IPARD Programı için geçerli kriterler, mekanizmalar ve kurallar ile uyumlu proje seçim işlemlerini yürütmek,

- Sözleşme yükümlülükleri ve bu yükümlülüklerle uyulmaması halinde olası yaptırımlar, başvuru çağrıları ve uygunluk koşulları ile ilgili tanıtım faaliyetleri gerçekleştirmek,
- AB'nin rolünü vurgulamak ve AB yardımının şeffaflığını sağlamak,
- Hibe programlarının uygulanmasını düzenlemek ve sözleşme akdetmek,
- Proje kabulünden önce ve sonra başvuru şartlarının uygunluğunu yerinde denetimler ile doğrulamak,
- Uygulanmakta olan projelerde ilerleme sağlamak için faaliyetleri takip etmek,
- Uygulanmakta olan tedbirlerin ilerlemesini göstergelerle raporlamak,
- Beyan edilen harcamanın gerçekten uygulanan kurallara göre yapıldığından, ürün ve hizmetlerin nihai yararlanıcıdan alınan sözleşme ve ödeme isteklerinin doğru olduğundan emin olmak için denetimler gerçekleştirmek,
- Ulusal Yetkilendirme Görevlisi'nin, Ulusal Fon ve Yönetim Otoritesi'nin görevlerini yerine getirmeleri için gereken bütün bilgileri almalarını sağlamak,
- Usulsüzlük raporlamasının yapılmasını temin etmek,
- Programın ve desteklerin etkinleştirilmesi yönündeki görüş ve değişiklik önerilerini ilgili makamlara bildirmek,
- Kurumun görevleri ve faaliyetleri ile ilgili güvenilir bir veri tabanı ve bilgi işlem sistemi kurmak,
- Kurumun faaliyetleriyle ilgili idari düzenlemeleri yapmak,
- Kamu harcamalarına ilişkin maksimum sınırların aşılmamasını sağlamak.

IPARD Ajansı görevini yürütecek olan Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu, Kanunun 5. Maddesi'nde ifade edildiği şekliyle merkez ve taşra teşkilatından oluşmaktadır. Merkez teşkilatı; ana hizmet birimleri, danışma ve denetim birimleri ile yardımcı birimlerden oluşmakta iken taşra teşkilatı ise il koordinatörlüklerinden oluşmaktadır. Kurumun ana hizmet birimleri, proje uygulamalarından sorumlu olan Proje Hizmetleri Genel Koordinatörlüğü ve ödeme işlemlerinden sorumlu Finansman Genel Koordinatörlüğü'dür. Danışma ve Denetim Birimleri Hukuk Müşavirliği ve İç Denetim Koordinatörlüğü'dür. Kurumun Yardımcı Hizmet Birimi Destek Hizmetleri Genel Koordinatörlüğü'dür (RG,2007).

Kurumun ilgili kanuna göre oluşturulan ve bağlı koordinatörlüklerin gösterildiği kuruluş şeması Şekil 4'deki gibidir.

Şekil 4. TKDK merkez teşkilatı şeması

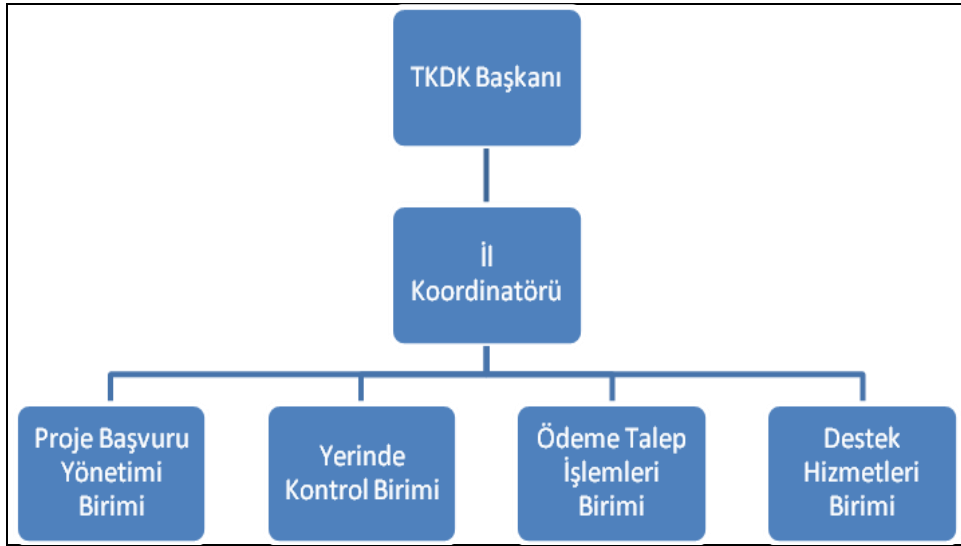
IPARD Programının onaylanması ve kuruluş yasasının yayımlanmasının ardından TKDK öncelikli olarak 1. Faz da yer alan illerinde teşkilatlanmaya başlamıştır. Bu kapsamda ilk olarak kamudan hizmet binaları tedarik edilmiştir. Ardından 1 Nisan 2008 tarihi itibarıyla belirlenen illerde İlgili Valilik Makamlarının olurları ile kamudan geçici olarak personel görevlendirilmesi yapılmıştır. 2009 yılının sonlarına doğru 1. faz illerin personel istihdamının büyük bir kısmı tamamlanmış olmakla beraber personel alımları kademeli olarak devam etmiştir. Kurumun akreditasyon süreci Ağustos 2011 tarihine kadar devam etmiştir. Bu süreçte yasal düzenlemeler, fiziki koşulların temini, personel istihdamı ve eğitimi, mevzuat hazırlıkları, teknik kurumlarla işbirliği hazırlıkları, tanıtım ve bilgilendirme gibi bir çok faaliyet gerçekleştirilmiştir. 29 Ağustos 2011 tarihinde AB Komisyonundan yetki devri alınmış ve proje kabulü için başvuru çağrı ilanlarına çıkılmaya başlanmıştır. Programda yer alan 2. Faz iller için 2012 yılı itibarıyla teşkilatlanma çalışmaları başlamış fiziki şartların oluşturulması ve personel istihdamının büyük bir kısmı aynı yıl içinde tamamlanmıştır. Akreditasyon hazırlık sürecinin ardından 28 Haziran ve 25 Temmuz 2013 tarihlerinde yetki devri iki aşamalı olarak AB komisyonundan alınarak Akreditasyon süreci tamamlanmıştır.

Kurum tarafından 23 Ocak 2013 tarihinde ilan edilen 9. Başvuru Çağrı İlanı ile ilk kez programda yer alan tüm illerde (42 ilde) tüm tedbirlerden ilana çıkılmış ve proje kabulleri başlamıştır. Akreditasyon süreci tamamlanmayan iller şartlı olarak çağrıya eklenmiştir. Kurum IPARD programı kapsamında toplam 15 çağrıya çıkmıştır.

Kurumda Haziran 2016 tarihi itibarıyla Kurumda 1 Başkan, 1 Hukuk Müşaviri, 3 Genel Koordinatör, 50 Koordinatör, 17 Denetçi 1.604 Uzman, 269 destek personeli olmak üzere 1.945 personel istihdam edilmektedir. Bu personelin 1.611' i taşrada 334'ü merkezde görev yapmaktadır. Kurum genç bir çalışan profiline sahip olup yaş ortalaması 31'dir. Kurumda çalışan personelin 1.689 İngilizce, 7'si Almanca bilmektedir. Personelin 24' ü doktora, 353'ü yüksek lisans, 1.532' si lisans, 35'önlisans, 1'i de lise mezunudur. Görev yapan personelin 1.338 erkek, 637 si kadındır. Kadın istihdam oranı %32,7'dir (URL-8).

Taşra teşkilatı ise 42 ilde bulunan il koordinatörlüklerinden oluşmaktadır. TKDK İl Koordinatörlüklerinin çalışma usul ve esasları hakkında yönetmelik RG'de yayımlanmıştır. Buna göre İl Koordinatörlükleri 4 birimden oluşmaktadır(RG,2008).

İlgili yönetmeliğe göre oluşturulan İl Koordinatörlüğü kuruluş şeması şekil 5'te gösterilmektedir.

Şekil 5. TKDK il koordinatörlüğü şeması

İl Koordinatörlüğünde bulunan birimlerin görevleri ilgili yönetmelikle belirlenmiş olup kısaca aşağıdaki gibi özetlenebilir.

Proje Başvuru Yönetimi Birimi; İl düzeyinde tanıtım faaliyetlerini tanıtım rehberine göre yerine getirmek, Kuruma sunulan projelerin başvuru paketlerini almak, kaydetmek ve idari kontrolleri ile ilgili tüm iş ve işlemlerini yapmak ve ilgili birimlere göndermek, hibe sözleşmesi ve fesih işlemlerini yürütmek,

Yerinde Kontrol Birimi; Projelerin sözleşme öncesi, ödeme öncesi, uygulama sonrası istisnai yerinde kontrollerini yapmak ve izleme ile ilgili istenilen bilgileri ilgili birimlere raporlamak,

Ödeme Talep İşlemleri Birimi; Kuruma sunulan ödeme talep paketlerinin idari kontrollerini yapmak ve tahakkuk işlemini gerçekleştirip ilgili birimlere göndermek, geri alım prosedürü kapsamında tahsil ünitesi olarak görev yapmak,

Destek Hizmetleri Birimi; İl bazında program duyurularını yapmak, idari, mali ve insan kaynakları işlerini yürütmek.

1.8.5.7. IPARD İzleme Komitesi

718/2007 Sayılı IPA Uygulama Komisyon Tüzüğü'nün 192. Maddesi doğrultusunda ve 59. Maddesi hükümleri uyarınca, Sektörel İzleme Komitesi kurulması öngörülmüştür. Bu kapsamda RG'de yayımlanan yönetmelik ile izleme komite oluşturulmuştur. IPARD İzleme Komitesinde 11 kamu kurumu ve 11 sivil toplum kuruluşu yer almaktadır. Ayrıca gözlemci olarak 16 kurum temsilcisi yer almaktadır. Komite temsilcileri kamu kurumlarından en az genel müdür seviyesinde, sivil toplum kuruluşlarından ise yönetici seviyesinde üyelere oluşmaktadır. Komitenin sekretarya hizmetleri Yönetim Otoritesi tarafından yürütülür. Görevleri yönetmelikte belirtilmekte olup kısaca programın her yönüyle ilerleme, yönetim ve kontrol sistemleri açısından izlenmesi ve raporlanması görevinden sorumludur (RG,2012).

2. YAPILAN ÇALIŞMALAR

2.1. Materyal

Bu çalışmanın materyalini; IPARD Programı kapsamında IPARD Ajansı olarak görevlendirilen TKDK'ya sunulan ve hibe ödemesi yapılan projeler oluşturmaktadır. Bu projeleri 101, 103, 302 tedbirlerinden 1 Temmuz 2011 ve 21 Mart 2014 tarihleri arasında ilan edilen 1.BÇİ - 12.BÇİ boyunca TKDK sunulan ve 08 Nisan 2014 tarihine kadar hibe ödemesi yapılan projeler oluşturmaktadır.

Bu çalışmada IPARD Programında yer alan ve Avrupa Birliği tarafından akredite edilen 101-Tarımsal İşletmelerin Topluluk Standartlarına Yükseltilmesi Ve Yeniden Yapılandırılmasına Yönelik Yatırımlar, 103-Tarım ve Balıkçılık Ürünlerinin İşlenmesi Ve Pazarlanmasının Geliştirilmesi ve Topluluk Standartlarına Yükseltilmesine Yönelik Yatırımlar; 302 Kırsal Ekonomik Faaliyetlerin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi tedbirleri seçilmiştir.

Programda yer alan fakat Avrupa Birliği tarafından akredite edilmeyen ve herhangi bir hibe ödemesi yapılmayan 102-Üretici Gruplarının Kurulmasına Destek tedbiri, ikinci aşama için belirlenen ve henüz ödeme yapılmayan 201-Çevre ve Kırsal Peyzaja Yönelik Faaliyetlerin Uygulanmasına Hazırlık, 202-Yerel Kırsal Kalkınma Stratejilerinin Hazırlanması ve Uygulanması tedbirleri ve faydalanıcısı sadece Yönetim Otoritesi olan 501- Teknik Destek tedbiri, çalışma dışında tutulmuştur.

Belirtilen tarih aralığında 101,103 ve 302 tedbirlerinden Türkiye genelinde TKDK'ya sunulan 11.714 proje, hibe sözleşmesi imzalanan 4.568 proje, hibe ödemesi yapılan 2.372 projeye ile Trabzon İlinde TKDK'ya sunulan 84 proje, sözleşme imzalanan 36 proje ve hibe ödemesi yapılan 24 proje çalışmanın ana materyalini oluşturmaktadır.

Çalışmadaki sözleşmeye bağlanan 4.568 projenin toplam yatırım tutarı yaklaşık 1,8 Milyar TL, toplam destek tutarı ise 1 Milyar TL civarındadır. Bu projelerin Avro cinsinden destek tutarı ise yaklaşık 397 Milyon Avrodur. Ödeme yapılan 2.372 projenin hibe tutarı yaklaşık 523 Milyon TL olurken avro cinsinden bu tutar 197 Milyon Avro olarak gerçekleşmiştir. Trabzon ilinde ise belirtilen tarihe kadar sözleşmeye bağlanan 36 projenin toplam yatırım tutarı yaklaşık 23,4 Milyon TL olurken, toplam destek tutarı ise 11,8 Milyon TL olmuştur. Toplam destek tutarının avro cinsinden karşılığı 4,5 Milyon

Avrodur. Ödeme yapılan 24 projenin hibe tutarı ise 6,7 Milyon TL olurken ödenen hibenin Avro cinsinden tutarı 2,5 Milyon Avro olarak gerçekleşmiştir.

Bu projelerden Türkiye genelinde olan projelerin yayımlanan proje genel bilgileri, Trabzon ilinde yer alan projelerin ise; başvuru formları, iş planları, teknik proje analizleri, başvuru paketleri, hibe sözleşmeleri ve ekleri, ödeme talep paketleri, ödeme talep dosyaları ve diğer hibe ödeme dokümanları çalışma materyali olarak ele alınmıştır.

Ayrıca çalışmanın materyalini Kalkınma Planları, Kırsal Kalkınma Planları, Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejileri, IPARD Programı, Komisyon Raporları ve TKDK tarafından yayımlanan 2007-2013 IPARD Programı Uygulama Örnekleri Kitabı ve TKDK'nın proje kayıtları oluşturmaktadır.

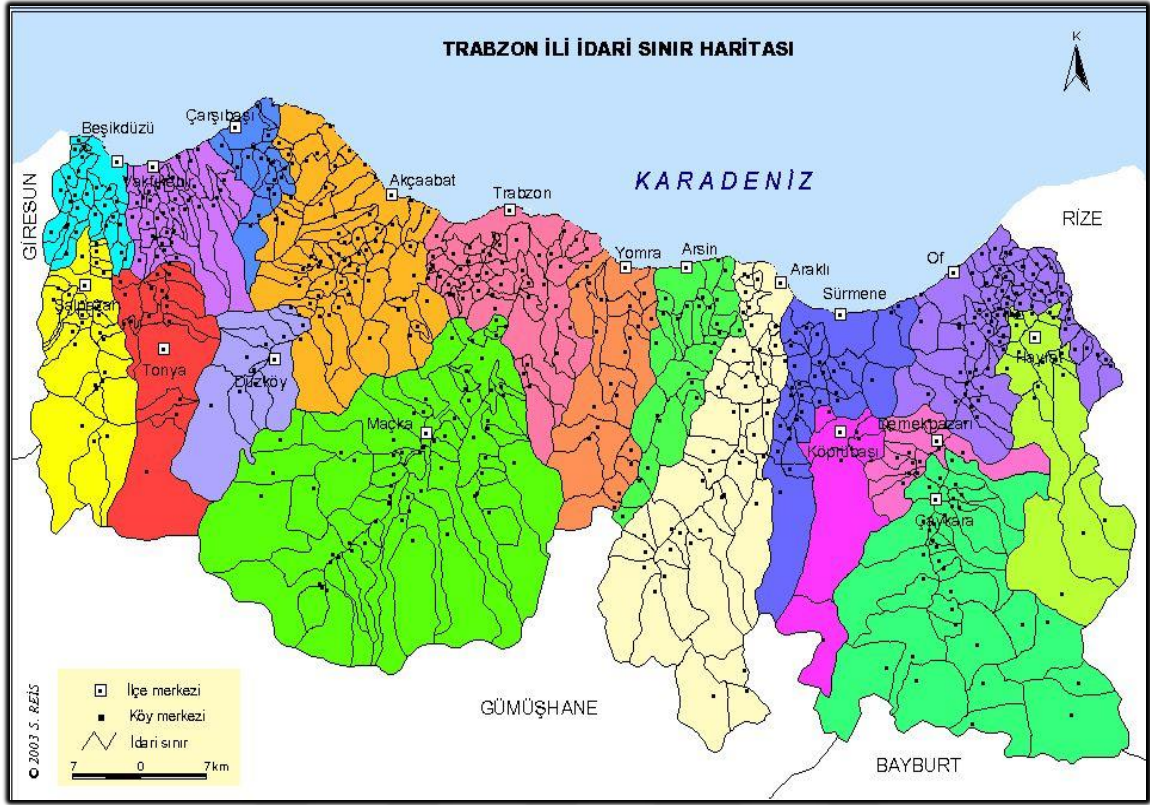
2.2. Çalışma Alanı ile İlgili Genel Bilgiler

2.2.1. İdari Yapı ve Coğrafya

Trabzon İli 6 Aralık 2012 tarihli ve 28489 sayılı resmi gazetede yayımlanan 6360 Sayılı Kanun ile Büyük Şehir statüsüne kavuşmuştur. 1'i Merkez Olmak üzere 18 ilçesi mevcuttur. Bu ilçeler Akçaabat, Araklı, Arsin, Beşikdüzü, Çarşıbaşı, Çaykara, Dernekpazarı, Düzköy, Hayrat, Köprübaşı, Maçka, Of, Ortahisar, Sürmene, Şalpazarı, Tonya, Vakfıkebir ve Yomra ilçeleridir. Bu ilçelerden 10 tanesi deniz kenarında 8 tanesi iç kesimlerde dir. Trabzon da 1'i büyükşehir 18'i ilçe belediyesi olmak üzere 19 belediye bulunmaktadır.

Türkiye'nin Doğu Karadeniz Bölgesinde yer almakta olan Trabzon ilinin yüzölçümü 4.662 km² olup, Türkiye topraklarının %0.6'sını teşkil etmektedir. Trabzon ilinin, kuzeyinde Karadeniz, güneyinde Gümüşhane ve Bayburt, doğusunda Rize, batısında Giresun ili bulunmaktadır. Yerleşim yoğunluğu sahil kesimlerde dir. Deniz seviyesinden başlayarak güneye doğru artan yükseklik bölgede 3000 metreyi bulmaktadır (URL-10).

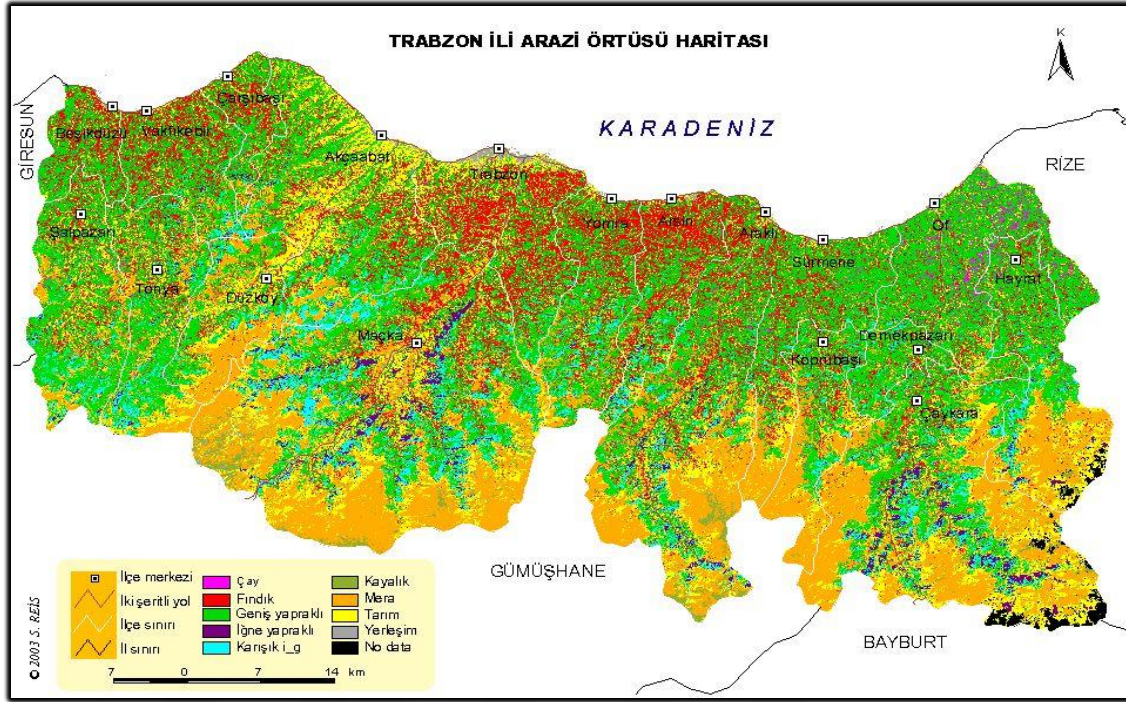
Trabzon ili idari sınır haritası Şekil 6'da gösterilmektedir.

Şekil 6. Trabzon ili idari sınır haritası (gislab.ktu.edu.tr).

Trabzon'da birçok farklı türlerden oluşan bitki kuşaklarının meydana gelmesinin nedeni ılıman ve her mevsim yağışlı iklim şartlarıdır. 0-300m yükseltilerinden Akdeniz bitki türlerinin sokulduğu maki (Trabzon hurması, akçaağaç, şimşir, karayemiş, defne, muşmula, ardıç, kocayemiş... gibi) elemanları dağılışı gösterir. Kıyıya yakın kesimlerden itibaren ise geniş yapraklı etek ormanları (kızılağaç, kestane, meşe türleri, dişbudak, ıhlamur, adi fındık, beyaz söğüt, kavak, doğu çınarı... gibi) yer almaktadır. Bu katın üzerinde geniş yapraklıların hâkimiyetindeki geniş-igne yapraklı karışık ormanlar (Avrupa kestanesi, adi kızılağaç, adi gürgen, adi fındık, doğu gürgeni, meşe, akçaağaç, üvez, çitlembik, defne, mor çiçekli ormangülü, kayın, ladin ve göknar) ve daha yukarıda da igne yapraklıların hâkimiyetindeki ormanlar (sarıçam, ladin, ve bazı çalı türleri) dağılışı göstermektedir (Anonim, 2014).

Trabzon ili arazi örtüsü haritası Şekil 7'de gösterilmektedir.

Şekil 7. Trabzon ili arazi örtüsü haritası (gislab.ktu.edu.tr).

2.2.2. Nüfus

Trabzon ili nüfusu 2015 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verilerine göre 768.237'dir. Ortalama hane halkı büyüklüğü 3,3' tür. Kadın nüfusu 388.709 ile toplam nüfus içerisinde %50,6 paya sahiptir. Nüfus bakımından en büyük ilçeleri Ortahisar, Akcaabat, Araklı, Of, Yomra, Arsin, Sürmene ve Vakıfkebir'dir. Trabzon km²'ye düşen 165 kişi ile nüfus yoğunluğu bakımından 81 Türkiye ili arasından 11. Sırada yer almaktadır. Trabzon ilinin 2014-2015 yılları için net %-6,67 net göç hızı ile göç verdiği görülmektedir (URL-10).

2.2.3. İklim

Trabzon iklimi yazın sıcak kışın ise ılımandır. Yaz aylarının ortalama sıcaklığı +32 derece dolaylarındadır. Kışın en soğuk günlerinde sıcaklık -6 dereceye kadar düşmektedir. İlkbahar ayları genellikle yağmurlu ve sislidir. Trabzon nemli bir iklime sahiptir ve nem oranı % 99' a kadar çıkmaktadır. Yıllık ortalama yağış miktarı 800-850 kg/m²'dir. İç kesimlere doğru çıkıldıkça yağmur oranı da artmaktadır. En az yağmur yağın aylar

Temmuz ve Ağustos ayları olup en çok kar ise Şubat ayında yağmaktadır. En soğuk aylar Ocak ve Şubat aylarıdır. Bu özellikleri ile birlikte Trabzon'un ikliminin ılık ve yumuşak olduğu söylenebilir. Sahilden içe doğru gidildikçe havanın daha güzel, suyun daha temiz olduğu görülür. Yıllık deniz suyu sıcaklığı ortalaması 16,1°C olup, Ağustos ayında 27,5°C'ye ulaşır. En düşük değer ise, Mart ayında 6 °C'dir (URL-11).

2.2.4. Eğitim

Trabzon ilinde 2015 yılı verilerine göre okuma yazma oranı erkeklerde %98,67, kadınlarda %91,50 olup genelde ise %95.92'dir. İlde, yüksekokul, lisans veya daha üst düzeyde mezuniyeti olan 97.107 kişi bulunmaktadır. Eğitim durumuna göre yüksekokul lisans ve daha üzeri mezunların oranı % 14,77'dir. İlköğretim ve ortaöğretimde okullaşma oranı Türkiye genelinde % 79,79 iken Trabzon ilinde %93,28'dir. İlköğretim ve ortaöğretimde derslik başına düşen öğrenci sayısı, Türkiye ortalaması 25 iken Trabzon'da bu rakam 19'dur. İlin devlet üniversitesi olan Karadeniz Teknik Üniversitesi (KTÜ) 7 Enstitü,17 fakülte,11 Meslek Yüksekokulu, 23 Araştırma ve Uygulama Merkezi ve 1 konservatuar olmak üzere 62 akademik birimden oluşmaktadır. İlin bir diğer üniversitesi olan Avrasya Üniversitesi, Doğu Karadeniz Bölgesi'nin ilk vakıf üniversitesidir (URL-10).

2.2.5. Turizm

Trabzon ilinde Kültür ve Turizm Bakanlığı 2014 verilerine göre 34 adet turizm işletme belgeli konaklama tesisi bulunmakta olup bu tesislerin oda sayısı 1.839 yatak sayısı 3.710'dur. İlde bulunan belediye belgeli konaklama tesisi sayısı ise 139 olup oda sayısı 2.839 yatak sayısı 5.999'dur (URL-12).

Trabzon ilinde 2010 yılında belediye ve turizm işletme belgeli konaklama tesislerine geliş ve geceleme sayısı 831.495 iken 2015 yılında sayı 1.636.643 kişi olmuştur. Bu sayının 2010 yılında 143.483 ünü yabancılar oluştururken 2015 yılında 383.593'ünü yabancılar oluşturmuştur. 2010 yılında yabancıların toplam içindeki payı % 17,26 iken bu rakam 2015 yılında artarak % 23,44'e ulaşmıştır. İlde Sümela Manastırı, Uzungöl en çok ziyaret edilen yerlerdendir. Son yıllarda körfez ülkelerinden gelen turist sayısındaki artış dikkat çekicidir (URL-10).

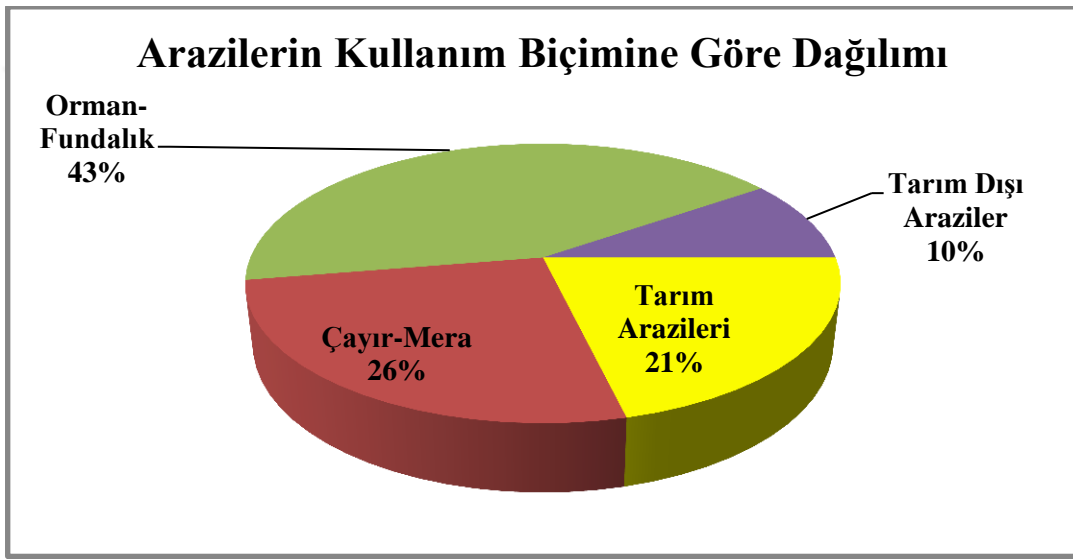
2.2.6. Ekonomik ve Sosyal Yapı

Trabzon kültürel ve sosyal yönden gelişmiş olmasına rağmen, beklenen ekonomik gelişmeyi sağlayamamıştır. İlin ekonomisi halen tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. En önemli geçim kaynağı çay ve fındık olup, mısır, lahana ve patates de kayda değer ürünler arasındadır. Hayvancılık genellikle süt ve süt mamulleri üretimine yönelik olarak yapılmaktadır ve daha çok büyükbaş hayvan beslenmektedir. Balıkçılık da, Trabzon ili için önemli bir geçim kaynağıdır. Trabzon ili şehirleşme oranı, kişi başına gayri safi yurtiçi hasıla, sanayi iş kolunda çalışanların toplam, istihdama oranı bakımından Türkiye ortalamalarının altındadır. Tarım kolunda çalışanların toplam istihdama oranı ise Türkiye ortalamalarının üstündedir. Trabzon ilinin arazi yapısı büyük çaplı sanayi tesislerinin kurulumu için pek uygun değildir. İmalat sanayinde sayılabilecek belli başlı alanlar; un ve kepek, süt mamulleri, balık yağı ve unu, hazır giyim, mefruşat, ayakkabı, kereste, beton direk, lastik ve plastik ürünler, PVC boru, bakır, çinko, kurşun, alüminyum, kurşun mamulleri, boru, galvanizli sac, tuğla, metal, otomobil yan sanayi ve cerrahi dikiş malzemesi imalatıdır. Yine ilde bir adet çimento fabrikası bulunmaktadır. 2013 yılında Trabzon'daki ihracat 1,1 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu miktarla Trabzon 18 Karadeniz Bölgesi ili arasında 1. Türkiye genelindeki bütün iller arasında ise 15. sıradadır. Öte yandan, ilin toplam ithalatı 223 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Trabzon'un genel ihracatının % 62'sini "Tarım, avcılık ve ilgili hizmet faaliyetleri" oluşturmaktadır ve bu durumun da ağırlığı fındık ihracatına dayanmaktadır. Yaş meyve ve sebze ihracatı ise % 35'lik payla ikinci sıradadır. Trabzon'dan yapılan ithalatın 2013 yılı için ekonomik faaliyetlere göre dağılımına bakıldığında en büyük pay % 69,7 ile imalat sektörüne aittir (TÜİK,2013).

Trabzon'da 2013 yılında işgücüne katılım oranı % 50,3, istihdam oranı % 46,6, işsizlik oranı ise %7,4'tür. (Türkiye ortalamaları sırasıyla % 48,3-% 43,9 - % 9).Trabzon İşsizlik oranı açısından Türkiye de 40. Sırada yer almaktadır. 2012 verilerine göre Trabzon'da İŞKUR'a kayıtlı 24.057 işsiz bulunmakta, bunların 13.915'ini erkekler, 10.142'sini ise kadınlar oluşturmaktadır. İlgili verilere göre işsizlerin % 13,9'unu üniversite mezunu oluşturmaktadır (URL-10).

2.2.7. Tarımsal Yapı ve Tarımsal Üretim

Trabzon ilinin 466.400 Hektar alanının 99.053 Hektarını tarım arazileri, 122.110 Hektarını çayır-mera arazisi, 200.536 Hektarını orman arazileri, 44.701 Hektarını tarım dışı araziler oluşturmaktadır. Tarım alanı yönünden Türkiye ortalamasının altında, Orman alanı yönünden Türkiye ortalamasının üstünde bulunmaktadır. Çayır-Mera arazisi yönünden Türkiye ortalamasına yakındır (Anonim, 2014). Trabzon ilinin arazi kullanım biçimine göre dağılım oranları Şekil 8’de gösterilmektedir

Şekil 8. Arazilerin kullanım biçimine göre dağılımı

En çok tarım alanı Akçaabat, Ortahisar ve Of ilçelerinde bulunmakta iken en az tarım alanı Dernekpazarı, Köprübaşı ve Çaykara ilçelerinde bulunmaktadır. Tarım alanlarının yaklaşık % 64’ünde Fındık, yaklaşık %15’inde çay tarımı yapılmaktadır (Anonim,2014).

Trabzon ilinde 72.612 tarım işletmesi mevcuttur. Bu işletmelerin hepsi aile işletmeleridir. İlde tarım işletmelerinin % 56,6’ünü bitkisel üretim ve hayvancılık yapan işletmeler oluştururken % 43,3’ini yalnız bitkisel üretim yapan işletmeler, % 0,1’ini de yalnız hayvancılık yapan işletmeler oluşturmaktadır. Tarım işletmelerinin % 13,9’unun arazi varlığı 5 dekaradan az, %28’inin 5-9 dekar arası, % 33,1’inin 10-19 dekar arası, % 21,5’inin 20-49 dekar arası, %3,5’inin 50 dekar ve daha yukarı araziye sahip olduğu görülmektedir (DİE, 2001).

Bitkisel üretim içerisinde yer alan tarla ürünleri üretimi olarak patates ve mısır üretimi öne çıkmakta olup toplam üretim miktarı 84.743 tondur. Tarla ürünleri üretiminde ilk sırada yer alan patatesin üretim miktarı 51.953 ton, ikinci sırada yer alan mısırın üretim miktarı ise 24.321 tondur. Toplam tarla ürünleri üretimin % 61'ini patates, % 28'ini mısır oluşturmaktadır. Sebze ürünleri olarak en çok karalahana, taze fasulye, hıyar, domates ve üretimi yapılmakta olup toplam üretim miktarı 22.356. tondur. İlk sırada yer alan karalahana 5.960 ton, hıyar 3.554 ton üretilmektedir. Meyve üretiminde fındık, elma ve armut üretimi en fazla yapılmakta olup toplam üretim miktarı 73.378 tondur. En çok üretilen fındığın toplam üretim miktarı 45.938 ton, toplam üretim içindeki payı ise % 63 civarındadır. Örtü altı tarımında hıyar (563 ton), domates (220 ton), marul (114 ton) ön plana çıkmakta olup 2014 yılı toplam örtü altı üretim miktarı 912 ton'dur (Anonim,2014).

Trabzon ili 2013 yılında 44.537 Ton fındık üretimi ile Türkiye'de üretilen toplam 549.00 Ton fındığın yaklaşık % 11'ini, Çayda ise 237.647 Ton üretim ile Türkiye üretimi olan 1.180.00 Ton çayın yaklaşık %20'sini üretmiştir. Trabzon ili 2013 yılında 736.179 Bin TL bitkisel üretim değeri ile Türkiye'de iller arasında 43. sırada yer almakta olup Türkiye'nin 92.489.688 bin TL toplam bitkisel üretim değerinin %0,8'ini üretmektedir (TÜİK,2013).

Hayvan varlığı olarak Trabzon ilinde 127.732 büyükbaş, 106.505 küçükbaş hayvan ve 132.685 arı kovanı bulunmaktadır. Büyükbaş hayvanların 127.469'u sığır, 263'ü mandadır. Sığırların 23.910'u kültür ırkı, 84.963'ü melez, 18.596'sı yerli ırktır. Küçükbaş hayvanların 92.564'ü koyun, 13.941'i keçidir. Hayvansal ürünler üretimi olarak 192.423 ton süt, 3.430 ton et, 1.117 ton bal ve 65 ton balmumu üretilmektedir (Anonim,2014).

Trabzon ili 2013 yılı verilerine göre 333.914 bin TL canlı hayvan değeri ile Türkiye'de iller arasında 59. sırada yer almakta olup Türkiye'nin 57.656.092 Bin TL toplam canlı hayvan değerinin % 0,6'sını teşkil etmektedir. Yine hayvansal ürünler değeri olarak 258.529 bin TL ile iller arasında 35. Sırada yer almakta ve Türkiye hayvansal ürünler değerinin %1,3'ünü oluşturmaktadır. Toplam tarımsal üretim değeri yönünden karşılaştırıldığında Trabzon ili 1.328.622 Bin TL ile Türkiye'nin toplam üretim değerinin % 0.69'unu oluşturmaktadır. Yıllara göre Türkiye ve Trabzon iline ait tarımsal üretim değerleri Tablo 11'de gösterilmektedir.

Tablo 11. Trabzon ve Türkiye'nin tarımsal üretim değerleri

Yıllar	Trabzon				Türkiye			
	Bitkisel Üretim Değeri (Bin TL)	Canlı Hayvan Değeri (Bin TL)	Hayvansal Ürünler Değeri (Bin TL)	Toplam (Bin TL)	Bitkisel Üretim Değeri (Bin TL)	Canlı Hayvan Değeri (Bin TL)	Hayvansal Ürünler Değeri (Bin TL)	Toplam (Bin TL)
2009	515.946	177.067	239.294	932.307	68.267.486	28.145.579	26.610.721	123.023.786
2010	623.743	294.840	376.210	1.294.793	80.038.126	46.873.045	38.128.120	165.039.291
2011	613.515	371.527	240.978	1.226.020	88.979.273	60.076.623	42.571.782	191.627.972
2012	766.447	406.379	274.017	1.446.843	87.946.988	63.546.623	49.321.861	200.815.472
2013	736.179	333.914	258.529	1.328.622	92.489.688	57.656.092	40.459.321	190.605.101

Kaynak: TÜİK,2013

Organik tarım yapan çiftçi sayısı Trabzon ilinde 1.065 iken Türkiye genelinde 60.797'dir. Trabzon ilinde 896 hektar alanda 3.084 ton organik ürün üretilirken Türkiye genelinde 769.014 hektar alanda 1.620.466 ton üretim yapılmaktadır. Türkiye genelinde 213 üründe organik üretim yapılırken öne çıkan organik ürünler kuru üzüm, kuru incir, kuru kayısı olmuştur. Trabzon ilinde 15 üründe üretim yapılırken fındık, çay ve yaban mersini öne çıkmaktadır (TÜİK, 2013 ve Anonim,2014).

Su ürünleri üretiminde avcılık öne çıkmaktadır. Toplam 30.624 Ton olan su ürünleri üretiminin 24.283 Tonu yani % 80'i avcılıkla elde edilmektedir. Avcılıkta en çok avlanan balık hamsi olup avlanan miktar 19.600 tondur. Hamsiden sonra en fazla avlanan türler istavrit ve mezgittir. Toplam su ürünleri üretiminin % 80 avcılıktan, avcılığın % 80'inde hamsi avcılığından elde edilmektedir. Kültür balıkçılığında alabalık, levrek ve Karadeniz alabalığı üretimi yapılmakta olup üretim miktarı 6.341 tondur. Kültür balıkçılığında alabalık üretimi 4.587 ton ile ilk sırada yer almaktadır. Alabalık üretiminin 1.287 tonu iç sularda, 3.300 tonu denizlerde kafes balıkçılığı ile yapılmaktadır (Anonim,2014).

Türkiye genelinde elde edilen 266.078 ton deniz ürününün % 9,1'i, İç sularda yetiştirilen 36.134 ton su ürünlerinin % 3,5'i, Yetiştiriciliği yapılan (deniz ve iç sularda) 235.133 ton su ürünlerinin % 2,9'u Trabzon ilinde üretilmektedir (Anonim,2014 ve URL-10).

2.3. Yöntem

Bu çalışmanın hazırlanması aşamasında konu ile ilgili yayımlanmış tezler, ulusal program ve belgeler, kalkınma plan ve programları, konu ile ilgili kitaplar ve dergiler, makaleler, raporlar ele alınarak literatür taraması yapılmıştır.

Programın uygulandığı Türkiye geneli bilgileri için TKDK tarafından yayımlanan 2007-2013 IPARD Programı Uygulama Örnekleri Kitabı'nda yer alan bilgiler ışığında sözleşmeye bağlanan ve ödeme yapılan projeler başvuru çağrı ilanı dönemi, sektör ve il bazında ele alınarak değerlendirilmiştir. İller arasında sektörel bazda değerlendirmeler yapılmış ve illerin programdan faydalanma durumları ödenen hibeler üzerinden ortaya konularak karşılaştırmalarda bulunulmuştur.

Trabzon ilinde sunulan projelerin; başvuru formları, iş planları, başvuru paketleri, teknik proje analizleri, hibe sözleşmeleri ve ekleri, ödeme talep paketleri, ödeme talep dosyaları ve diğer hibe ödeme dokümanları detaylı bir şekilde incelenmiş ve buradaki bilgiler üzerinden demografik, sosyal ve ekonomik değerlendirmeler yapılmıştır. Projeler çağrı ilanı dönemi, ilçe ve sektör bazında ele alınarak değerlendirilmiş ve ülke geneli ile kıyaslamalar yapılmıştır. Trabzon ilinin programdan faydalanma durumu ödenen hibeler üzerinden değerlendirilmiştir. Proje uygulama süreçleri Trabzon ili özelinde değerlendirilerek Türkiye geneli için çıkarımlarda bulunulmuştur.

IPARD Programı uygulamalarının ülkesel ve bölgesel değerlendirilmesi açısından Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve ilgili resmi kurum verileri esas alınarak uygulamada olmayan 2009, 2010, 2011 yılları ile uygulamada olan 2012, 2013, 2014 yılları arasındaki sektör bazlı istatistiksel değişimler Türkiye geneli ve Trabzon ili özelinde ele alınmış ve olumlu ve olumsuz yönler ortaya konulmuştur.

Ayrıca Trabzon ilinde Kuruma sunulan ve ödeme yapılan proje sahipleri ile yüz yüze görüşmeler yapılmış ve edinilen bilgiler üzerinden değerlendirme ve önerilerde bulunulmuştur.

3. BULGULAR

3.1. IPARD Programı Türkiye Geneli Uygulamaları

IPARD Programı kapsamında IPARD Ajansı olarak belirlenen TKDK bir dizi hazırlık sürecinden sonra akreditasyon işlemlerini tamamlamış ve 29 Ağustos 2011 tarihinde Avrupa Komisyonu'ndan yetki devri olarak projelere destek vermeye başlamıştır. İlk etapta 20 ilde 2. Etapta 22 ilde olmak üzere 42 ilde Başvuru Çağrı İlanı (BÇİ)'na çıkılarak destek verilecek sektör ve bütçeleri kamuoyuna duyurulmuştur. IPARD Kapsamında toplamda 15 BÇİ ilan edilmiş olup bu çalışmada ilk 12 BÇİ incelenmiştir. Çalışma kapsamında projeler BÇİ, Tedbir/Alt tedbir ve İl/ilçe bazında ele alınıp değerlendirilmiştir.

3.1.1. Başvuru Çağrı İlanları

IPARD Programı Kapsamında TKDK tarafından hibe duyurularını potansiyel başvuru sahiplerine duyurmak üzere ilan edilen duyurular Başvuru Çağrı İlanı olarak adlandırılmaktadır. Çalışma kapsamında ilan edilen BÇİ tarihleri, proje kabul süreleri, kapsadığı iller ve bütçeleri Tablo 12'de gösterilmektedir.

Tablo 12. IPARD başvuru çağrı ilan tarihleri ve tutar tablosu

Başvuru Çağrı İlanı	Başvuru Çağrı İlanına Çıkış Tarihi	Proje Kabul Tarihleri	Kapsadığı İller	Bütçe Toplamı (Avro)
1. BÇİ	1 Temmuz 2011	1 - 26 Ağustos 2011	1.Faz İller	91.388.000,00
2. BÇİ	4 Temmuz 2011	5 Eylül - 6 Ekim 2011	1.Faz İller	100.894.560,00
3. BÇİ	17 Ekim 2011	19 Aralık 2011 - 16 Ocak 2012	1.Faz İller	106.020.000,00
4. BÇİ	19 Aralık 2011	1 - 29 Şubat 2012	1.Faz İller	74.774.800,00
5. BÇİ	1 Mart 2012	15 Mart - 13 Nisan 2012	1.Faz İller	164.737.344,00
6. BÇİ	15 Mayıs 2012	18 Haziran - 16 Temmuz 2012	1.Faz İller	124.430.542,46
7. BÇİ	24 Ağustos 2012	1 - 31 Ekim 2012	1.Faz İller	120.267.484,77
8. BÇİ	23 Kasım 2012	17 Aralık 2012 - 15 Ocak 2013	1.Faz İller	295.134.385,00
9. BÇİ	23 Ocak 2013	15 Şubat - 26 Mart 2013	1.Faz İller +2.Faz İller	236.482.590,67

Tablo 12'nin devamı

Başvuru Çağrı İlanı	Başvuru Çağrı İlanına Çıkış Tarihi	Proje Kabul Tarihleri	Kapsadığı İller	Bütçe Toplamı (Avro)
10. BÇİ	19 Nisan 2013	26 Nisan - 6 Mayıs 2013	1.Faz İller +2.Faz İller	195.910.609,40
11. BÇİ	26 Ağustos 2013	30 Eylül - 8 Kasım 2013	1.Faz İller +2.Faz İller	512.713.338,12
12. BÇİ	15 Ocak 2014	10 Şubat - 21 Mart 2014	1.Faz İller +2.Faz İller	488.772.128,00

Kaynak: URL-9

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü gibi İlk 1-8. Başvuru çağrı ilanları 1. Faz illerde 9-12. Başvuru çağrı ilanları 1. ve 2. Faz illerde ilan edilmiştir. Tabloda belirtilen proje teslim süreleri zaman zaman kurum tarafından uzatılmıştır.

3.1.2. IPARD Programı Kapsamında Sunulan Projelere İlişkin Genel Veriler

IPARD programı kapsamında çıkılan 12 Başvuru Çağrı İlanında TKDK'ya akredite edilen 101,103 ve 302 tedbirlerinden 11.714 adet proje sunulmuştur. En çok başvuru 11. BÇİ döneminde, en az başvuru 1. Başvuru döneminde yapılmıştır. Çağrı bazında sunulan projelerle hibe sözleşmesi imzalanma oranı en yüksek 10.BÇİ döneminde, en düşük ise 1. BÇİ döneminde gerçekleşmiştir.

Sunulan bu projelerin yapılan kontrolleri sonucunda 4.568 adeti ile destek verilmek üzere hibe sözleşmesi imzalanmıştır. Çağrı bazında sunulan ve hibe sözleşmesi imzalanan proje sayıları ve hibe sözleşmesi imzalama oranı tablo 13'de gösterilmiştir.

Tablo 13. Başvuru çağrı ilanı bazında sunulan ve sözleşme imzalanan proje bilgileri tablosu

Başvuru Çağrı İlanı	Sunulan Proje Sayısı	Hibe Sözleşmesi İmzalanan Proje Sayısı	Hibe Sözleşmesi İmzalama Oranı
1.BÇİ	41	4	9,76
2.BÇİ	207	38	18,36
3.BÇİ	150	73	48,67
4.BÇİ	137	36	26,28
5.BÇİ	111	37	33,33
6.BÇİ	127	37	29,13
7.BÇİ	105	34	32,38

Tablo 8'in devamı

Başvuru Çağrı İlanı	Sunulan Proje Sayısı	Hibe Sözleşmesi İmzalanmış Proje Sayısı	Hibe Sözleşmesi İmzalama Oranı
8. BÇİ	241	102	42,32
9.BÇİ	1.627	942	57,90
10.BÇİ	635	407	64,09
11.BÇİ	5.845	2.858	48,90
12.BÇİ	2.488	*	
Toplam	11.714	4.568	49,51

*Belirtilen tarihte projeler henüz incelenmemiştir.

Kaynak: TKDK,2014

IPARD programı kapsamında desteklenen alt tedbir bazında 12 Başvuru Çağrı İlanında TKDK'ya sunulan projelere baktığımızda en çok proje 302-1 Çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi alt tedbirinden, en az proje ise 103-4 Su ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması alt tedbirinden sunulduğu görülmektedir. Program kapsamında sunulan projelerin alt tedbirlere göre dağılımı tablo 14'te gösterilmiştir.

Tablo 14. Alt tedbir bazlı sunulan ve sözleşme imzalanan proje sayıları tablosu

Alt Tedbir	Sunulan Proje Sayısı	Hibe Sözleşmesi İmzalanmış Proje Sayısı
101-1 Süt Üreten Tarımsal İşletmelere Yatırım	1.154	341
101-2 Et Üreten Tarımsal İşletmelere Yatırım	1.812	488
103-1 Süt ve Süt Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	169	51
103-2 Et ve Et ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	113	34
103-3 Meyve ve Sebzelerin İşlenmesi ve Pazarlanması	116	31
103-4 Su ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	29	8
302-1 Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi	7.665	3.508
302-2 Yerel Ürünler ve Mikro İşletmelerin Geliştirilmesi	327	40
302-3 Kırsal Turizm	285	60
302-4 Kültür Balıkçılığının Geliştirilmesi	44	7
Toplam	17.714	4.568

Kaynak: TKDK,2014

Alt tedbir bazında en çok proje sunulan 302-1, 101-2 ve 101-1 alt tedbirlerinden sunulan proje sayısı toplamı 10.631 olup toplam sunulan proje sayısının %60,01'ini oluşturmaktadır. En az proje ise 302-4 ve 103-4 alt tedbirlerinden sunulmuştur. Tedbir bazında ise en çok proje 101 tedbirinden sunulurken en az proje 103 tedbirinden sunulmuştur.

3.1.3. IPARD Programı Kapsamında Ödeme Yapılan Projelere İlişkin Veriler

IPARD Programı kapsamında TKDK tarafından 12 Başvuru Çağrı İlanı boyunca alınan ve hibe sözleşme imzalanan 4.568 projeden 2.372 adedine 08.04.2014 tarihi itibarıyla ödeme yapılmıştır. Başvuru çağrı ilanı bazında en çok ödeme 942 proje ile 9.BÇİ döneminde, en az ödeme 4 proje ile 1. BÇİ döneminde gerçekleşmiştir. Başvuru Çağrı İlanı bazında yapılan ödemelere ilişkin bilgiler tablo 15'te gösterilmektedir.

Tablo 15. Başvuru çağrı ilanına bazında alınan, ödeme yapılan proje bilgileri tablosu

Başvuru Çağrı İlanı	Ödeme Yapılan Proje Sayısı	Toplam Yatırım Tutarı (TL)	Toplam Destek Tutarı (TL)	Toplam Destek Tutarı (Avro)	Ödenen Hibe Tutarı (TL)
1.BÇİ	4	2.122.077,46	1.165.150,00	471.415,29	964.881,70
2.BÇİ	38	53.116.744,63	28.768.561,50	12.200.407,74	24.736.288,73
3.BÇİ	73	97.824.802,67	56.337.570,48	24.569.372,25	47.579.811,13
4.BÇİ	36	40.417.125,63	22.764.749,84	10.064.075,18	20.294.078,62
5.BÇİ	37	40.819.526,42	23.433.796,73	10.598.732,15	20.393.663,75
6.BÇİ	37	51.353.644,75	29.045.375,54	12.370.663,01	18.380.674,16
7.BÇİ	34	47.860.849,51	28.846.715,25	12.228.748,50	17.800.515,89
8.BÇİ	102	106.203.129,46	61.272.354,65	25.635.766,68	44.799.042,49
9.BÇİ	942	441.608.958,09	251.713.274,70	99.874.563,08	206.787.258,91
10.BÇİ	407	132.022.672,35	77.641.586,69	28.805.793,51	62.102.605,40
11.BÇİ	662	833.616.029,96	470.653.562,91	159.705.832,28	59.180.479,09
Toplam	2.372	1.846.965.560,93	1.051.642.698,29	396.525.369,67	523.019.299,87

Kaynak: TKDK, 2014

Alt tedbir bazında en çok ödeme 1.660 proje ile 302-1 Çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi kapsamında yapılmasına rağmen, tutar olarak en çok hibe yaklaşık 197,5 milyon TL ile 101-1 Süt Üreten Tarımsal İşletmelere Yatırım alt tedbirinden gerçekleşmiştir.

Alt tedbir bazında en az hibe ödemesi yaklaşık 702 bin TL tutarında ödeme ve 5 adet projeye ödeme ile 302-4 Kültür balıkçılığının geliştirilmesi alt tedbirinden olmuştur. Alt tedbir bazında yapılan ödemelere ilişkin veriler tablo 16'da gösterilmektedir.

Tablo 16. Alt tedbir bazında ödeme yapılan proje bilgileri tablosu

Destek Verilen Alt Tedbir	Ödeme Yapılan Proje Sayısı	Toplam Yatırım Tutarı (TL)	Toplam Destek Tutarı (TL)	Ödenen Hibe Tutarı (TL)
101-1 Süt Üreten Tarımsal İşletmelere Yatırım	276	530.255.053,38	327.249.177,56	197.538.079,25
101-2Et Üreten Tarımsal İşletmelere Yatırım	277	590.395.627,70	361.505.588,61	151.194.322,25
103-1 Süt ve Süt Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	39	154.657.820,74	77.134.125,24	37.304.605,89
103-2 Et ve Et ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	30	104.941.754,18	52.470.964,54	28.510.128,33
103-3 Meyve ve Sebzelerin İşlenmesi ve Pazarlanması	21	70.404.090,29	35.202.045,00	15.201.249,90
103-4 Su ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	8	20.161.673,48	10.036.398,72	8.171.846,81
302-1 Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi	1.660	308.148.370,61	154.069.259,53	69.557.816,22
302-2Yerel Ürünler ve Mikro İşletmelerin Geliştirilmesi	24	20.171.668,88	10.068.454,63	5.333.669,16
302-3 Kırsal Turizm	32	45.559.437,42	22.771.652,31	9.505.487,63
302-4 Kültür Balıkçılığının Geliştirilmesi	5	2.270.064,25	1.135.032,15	702.094,43
Toplam	2.372	1.846.965.560,93	1.051.642.698,29	523.019.299,87

Kaynak: TKDK, 2014

3.1.4. IPARD Programı Kapsamında İllere Göre Ödeme Yapılan Projelere Ait Veriler

IPARD Programının 1. Faz iller (20 İl) olarak belirtilen Afyon, Amasya, Balıkesir, Çorum, Diyarbakır, Erzurum, Isparta, Kahramanmaraş, Kars, Konya, Malatya, Hatay, Samsun, Sivas, Şanlıurfa, Ordu, Tokat, Trabzon, Van ve Yozgat illerinde 2007-2009 yılları arasında uygulanacağı belirtilmiş olmasına rağmen Kurumun kuruluş ve akreditasyon sürecinin uzaması nedeniyle bahse konu illerde proje kabulü akreditasyonun hemen ardından 1.BÇİ ile birlikte 1 Ağustos 2011 tarihinde başlamıştır.

IPARD programında 2. Faz iller (22 İl) olarak belirtilen Ağrı, Aksaray, Ankara, Ardahan, Aydın, Burdur, Bursa, Çanakkale, Çankırı, Denizli, Elazığ, Erzincan, Giresun, Karaman, Kastamonu, Kütahya, Manisa, Mardin, Mersin, Muş, Nevşehir ve Uşak illeri 2010-2013 döneminde uygulamaya dahil edilmesi planlanmasına rağmen bu illerde 1.faz illerindeki gecikmelerden dolayı 9.BÇİ ile 15 Şubat 2013 tarihinde proje kabulüne başlamışlardır. Bu tarihten itibaren de 1. Faz 20 İl ve 2.Faz 22 il olmak üzere toplam 42 ilde program uygulamaya devam etmiştir.

Programın uygulandığı 1.Faz 20 ilde tedbir bazlı destekleme uygulaması İlk 8 Başvuru Çağrı İlanı boyunca devam etmiştir. Yani her ilde sadece programda yer alan alt tedbirler desteklenmiştir. Hangi illerde hangi başlıkların destekleneceği başvuru çağrı ilanlarında da açıkça belirtilmiştir. 9. Başvuru Çağrı İlanından İtibaren her ilde her tedbire destek verilmesi uygulamaya girmiştir.

İl bazında en çok ödemenin yapıldığı il 187 proje ve 34.7 Milyon TL ile Sivas olurken en az ödemenin yapıldığı il 26 proje ve 1.1 Milyon TL ile Giresun olmuştur. Trabzon ili ise 24 projeye yapmış olduğu yaklaşık 6.7 milyon ile 29. sırada yer almıştır. İllere göre sözleşmeye bağlanan ve hibe ödemesi yapılan projelere ait bilgiler tablo 17’de gösterilmektedir.

Tablo 17. İl bazlı sözleşmeye bağlanan ve ödeme yapılan projeler tablosu

No	İl Adı	Sözleşmeye Bağlanan Proje Sayısı	Toplam Destek Tutarı (TL)	Ödeme Yapılan Proje Sayısı	Ödenen Tutar (TL)
1	SİVAS	418	69.209.138,95	187	34.716.332,70
2	AFYON	155	55.231.762,48	74	33.525.606,52
3	DİYARBAKIR	94	48.224.668,06	68	33.485.880,94
4	KONYA	199	48.752.103,68	69	33.362.690,50
5	SAMSUN	258	63.128.922,16	137	32.358.046,92
6	YOZGAT	142	50.494.535,43	104	25.102.633,90
7	ANKARA	163	100.895.968,60	90	23.041.915,56
8	ÇORUM	254	34.948.608,85	123	21.209.976,98
9	K.MARAŞ	113	33.934.152,40	68	20.612.352,30
10	ELAZIĞ	73	45.882.314,49	36	18.355.819,89
11	BALIKESİR	102	29.522.747,64	52	15.835.608,59
12	KARS	44	26.775.991,90	29	15.781.154,85
13	AMASYA	162	18.792.560,59	125	14.667.313,47
14	TOKAT	191	23.264.832,52	166	14.451.972,42
15	MALATYA	138	19.965.673,25	62	13.773.520,03
16	ŞANLIURFA	146	22.282.531,11	62	13.017.046,94

Tablo 17'nin devamı

No	İl Adı	Sözleşmeye Bağlanan Proje Sayısı	Toplam Destek Tutarı (TL)	Ödeme Yapılan Proje Sayısı	Ödenen Tutar (TL)
17	ÇANKIRI	98	24.498.506,28	59	11.833.557,19
18	ERZURUM	50	17.956.682,99	36	11.659.102,64
19	BURDUR	103	19.474.289,35	48	10.748.429,46
20	BURSA	61	20.131.343,29	27	10.380.196,75
21	MERSİN	46	23.895.854,43	34	8.674.999,18
22	NEVŞEHİR	127	19.621.405,99	36	8.313.418,82
23	ORDU	64	11.478.546,75	44	8.307.532,87
24	DENİZLİ	143	23.643.310,42	64	7.589.864,74
25	MUŞ	19	11.572.701,49	14	7.568.485,10
26	KASTAMONU	80	12.996.184,17	40	7.289.703,49
27	MARDİN	70	11.722.466,13	43	7.164.770,16
28	AYDIN	42	16.360.031,25	26	7.030.716,76
29	TRABZON	36	11.825.891,93	24	6.755.869,81
30	KÜTAHYA	194	23.482.679,29	73	6.553.102,93
31	ISPARTA	71	14.953.294,23	46	5.391.853,73
32	AKSARAY	153	10.763.099,27	68	5.352.126,02
33	MANİSA	135	13.001.372,86	37	4.424.099,38
34	VAN	18	8.083.730,98	7	3.815.744,17
35	HATAY	30	6.540.077,03	16	3.691.575,54
36	ERZİNCAN	28	11.776.516,17	16	3.466.016,01
37	KARAMAN	45	6.108.191,25	30	2.806.352,77
38	AĞRI	33	9.288.492,93	17	2.774.929,77
39	UŞAK	84	10.524.700,40	24	2.503.788,47
40	ÇANAKKALE	108	9.391.790,13	31	2.355.646,32
41	ARDAHAN	46	6.882.992,92	34	2.148.623,68
42	GİRESUN	32	4.362.034,26	26	1.120.921,60
	Toplam	4.568	1.051.642.698,29	2.372	523.019.299,87

Kaynak: TKDK, 2014

3.2. IPARD Programı Trabzon İli Uygulamaları

IPARD Programı kapsamında kurulan IPARD Ajansı-TKDK Trabzon İl Koordinatörlüğü, 1.faz iller arasında yer almakta olup fiilen 1 Nisan 2008 tarihinde diğer kamu kurumlarından geçici görevlendirilen 17 personel ile Ortahisar İlçesi Yalınca Mahallesi Mülga İl Özel İdaresi Ek Hizmet binasında kurulmuştur. Mayıs 2009 ayında Ortahisar İlçesi Fatih Mahallesine taşınmıştır. Mayıs 2014 tarihi itibariyle Kaşüstü Mahallesi/Yomra adresinde hizmet vermeye devam eden İl Koordinatörlüğü bünyesinde

Ekim 2016 tarihi itibariyle 1 İl Koordinatörü, 24 Uzman ve 6 Destek Personeli olmak üzere toplam 32 personel görev yapmaktadır.

Uzman olarak görev yapan personelde; 4 inşaat mühendisi, 4 İşletmeci, 3 gıda mühendisi, 2 İktisatçı, 2 Kimyager, 2 su ürünleri mühendisi, 2 ziraat mühendisi, 1 halkla İlişkiler mezunu, 1 kamu yönetimi mezunu, 1 makine mühendisi, 1 maliye mezunu, 1 veteriner hekim bulunmaktadır.

Destek personellerinde 4 işletmeci, 1 iktisatçı 1 maliye mezunu bulunmaktadır.

İl koordinatörlüğünde istihdam edilen personelin 12 kadın olup kadın istihdam oranı %37,5'dir. Koordinatörlüğün yaş ortalaması yaklaşık 35 olup oldukça genç çalışan bir profili mevcuttur.

3.2.1. Başvuru Çağrı İlanı Bazında Sunulan Projelere İlişkin Veriler

IPARD Programı kapsamında 1.faz illerde yer alan Trabzon 1. BÇİ ile proje kabullerine başlamıştır. 1-12 BÇİ döneminde Trabzon İlinde Kuruma toplam 84 adet proje sunulmuştur. En çok proje 12. BÇİ döneminde sunulurken, 8.BÇİ döneminde Kuruma hiç proje sunulmamıştır. Sunulan projelerden 36 adedi ile sözleşme imzalanmış 11 ve 12 Başvuru dönemlerinde alınan projelerin inceleme ve sözleşme imzalama işlemleri devam etmektedir. Başvuru çağrı dönemlerine göre sunulan projeler ilişkin veriler tablo 18'de gösterilmektedir.

Tablo 18. Başvuru çağrı ilanı bazında proje sayıları

BÇİ	Sunulan Proje Sayısı (Gerçek Kişi)	Sunulan Proje Sayısı (Tüzel Kişi)	Sunulan Proje (Kadın)	Sunulan Proje (Erkek)	İlköğretim Mezunu	Lise Mezunu	Ön Lisans Mezunu	Lisans ve Üzeri	Sunulan Proje Sayısı
1.BÇİ	1	0	0	1	0	0	1	0	1
2.BÇİ	1	3	1	3	0	1	1	2	4
3.BÇİ	1	2	0	3	0	1	1	1	3
4.BÇİ	2	2	0	4	1	2	0	1	4
5.BÇİ	1	3	0	4	0	3	0	1	4
6.BÇİ	1	1	0	2	0	2	0	0	2
7.BÇİ	2	0	0	2	0	2	0	0	2
8.BÇİ	0	0	0	0	0	0	0	0	0
9.BÇİ	4	6	1	9	3	3	2	2	10

Tablo 18'in devamı

BÇİ	Sunulan Proje Sayısı (Gerçek Kişi)	Sunulan Proje Sayısı (Tüzel Kişi)	Sunulan Proje (Kadın)	Sunulan Proje (Erkek)	İlköğretim Mezunu	Lise Mezunu	Ön Lisans Mezunu	Lisans ve Üzeri	Sunulan Proje Sayısı
10.BÇİ	3	0	1	2	2	0	0	1	3
11.BÇİ	12	10	2	20	7	7	1	7	22
12.BÇİ	22	7	3	26	10	12	2	5	29
Toplam	50	34	8	76	23	33	8	20	84

Tablo 18 incelendiğinde Kuruma sunulan 50 projenin gerçek kişiler, 34 projenin ise tüzel kişiler tarafından sunulduğu görülmektedir. Gerçek kişilerin proje müracaatı % 59,5 olarak gerçekleşmiştir.

Sunulan projelerin cinsiyete göre dağılımlarına baktığımızda 8 adet projenin kadınlar tarafından, 76 adet projenin ise erkekler tarafından sunulduğu görülmüştür. Kadınların proje müracaatı % 9.5 olarak gerçekleşmiştir. Kadınlar tarafından sunulan projelerde tüzel kişi oranı %50 iken, erkekler tarafından sunulan projelerde bu oran % 40.7 olmuştur.

Kuruma sunulan projelerin başvuru sahiplerinin eğitim durumlarına baktığımızda en çok başvurunun 33 başvuru ile lise mezunlarından geldiği görülmektedir. İlköğretim ve lise mezunlarının toplamı 56, Ön lisans, lisans ve üzeri eğitime sahip başvuru sahibi toplamı ise 28 olarak gerçekleşmiştir. Kuruma sunulan projelerin % 33.3'ü yüksek okul mezunu kişiler tarafından sunulmuştur.

Kuruma proje sunan başvuru sahiplerinin yaş ortalamalarına baktığımızda kadınların yaş ortalaması 38, erkeklerin yaş ortalaması 44 olmuştur. Kadınlarda yaş aralığı 21-52 olurken, erkeklerde yaş aralığı 22-65 olmuştur (Tüzel kişilerde şirketi temsile yetkili kişi esas alınmıştır).

Projelerin uygulama adreslerinin mülkiyetleri incelendiğinde 19 projede yatırım sahasının proje sahibine ait olduğu bu oranın % 22,6 olduğu görülmektedir. Bu 19 projenin 7 adedi tüzel kişiliğe aittir. Kadınlarda yatırım sahasının sahipliğine bakıldığında sadece 1 kadının proje uygulama adresinin kendisine ait olduğu görülmektedir. Burada oran % 12,5 olarak gerçekleşmiştir.

Proje tutarları incelendiğinde, en yüksek tutarlı projenin 11. Başvuru Çağrı İlanı döneminde sunulduğu görülmektedir. 8. Başvuru Çağrı İlanı döneminde ise kuruma hiç

proje sunulmamıştır. En yüksek tutarlı çağrı ilanları olan 11,12 ve 9. Başvuru Çağrı İlanları toplam tutarının, toplam uygun harcama tutarına oranı ise % 61,4 olmuştur.

Sunulan projelerin hibe sözleşmesi imzalama kriterine göre, ilk on çağrı incelendiğinde; Kuruma sunulan 33 projenin 20 adeti ile sözleşme imzalandığı hibe sözleşmesi imzalama oranının %60.6 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Tutar yönünden ilk on çağrı incelendiğinde ise sunulan projelerin toplam tutarı 26.099.968,11 TL olmasına rağmen imzalanan sözleşmelerin toplam tutarı 13.298.323,36 TL olmuştur. Tutar yönünden hibe sözleşmesi imzalama oranı %50.9 olarak gerçekleşmiştir. 11 ve 12. BÇİ süreçleri devam ettiğinden bu çağrı bilgileri hesaplamalarda dikkate alınmamıştır.

Tablo 19. Başvuru çağrı ilanı bazında proje sayısı ve tutar bilgileri

Başvuru Çağrı İlanı	Daha Önce Müracaat Eden Proje Sayısı	Daha Önce Hibe Alan Proje Sayısı	Sunulan Proje Sayısı	Toplam Uygun Harcama Tutarı (TL)	Hibe Sözleşmesi İmzalan Proje Sayısı	Toplam Uygun Harcama Tutarı (TL)
1.BÇİ	0	0	1	473.295,00	0	0
2.BÇİ	0	0	4	2.846.222,56	0	0
3.BÇİ	2	0	3	1.201.000,41	3	1.139.994,23
4.BÇİ	0	0	4	4.259.322,78	2	216.005,86
5.BÇİ	2	0	4	6.820.293,00	2	4.268.430,83
6.BÇİ	2	0	2	2.158.373,20	1	1.716.398,96
7.BÇİ	1	0	2	636.836,46	0	0
8.BÇİ	0	0	0	0	0	0
9.BÇİ	1	1	10	7.613.675,40	9	5.866.543,48
10.BÇİ	0	0	3	90.950,00	3	90.950,00
11.BÇİ	1	1	22	14.245.791,35	16	8.511.645,74
12.BÇİ	6	4	29	7.592.431,06	0	0
Toplam	15	6	84	47.938.191,21	36	21.809.969,10

Tablo 19’da sunulan projeler daha önce sunulup sunulmama ve daha önce hibe alıp almama kriterine göre incelendiğinde 15 adet proje sahibinin Kuruma daha önce proje sunduğu ve 6 adet proje sahibinin daha önce kurumdan hibe aldığı görülmektedir. Yani proje sahiplerinin %17.8’inin Kuruma ikinci kez proje sunduğu, % 7.1’inin ise Kurumdan daha önce hibe aldığı görülmüştür.

3.2.2. İlçe Bazında Sunulan Projelere İlişkin Veriler

İlçe bazında mevcut veriler incelendiğinde proje sayısı olarak en çok proje Akçaabat İlçesinden sunulmuş olmasına rağmen, sunulan projenin toplam uygun harcama tutarı en yüksek Ortahisar ilçesinde olmuştur. Köprübaşı İlçesinden hiç proje sunulmamış ve Düzköy, Maçka ve Tonya İlçelerinden sunulan projeler ile hiç hibe sözleşmesi imzalanamamıştır. İlçe bazında sunulan ve sözleşme imzalanan proje sayıları ve tutar bilgileri Tablo 20’de gösterilmektedir.

Tablo 20. İlçe bazında sunulan ve sözleşme imzalanan proje sayıları ve tutar bilgileri

İlçe	Proje Sayısı (Gerçek Kişi)	Proje Sayısı (Tüzel Kişi)	Proje (Kadın)	Proje (Erkek)	Proje Toplamı	Proje Toplam Uygun Harcama Tutarı(TL)	Hibe Sözleşmesi İmzalanan Proje Sayısı	Sözleşme Toplam Uygun Harcama Tutarı (TL)
Akçaabat	19	9	3	25	28	9.386.722,16	10	3.532.646,35
Araklı	3	0	2	1	3	1.174.475,85	2	139.800,00
Arsin	2	3	0	5	5	3.713.616,96	1	436.138,47
Beşikdüzü	1	2	0	3	3	1.242.746,85	1	544.540,95
Çarşıbaşı	0	2	0	2	2	4.235.049,55	1	1.975.945,81
Çaykara	3	1	0	4	4	1.269.762,12	1	247.751,19
Dernekpazarı	2	0	0	2	2	194.150,80	1	147.928,00
Düzköy	1	0	0	1	1	525.119,33	0	0
Hayrat	1	0	0	1	1	20.000,00	1	20.000,00
Köprübaşı	0	0	0	0	0	0	0	0
Maçka	2	0	0	2	2	1.774.657,91	0	0
Of	8	0	0	8	8	1.905.779,71	6	1.533.801,86
Ortahisar	0	10	3	7	10	13.316.051,57	5	7.468.235,02
Sürmene	0	4	0	4	4	5.077.734,36	3	4.056.698,44
Şalpazarı	1	1	0	2	2	932.954,55	2	863.692,51
Tonya	1	0	0	1	1	835.070,65	0	0
Vakfikebir	5	0	0	5	5	673.235,00	1	115.840,00
Yomra	1	2	0	3	3	1.661.063,84	1	726.950,50
Toplam	50	34	30	54	84	47.939.711,21	36	21.809.969,10

Tablo 20’de ilçe bazında sunulan projelerin başvuru sahiplerinin cinsiyete göre dağılımı incelendiğinde kadın başvuru sahibinin mevcut 18 ilçeden sadece Akçaabat, Ortahisar ve Araklı İlçelerinde olduğu görülmektedir.

En çok proje sunulan Akçaabat, Ortahisar ve Of ilçelerinin proje sayısı toplamı toplam proje sayısının % 54,7'sine denk gelirken, sunulan proje tutarı en yüksek olan Ortahisar, Akçaabat ve Sürmene İlçelerinin proje tutarları toplamı toplam proje tutarının %57,9'una denk gelmektedir. Köprübaşı İlçesinden hiç proje sunulmamış, Düzköy, Maçka ve Tonya İlçelerinden sunulan projeler ile hiç hibe sözleşmesi imzalanamamıştır.

İlçelere göre gerçek ve tüzel kişi müracaatlarına bakıldığında en çok tüzel kişi müracaatının Ortahisar, Akçaabat ve Sürmene ilçelerinde olduğu görülmekte ve toplam tüzel kişi müracaatının %67,6'sını oluşturduğu görülmektedir.

3.2.3. Alt Tedbir (Sektör) Bazında Sunulan Projelere İlişkin Veriler

IPARD Programı kapsamında Trabzon ilinde 1-8 Başvuru Çağrı İlanı boyunca;103-4 Su Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması, 302-1 Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi, 302-2 Yerel Ürünler ve Mikro İşletmelerin Geliştirilmesi, 302-3 Kırsal Turizm, 302-4 Kültür Balıkçılığının Geliştirilmesi alt tedbirlerinden proje kabul edilmiştir. 9. Başvuru Çağrı İlanından sonra bunlara 101-1 Süt Üreten Tarımsal İşletmelere Yatırım, 101-2 Et Üreten Tarımsal İşletmelere Yatırım, 103-1 Süt ve Süt Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması, 103-2 Et ve Et ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması, 103-3 Meyve ve Sebzelerin İşlenmesi ve Pazarlanması alt tedbirleri de eklenmiştir. Alt tedbir bazında sunulan proje sayıları Tablo 21'de gösterilmiştir.

Tablo 21. Alt tedbir bazında başvuru sayıları

Alt Tedbir /Sektör	Başvuru Sahibi Gerçek Kişi	Başvuru Sahibi Tüzel Kişi	Başvuru Sahibi Kadın	Başvuru Sahibi Erkek	Daha Önce Başvuru Yapmış	Daha Önce Hibe Almış	Toplam Başvuru Sahibi
101-1 Süt Üreten Tarımsal İşletmelere Yatırım	1	3	1	3	0	0	4
101-2 Et Üreten Tarımsal İşletmelere Yatırım	0	0	0	0	0	0	0
103-1 Süt ve Süt Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	0	0	0	0	0	0	0
103-2 Et ve Et ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	0	1	0	1	0	0	1
103-3 Meyve ve Sebzelerin İşlenmesi ve Pazarlanması	1	0	0	1	0	0	1

Tablo 21'in devamı

Alt Tedbir /Sektör	Başvuru Sahibi Gerçek Kişi	Başvuru Sahibi Tüzel Kişi	Başvuru Sahibi Kadın	Başvuru Sahibi Erkek	Daha Önce Başvuru Yapmış	Daha Önce Hibe Almış	Toplam Başvuru Sahibi
103-4 Su Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	0	8	0	8	5	2	8
302-1 Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi	35	2	2	35	2	1	37
302-2 Yerel Ürünler ve Mikro İşletmelerin Geliştirilmesi	0	5	0	5	1	0	5
302-3 Kırsal Turizm	13	15	5	23	7	3	28
302-4 Kültür Balıkçılığının Geliştirilmesi	0	0	0	0	0	0	0
Toplam	50	34	8	76	15	6	84

Tablo 21 incelendiğinde; gerçek kişi müracaatları en çok çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi alt tedbirinden, tüzel kişi müracaatları en çok kırsal turizm alt tedbirinden olduğu görülmektedir. Birden fazla müracaat olan alt tedbirlerden yerel ürünler ve mikro işletmelerin geliştirilmesi ve su ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması alt tedbirlerinde müracaatların tamamı tüzel kişilik tarafından yapılmıştır.

En çok kadın müracaatı kırsal turizm alt tedbirinden olurken birden fazla müracaat olan yerel ürünler ve mikro işletmelerin geliştirilmesi ve su ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması alt tedbirlerinde hiç kadın başvuru sahibi olmamıştır.

Başvuru sahiplerinin öncesinde en çok başvurmuş oldukları alt tedbirler kırsal turizm ve su ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması alt tedbirleri olmuştur. Yani bu sektörlere başvuru sahipleri tarafından birden çok başvuru yapılmıştır.

Daha önce hibe alınan alt tedbirler ise kırsal turizm, su ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması ve çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi olmuştur.

Alt tedbir bazında projeler incelendiğinde en çok proje, 37 proje ile çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi alt tedbirinden sunulmuş olmasına rağmen et üreten tarımsal işletmelere yatırım, süt ve süt ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması ve kültür balıkçılığının geliştirilmesi alt tedbirinden hiç proje sunulmamıştır. En çok proje sunulan çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi ile kırsal turizm alt

tedbirlerinden sunulan proje sayısı toplam proje sayısının % 77,3 üne denk gelmektedir. Alt tedbir bazında proje sayısı ve tutarları tablo 22’de gösterilmiştir.

Tablo 22. Alt tedbir bazında proje sayısı ve tutarları

Alt Tedbir /Sektör	Sunulan Proje Sayısı	Proje Uygun Harcama Tutarı (TL)	Hibe Sözleşmesi İmzalanan Proje Sayısı	Hibe sözleşmesi Uygun Harcama Tutarı (TL)
101-1 Süt Üreten Tarımsal İşletmelere Yatırım	4	5.821.149,12	3	3.769.996,67
101-2 Et Üreten Tarımsal İşletmelere Yatırım	0	0	0	0
103-1 Süt ve Süt Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	0	0	0	0
103-2 Et ve Et ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	1	1.174.973,91	1	1.173.713,19
103-3 Meyve ve Sebzelerin İşlenmesi ve Pazarlanması	1	877.567,63	0	0
103-4 Su Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	8	16.292.897,22	4	9.123.222,08
302-1 Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi	37	3.149.645,80	17	1.439.633,04
302-2 Yerel Ürünler ve Mikro İşletmelerin Geliştirilmesi	5	3.170.356,34	2	1.135.242,81
302-3 Kırsal Turizm	28	17.451.601,19	9	5.168.161,31
302-4 Kültür Balıkçılığının Geliştirilmesi	0	0	0	0
Toplam	84	47.938.191,21	36	21.809.969,10

Tablo 22 incelendiğinde proje uygun harcama tutarının en yüksek tedbirler kırsal turizm alt tedbiri ve su ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması alt tedbiri olduğu görülmektedir. Bu iki tedbirin tutarı, tüm proje uygun harcama tutarının % 70,3’üne denk gelmektedir.

Hibe sözleşmesi imzalanan projeler dikkate alındığında ise en çok proje çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi alt tedbirinde imzalanırken, en yüksek tutarlı proje imzalanan sektörler su ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması ile kırsal turizm olmuştur. Bu iki sektörde imzalanan proje tutarı toplam hibe sözleşmesi imzalanan tutarın % 65,5 ini teşkil etmektedir.

3.2.4. Başvuru Çağrı İlanı Bazında Hibe Ödemesi Yapılan Projelere İlişkin Veriler

IPARD Programı destekleri için Ağustos 2011’de İlk Başvuru Çağrı İlanına çıkan Kurum Trabzon İlinde de ilk ödemesini 21.12.2012 tarihinde yapmıştır. Ödeme yapılan ilk proje 3. Başvuru Çağrı İlanı döneminde 302-1 Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi alt tedbirinden sunulan bal işleme ve paketleme tesisi projesidir.

Ödeme yapılan 24 projeden başvuru çağrı ilanı bazında en çok projeye ödeme 9 proje ile 9.BÇİ döneminde gerçekleşmiştir.1-2-7-8 başvuru çağrı ilanı dönemlerinde herhangi bir projeye ödeme yapılmamıştır. Başvuru çağrı ilanı bazında ödeme yapılan projelere ilişkin bilgiler Tablo 23’te gösterilmektedir.

Tablo 23. Başvuru çağrı ilanı bazında ödeme yapılan proje sayıları

Başvuru Çağrı İlanı	Ödeme Yapılan Proje Sayısı (Gerçek Kişi)	Ödeme Yapılan Proje Sayısı (Tüzel Kişi)	Ödeme Yapılan Proje Sayısı (Kadın)	Ödeme Yapılan Proje Sayısı (Erkek)	İlköğretim Mezunu	Lise Mezunu	Ön Lisans Mezunu	Lisans ve Üzeri	Ödeme Yapılan Proje Sayısı
1.BÇİ	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2.BÇİ	0	0	0	0	0	0	0	0	0
3.BÇİ	1	2	0	3	0	1	1	1	3
4.BÇİ	1	0	0	1	0	1	0	0	1
5.BÇİ	0	2	0	2	0	1	0	1	2
6.BÇİ	0	1	0	1	0	1	0	0	1
7.BÇİ	0	0	0	0	0	0	0	0	0
8.BÇİ	0	0	0	0	0	0	0	0	0
9.BÇİ	3	6	1	8	3	2	2	2	9
10.BÇİ	3	0	1	2	2	0	0	1	3
11.BÇİ	4	1	0	5	2	2	0	1	5
Toplam	12	12	2	22	7	8	3	6	24

Tablo 23’te ödeme yapılan projelerde başvuru sahipleri incelendiğinde gerçek kişi ve tüzel kişi sayısının eşit olduğu görülmektedir. Cinsiyete göre hibe ödenen projeler incelendiğinde proje sahibi kadınlara 2 ödeme yapıldığı, oran olarak % 8.3 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Yaşa göre ödeme yapılan projelere incelendiğinde ise 33 ile 49 yaşlarında kadınlara ödeme yapıldığı ve kadın yaş ortalamasının 42 olduğu

görülmektedir. Erkeklerle yapılan ödemeler de ise proje sahiplerinin yaşlarının 24 ile 62 arasında değiştiği görülmektedir. Erkeklerde yaş ortalaması da 43 olarak gerçekleşmiştir.

Yapılan ödemelerin başvuru sahiplerine eğitim durumları yönünden ele aldığımızda en çok ödemenin 8 proje ve % 33 oran ile lise mezunlarına yapıldığını görülmektedir. Yüksekokul (ön lisans, lisans ve üzeri) mezunlarına yapılan ödeme % 37,5 olarak gerçekleşmiştir.

Başvuru çağrı ilanı bazında ödeme yapılan projelerin hibe tutarları göz önüne alındığında 9. BÇİ dönemimde en yüksek hibe tutarının ödendiği görülmektedir. 1-2-7-8 BÇİ dönemlerinde hiç ödeme yapılmadığı görülmektedir.

Kuruma sunulan projeler dikkate alındığında; işlemleri tamamlanan ilk 10 BÇİ döneminde sunulan proje sayısı 33 olmasına rağmen ödeme yapılan proje sayısı 19 olmuştur. Burada proje sayısı yönünden hibe ödeme oranı % 57,5 olarak gerçekleşmiştir. Tutar yönünden bakıldığında ilk 10 BÇİ döneminde 26.099.968,81 TL tutarında proje sunulmasına rağmen 5.531.508,90 TL ödeme yapılmıştır. Burada ödeme oranı %21,1 olarak gerçekleşmiştir.08 Nisan 2014 tarihi itibariyle TKDK'ya sunulan, sözleşmeye bağlanan ve ödeme yapılan projelere ilişkin bilgiler tablo 24'te gösterilmektedir.

Tablo 24. Kuruma sunulan, sözleşmeye bağlanan ve ödeme yapılan projelere bilgileri

Başvuru Çağrı İlanı	Sunulan Proje sayısı	Toplam Uygun Harcama Tutarı (TL)	Hibe Sözleşmesi İmzalan Proje Sayısı	Toplam Uygun Harcama Tutarı (TL)	Ödeme Yapılan Proje Sayısı	Ödenen Hibe Tutarı (TL)
1.BÇİ	1	473.295,00	0	0	0	0
2.BÇİ	4	2.846.222,56	0	0	0	0
3.BÇİ	3	1.201.000,41	3	1.139.994,23	3	553.680,96
4.BÇİ	4	4.259.322,78	2	216.005,86	1	80.695,75
5.BÇİ	4	6.820.293,00	2	4.268.430,83	2	1.680.704,25
6.BÇİ	2	2.158.373,20	1	1.716.398,96	1	702.427,64
7.BÇİ	2	636.836,46	0	0	0	0
8.BÇİ	0	0	0	0	0	0
9.BÇİ	10	7.613.675,40	9	5.866.543,48	9	2.468.525,30
10.BÇİ	3	90.950,00	3	90.950,00	3	45.475,00
11.BÇİ	22	14.245.791,35	16	8.511.645,74	5	1.224.360,84
12.BÇİ	29	7.592.431,06	0	0	0	0
Toplam	84	47.938.191,21	36	21.809.969,10	24	6.755.869,74

Tablo 24 incelendiğinde işlemleri tamamlanan ilk 10 BÇİ'de sözleşmeye bağlanan 20 adet projenin 19 adedinde ödeme yapıldığı görülmektedir. Sözleşmeye bağlanan projelere ödeme oranı % 95 olarak gerçekleşmiştir. Tutar olarak baktığımızda ilk 10 BÇİ döneminde sözleşmeye bağlanan 13.298.323,36 TL tutarın gerçekleşen ödemesi 5.531.508,90 TL olmuştur. Ödeme oranı en yüksek % 50 ile 10.BÇİ döneminde, en düşük % 37.3 ile 4.BÇİ döneminde gerçekleşmiştir. Sözleşmeye bağlanan projelerde hibe ödeme oranı % 41.5 olarak gerçekleşmiştir. 4. BÇİ sözleşme imzalanan 1 adet 44.01,76 TL tutarındaki arıcılık projesi sözleşmesi başvuru sahibi talebiyle fesih edilmiştir. Fesih edilen proje çıktığında sözleşmeye bağlanan projelere hibe ödeme oranı % 41,7 olduğu tespit edilmiştir. Projelerin hibe oranı % 50 iken ödeme oranı % 41,7 olmasının sebebinin proje uygulaması sırasında sözleşmeye aykırı gerçekleştirilen faaliyet sonucu Kurum tarafından yapılan kesintiler olduğu görülmüştür.

3.2.5. Alt Tedbir Bazında Hibe Ödemesi Yapılan Projelere İlişkin Veriler

Alt tedbir bazında ödeme yapılan projelere baktığımızda ödeme yapılan 24 projeden 10 tanesinin 302-1 çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi sektöründen yapıldığı görülmektedir. 101-2 et üreten tarımsal işletmelere yatırım, 103-1 süt ve süt ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması, 103-3 meyve ve sebzelerin işlenmesi ve pazarlanması, 302-4 kültür balıkçılığının geliştirilmesi alt tedbirlerinden hiç ödeme yapılmamıştır.

En çok gerçek kişiye ödeme çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi alt tedbirinden en çok tüzel kişi müracaatı su ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması alt tedbirinden olmuştur.

Kadınlara hibe ödemesinin 302-1 çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi ile 302-3 kırsal turizm alt tedbirlerinden yapıldığı görülmektedir. Alt tedbir bazında hibe ödemesi yapılan projelere ilişkin bilgiler tablo 25'te gösterilmektedir.

Tablo 25. Alt tedbir bazında hibe ödemesi yapılan projelere ilişkin proje sayıları

Alt Tedbir /Sektör	Başvuru Sahibi Gerçek Kişi	Başvuru Sahibi Tüzel Kişi	Başvuru Sahibi Kadın	Başvuru Sahibi Erkek	Daha Önce Başvuru Yapmış	Daha Önce Hibe Almış	Toplam Başvuru Sahibi
101-1 Süt Üreten Tarımsal İşletmelere Yatırım	0	1	0	1	0	0	1
101-2 Et Üreten Tarımsal İşletmelere Yatırım	0	0	0	0	0	0	0
103-1 Süt ve Süt Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	0	0	0	0	0	0	0
103-2 Et ve Et ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	0	1	0	1	0	0	1
103-3 Meyve ve Sebzelerin İşlenmesi ve Pazarlanması	0	0	0	0	0	0	0
103-4 Su Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	0	4	0	4	3	1	4
302-1 Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi	9	1	1	9	1	0	10
302-2 Yerel Ürünler ve Mikro İşletmelerin Geliştirilmesi	0	2	0	2	1	0	2
302-3 Kırsal Turizm	3	3	1	5	1	1	6
302-4 Kültür Balıkçılığının Geliştirilmesi	0	0	0	0	0	0	0
Toplam	12	12	2	22	6	2	24

Tablo 25’te görüldüğü gibi hibe ödemesi yapılan proje sahiplerinin 6 âdetinin daha önce kuruma müracaat ettiği ve 2 âdetinin daha önce kurumdan hibe aldığı görülmektedir. Daha önce müracaat edenlerin oranı % 25 iken daha önce hibe alanların oranı % 8,3 olmuştur. Daha önce müracaatta bulunanların hibe alanların su ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması, yerel ürünler ve mikro işletmelerin geliştirilmesi ve kırsal turizm alt tedbirinden olduğu görülmektedir.

Alt tedbir bazında ödeme yapılan projeler hibe tutarı yönünden incelendiğinde proje sayısı 4 olmasına rağmen en çok hibe ödemesinin su ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması sektöründen yapıldığı görülmektedir. Bu sektöre yapılan hibe ödemesi; proje sayısı yönünden toplam ödenen proje sayısının % 16,62’ne denk gelmesine rağmen tutar olarak % 51,1’ine denk gelmektedir. İkinci sırada yer alan kırsal turizm sektörüne yapılan ödeme; proje sayısı yönünden % 25’ine, hibe tutarı yönünden % 19,5’ine denk gelmektedir. En çok hibe alan bu iki sektör proje sayısı yönünden toplam projenin % 41’ini alırken, ödenen hibe tutarı yönünden toplam hibe tutarının % 70,6’nı almıştır. Alt tedbir bazında hibe ödemesi yapılan proje sayılarına ilişkin bilgiler tablo 26 ‘da gösterilmektedir.

Tablo 26. Alt tedbir bazında sözleşme ve ödeme tutarları

Alt Tedbir /Sektör	Hibe Sözleşmesi Tutarı (TL)	Sözleşmeye Göre Ödenmesi Gereken Tutar (TL)	Proje Sayısı	Ödenen Hibe Tutarı (TL)	Toplam İçindeki Payı (%)
101-1 Süt Üreten Tarımsal İşletmelere Yatırım	1.080.992,70	540.496,35	1	395.495,89	5,85
101-2 Et Üreten Tarımsal İşletmelere Yatırım	0	0,00	0	0	0,00
103-1 Süt ve Süt Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	0	0,00	0	0	0,00
103-2 Et ve Et ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	1.173.713,19	586.856,60	1	528.296,80	7,82
103-3 Meyve ve Sebzelerin İşlenmesi ve Pazarlanması	0	0,00	0	0	0,00
103-4 Su Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	8.207.633,79	4.103.816,90	4	3.448.453,73	51,04
302-1 Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi	1.024.481,28	512.240,64	10	511.855,64	7,58
302-2 Yerel Ürünler ve Mikro İşletmelerin Geliştirilmesi	1.135.242,81	567.621,41	2	549.415,24	8,13
302-3 Kırsal Turizm	3.173.129,83	1.586.564,92	6	1.322.352,44	19,57
302-4 Kültür Balıkçılığının Geliştirilmesi	0	0	0	0	0,00
Toplam	15.795.193,60	7.897.596,80	24	6.755.869,74	100

Tablo 26’da görüldüğü gibi hibe ödemesi yapılamayan 4 alt tedbir varken, ödeme yapılan 6 alt tedbirden en az hibeyi % 5,8 ile süt üreten tarımsal işletmelere yatırım sektörü almıştır. Proje sayısı yönünden en çok ödemenin yapıldığı 302-1 çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi alt tedbiri ise sayı yönünden toplam proje sayısının % 41,6’sını alırken hibe tutarı yönünden sadece % 7,5’ini almıştır.

Hibe ödemesi yapılan 24 projenin başvuru paketleri incelendiğinde yatırımın yapıldığı proje uygulama sahasının 6 adet projede proje sahibine ait olduğu görülürken de 18 adet projede kiralık bir arazide gerçekleştiği görülmektedir. Yani yatırımların % 75’i kiralık bir arazide gerçekleşmiştir. Yine projelere yapılan hibe ödemelerinin 8 adedinin mevcut bir işletmeye 16 adedinin yeni bir işletmeye yapıldığı görülmektedir. Yeni işletmelerin hibe alma oranı % 66,6 olarak gerçekleşmiştir.

Proje müracaat şartlarında yer alan mesleki yeterlilik kriteri açısından ödeme yapılan projelerin başvuru paketleri incelendiğinde 16 projenin mesleki yeterliği bizzat kendi

tarafından sağladığı 8 projenin mesleki yeterlilik şartını şirkette çalışan daimi bir çalışan tarafından sağlandığını görülmektedir.

Hibe ödemesi yapılan projelerin ödeme talep paketleri hibe ödeme süresi yönünden incelendiğinde; ödeme talep paketlerinin eksiksiz bir şekilde kuruma sunulduktan sonra 6 ile 84 gün arasında hesaplarına ödemelerin yapıldığı görülmüştür. Hibe ödeme süresi ortalama olarak 41 gün civarında gerçekleşmiştir. Kurumun iş akışlarında bu sürenin en fazla 90 gün olduğu dikkate alınırsa iyi bir sonuç alındığı görülmektedir. En kısa ödeme 302-1 çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi alt tedbirinden en uzun süreli ödemeler ise 103-4 su ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması alt tedbirinden gerçekleşmiştir. Yıl sonlarına doğru ödeme yapılan projelerde sürenin daha kısa olduğu görülmektedir.

Ödeme yapılan projelerin başvuru tarihleri ile ödeme tarihleri arasında geçen süre dikkate alındığında sürenin 53 ile 491 gün arasında değiştiği görülmektedir. Ortalama proje gerçekleştirme süresi 253 gün olarak gerçekleşmiştir. Kurum iş akışında bu süre ile ilgili herhangi bir kısıtlama bulunmamaktadır. En kısa süreli ödemeler 302-1 çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi alt tedbirinden en uzun süreli ödemeler ise 302-2 yerel ürünler ve mikro işletmelerin geliştirilmesi alt tedbiri ve 103-4 su ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması alt tedbirinden gerçekleşmiştir.

3.2.6. İlçe Bazında Hibe Ödemesi Yapılan Projelere İlişkin Veriler

İlçe bazında ödeme yapılan projelere bakıldığında sayı olarak en çok hibe projesi Akçaabat ilçesinde olmasına rağmen tutar olarak en çok ödeme Ortahisar ilçesinde gerçekleşmiştir. Ortahisar ilçesine yapılan ödeme toplam ödemenin % 42,9'u kadardır. İlçe bazında hibe ödemesi yapılan projelere ilişkin bilgiler tablo 27'de gösterilmektedir.

Tablo 27. İlçelere göre hibe ödeme tutarları

İlçe	Ödeme yapılan Projelerin Hibe Sözleşmesi Tutarı (TL)	Sözleşmeye Göre Ödenmesi Gereken Hibe Tutarı (TL)	Ödeme Yapılan Proje Sayısı	Ödenen Hibe Tutarı (TL)	Toplam Ödeme İçindeki Payı (%)
Akçaabat	1.960.403,94	980.201,97	7	904.080,92	13,38
Araklı	40.000,00	20.000,00	1	20.000,00	0,30
Arsin	0	0	0	0	0,00
Beşikdüzü	544.540,95	272.270,48	1	256.339,32	3,79

Tablo 27'nin devamı

İlçe	Ödeme yapılan Projelerin Hibe Sözleşmesi Tutarı (TL)	Sözleşmeye Göre Ödenmesi Gereken Hibe Tutarı (TL)	Ödeme Yapılan Proje Sayısı	Ödenen Hibe Tutarı (TL)	Toplam Ödeme İçindeki Payı (%)
Çarşıbaşı	1.975.945,81	987.972,91	1	811.093,28	12,01
Çaykara	247.751,19	123.875,60	1	112.491,03	1,67
Dernekpazarı	147.928,00	73.964,00	1	73.964,00	1,09
Düzköy	0	0	0	0	0,00
Hayrat	20.000,00	10.000,00	1	10.000,00	0,15
Köprübaşı	0	0	0	0	0,00
Maçka	0	0	0	0	0,00
Of	1.422.790,10	711.395,05	4	502.705,09	7,44
Ortahisar	6.552.646,73	3.276.323,37	5	2.902.509,21	42,96
Sürmene	2.883.186,88	1.441.593,44	2	1.162.686,89	17,21
Şalpazarı	0	0	0	0	0,00
Tonya	0	0	0	0	0,00
Vakfikebir	0	0	0	0	0,00
Yomra	0	0	0	0	0,00
Toplam	15.795.193,60	7.897.596,80	24	6.755.869,74	100

Tablo 27 'de de görüldüğü gibi Arsin, Düzköy, Köprübaşı, Maçka, Şalpazarı, Tonya, Vakfikebir ve Yomra İlçelerinde hiç hibe ödemesi yapılmamıştır. Yani mevcut 18 ilçenin 8'inde hiç hibe ödemesi yapılmamıştır. Trabzonda bulunan 18 ilçe göz önüne alındığında ilçe bazında ortalama % 5,55 hibe düşmektedir. Bu tutarın üzerinde hibe alan ilçe sayısı 5 olurken altında hibe alan ilçe sayısı 13 olarak gerçekleşmiştir. Bu durum ilçeler arasında hibe ödemesi yönünden dengesizlik olduğunu göstermektedir.

Trabzon İlinin Karadeniz kıyı şeridinde yer alan 10 ilçesinden 7'sine hibe ödemesi yapılmışken, kıyı şeridinde yer almayan 8 ilçesinden 5'ine ödeme yapılmıştır. Tutar olarak baktığımızda kıyı kesimde yer almayan ilçelere yapılan hibe ödemesinin toplam hibe tutarının içindeki payı ise sadece % 2,6'dır. Bu durum nüfus yoğunluğunun az olduğu ve il merkezinden daha uzakta olan kırsal bölgelerin bu programdan yeterince faydalanamadığının açık bir ifadesidir.

3.2.7. Tedbir ve Alt Tedbir Bazında Hibe Ödemesi Yapılan Projelere İlişkin Değerlendirmeler

IPARD Programı kapsamında çalışmada belirtilen aralıklarda yapılan ödemeler incelendiğinde ülke genelinde tutar olarak en çok hibe % 66,68 oran ile 101-Tarımsal İşletmelerin Yeniden Yapılandırılması ve Topluluk Standartlarına Ulaştırılmasına Yönelik Yatırımlar Tedbirinden ödenmesine rağmen, Trabzon ilinde en çok hibe ödemesi % 58,86 oran ile 103-Tarım ve Balıkçılık Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanmasının Yeniden Yapılandırılması ve Topluluk Standartlarına Ulaştırılmasına Yönelik Yatırımlar Tedbirinden ödenmiştir. Tedbir bazında ödeme yapılan proje sayısı, ödenen hibe tutarı ve toplam ödeme içindeki oranları Tablo 28’de gösterilmektedir.

Tablo 28. Tedbir bazlı hibe ödemeleri tablosu

Tedbir	TÜRKİYE			TRABZON		
	Ödeme Yapılan Proje Sayısı	Ödenen Hibe Tutarı (TL)	Toplam Ödeme İçindeki Payı (%)	Ödeme Yapılan Proje Sayısı	Ödenen Hibe Tutarı (TL)	Toplam Ödeme İçindeki Payı (%)
101	553	348.732.401,50	66,68	1	395.495,89	5,85
103	98	89.187.830,93	17,05	5	3.976.750,53	58,86
302	1.721	85.099.067,44	16,27	18	2.883.623,32	35,28
Toplam	2.372	523.019.299,87	100	24	6.755.869,74	100

Kaynak: TKDK,2014

Tablo 28’de de görüldüğü gibi proje sayısı yönünden en çok hibe ödemesi yapılan tedbir hem ülke genelinde hem de Trabzon ilinde 302-Kırsal Ekonomik Faaliyetlerin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi Tedbiri olmuştur. Bu tedbirden ülke genelinde 1.721 projeye ödeme yapılırken Trabzon ilinde de 18 projeye ödeme yapılmıştır.

Ülke genelinde ödenen toplam hibe tutarının % 1,29 Trabzon ilinde ödenmiştir. 42 İl bazında düşünülürse il başına düşen hibe tutarı % 2,38’dir. Tedbir bazında baktığımızda 101 tedbirinde ödenen tutarın % 0,11’i, 103 tedbirinde ödenen tutarın % 4,45’i, 302 tedbirinde ödenen tutarın % 3,38’i Trabzon İlinde ödenmiştir. Yani Trabzon ili 101 tedbirinde 42 il ortalamasının altında olurken 103 ve 302 tedbirinde 42 il ortalamasının üzerinde hibe ödemiştir.

3.2.7.1. Tarımsal İşletmelerin Yeniden Yapılandırılması ve Topluluk Standartlarına Ulaştırılmasına Yönelik Yatırımlar Tedbiri (101)

Bu tedbir kapsamında ülke genelinde süt üretimini artırmak üzere süt üreten tarımsal işletmeler ile et üretimini artırmak üzere et üreten tarımsal işletmelere destek verilmesi amaçlanmıştır. Süt üreten tarımsal işletmeler kapsamında sığır, koyun ve keçi sütü üreten işletmelere desteklenmesi, et üreten tarımsal işletmelerde kırmızı et ve kanatlı eti üreten işletmelerin desteklenmesi amaçlanmıştır. Bu tedbir 2 alt tedbirden oluşmaktadır.

1. Süt üreten tarımsal işletmelere yatırım (101-1)
2. Et üreten tarımsal işletmelere yatırım (101-2)

Süt Üreten Tarımsal İşletmelere Yatırım (101-1) alt tedbiri kapsamında Trabzon İlinde ödeme yapılan proje sayısı 1 olup ödenen toplam hibe tutarı ise 395.495.89 TL'dir.

Et Üreten Tarımsal İşletmelere Yatırım (101-2) alt tedbiri kapsamında Trabzon ilinde desteklenen herhangi bir proje bulunmamaktadır. Türkiye genelinde ise toplamda et üreten tarımsal işletmelere yatırım kapsamında 277 adet projeye 151.194.322,25 TL ödeme yapılmıştır. Toplam ödeme içindeki payı ise %28,91'dir.

Trabzon ilinde süt üreten tarımsal işletmelere yönelik yatırımlar kapsamında desteklenen proje incelendiğinde daha önce IPARD desteği almadığı, proje sahibinin tüzel kişilik olduğu, temsile yetkili kişi 51 yaşında erkek ve ortaokul mezunu olduğu görülmüştür. Proje yatırımı Ortahisar ilçesinde gerçekleşmiş olup yatırım sahası proje sahibine aittir. Proje ile ilgili bilgiler Tablo 29'da gösterilmiştir.

Tablo 29. Süt üreten tarımsal işletmelere yönelik ödeme yapılan projelere ilişkin ayrıntılı bilgiler

Proje Faaliyetleri	Daha Önce IPARD Desteği	Yasal Statü	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Durumu	İlçe
70 Başlık Süt Üretim Tesisi Yapımı	Hayır	Tüzel	Erkek	51	Ortaokul	Ortahisar

Proje kapsamında yeni 70 büyükbaş hayvan kapasiteli süt sığırcılığı tesisi kurulmuş olup verilen hibenin % 52,11'i yapım işine, % 46,71'i makine-ekipman alımına, % 1,19'u genel harcamalar ve görünürlük harcamalarına ödenmiştir. Tablo 30'da uygun harcama kalemi bazında ödenen hibe tutarları gösterilmektedir.

Tablo 30. 101-1 alt tedbirinden ödenen hibenin uygun harcama kalemi bazında dağılımı

Yatırımın Adı	Yapım İşi Tutarı (TL)	Makine Ekipman Tutarı (TL)	Genel Harcamalar ve Görünürlük (TL)	Toplam Tutarı (TL)
70 Başlık Süt Üretim Tesisi Yapımı	206.078,72	184.722,68	4.694,49	395.495.89

Türkiye genelinde ise toplamda süt üreten tarımsal işletmelere yatırım kapsamında 276 adet projeye 197.538.079,25 TL ödeme yapılmıştır. Toplam ödeme içindeki payı ise %37.77'dir.

Tarımsal İşletmelerin Yeniden Yapılandırılması ve Topluluk Standartlarına Ulaştırılmasına Yönelik Yatırımlar Tedbiri (101) kapsamında Türkiye genelinde yapılan ödemeler toplam ödenen hibe tutarının % 66,68'ine denk gelmektedir. Trabzon ilinde ise bu oran sadece %5,85'dir. Bu oranın düşük olmasında; Trabzon ilindeki mevcut tarımsal işletmelerin küçük aile işletmesi olması, yem bitkisi ekiliş alanlarının az oluşundan dolayı kaba yem açığının olması, mevcut hayvan barınak şartlarının iyi olmaması, organize hayvancılık bölgelerinin olmayışı gibi faktörlerin etkili olduğu düşünülmektedir. Bu tedbirle ilgili Türkiye geneli ve Trabzon iline ait ödeme bilgileri Tablo 31'de gösterilmektedir.

Tablo 31. Türkiye geneli ve Trabzon ilinde 101 tedbirine ilişkin veriler

Alt Tedbir	TÜRKİYE				TRABZON			
	Ödeme Yapılan Proje Sayısı	Ödenen Hibe Tutarı (TL)	Tedbir İçindeki Payı (%)	Toplam Ödeme İçindeki payı	Ödeme Yapılan Proje Sayısı	Ödenen Hibe Tutarı (TL)	Tedbir İçindeki Payı (%)	Toplam Ödeme İçindeki Payı
101-1	276	197.538.079,25	56,64	37,77	1	395.495.89	100	5,85
101-2	277	151.194.322,25	43,36	28,91	0	0	0	0
Toplam	553	348.732.401,50	100	66,68	1	395.495.89	100	5,85

Kaynak: TKDK, 2014

3.2.7.2. Tarım ve Balıkçılık Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanmasının Yeniden Yapılandırılması ve Topluluk Standartlarına Ulaştırılmasına Yönelik Yatırımlar Tedbiri (103)

Bu tedbir kapsamında süt ve süt ürünleri, et ve et ürünleri, meyve sebze sektörü ve su ürünleri sektörlerinde işleme ve pazarlama tesislerinin desteklenmesi amaçlanmıştır. Bu

kapsamda yeni süt ve süt ürünlerinin işlenmesi tesislerinin yapılması ile süt toplama merkezlerinin kurulması, kırmızı et ve kanatlı işleme tesislerinin kurulması, meyve sebze işleme tesislerini kurulması ve su ürünleri işleme tesislerinin kurulmasına veya mevcut bu tesislerin modernizasyonuna destek verilmesi amaçlanmıştır. Bu tedbir, dört alt tedbirden oluşmaktadır:

1. Süt ve Süt rnlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması (103-1)
2. Et ve Et rnlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması (103-2)
3. Meyve ve Sebzelerin İşlenmesi ve Pazarlanması (103-3)
4. Su rnlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması (103-4)

Süt ve Süt rnlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması (103-1) alt tedbiri kapsamında Trabzon ilinde desteklenen herhangi bir proje bulunmamaktadır. Türkiye genelinde bu alt tedbir kapsamında 39 adet projeye 37.304.605,89 TL deme yapılmıştır. Toplam deme içindeki payı ise %7,13'tür.

Et ve Et rnlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması (103-2) kapsamında Trabzon ilinde ödeme yapılan proje sayısı 1 olup ödenen hibe tutarı da 528.296,80 TL'dir.

Proje sahibi daha önce IPARD desteği almamıştır. Proje sahibi erkek olup bu kişi de lisans mezunudur. Proje sahibinin yaı ise 34'tür. Yatırım sahası proje sahibine ait olan proje Akçaabat ilçesindedir. Proje ile ilgili bilgiler Tablo 32'de gösterilmiştir.

Tablo 32. Et ve et ürünlerinin işlenmesine yönelik ödeme yapılan projelere ilişkin ayrıntılı bilgiler

Proje Faaliyetleri	Daha nce IPARD Desteği	Yasal Statü	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Durumu	İlçe
Kkk lekli Akçaabat Köftesi İşleme Tesisi Makine Ekipman Alımı	Hayır	Tüzel	Erkek	34	Lisans	Akçaabat

Proje kkk ölçekli olup Akçaabat Köftesi işleme tesisi kapsamında makine ekipman alımını içermektedir. Ödenen hibenin % 97,08'i makine ekipman alımına, % 2,92'si genel harcama ve görünürlük harcamasına ödenmiştir. Tablo 33'te uygun harcama kalemi bazında ödenen hibe tutarı gösterilmektedir.

Tablo 33. 103-2 alt tedbirinden ödenen hibenin uygun harcama kalemi bazında dağılımı

Yatırımın Adı	Yapım İşi Tutarı (TL)	Makine Ekipman Tutarı (TL)	Genel Harcamalar ve Görünürlük (TL)	Toplam Tutarı (TL)
Küçük Ölçekli Akçaabat Köftesi İşleme Tesisi Makine Ekipman Alımı	0	512.891,16	15.405,64	528.296,80

Et ve et ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması alt tedbirine yönelik destekler kapsamında ülke genelinde 30 adet projeye 28.510.128,33 TL hibe ödemesi yapılmıştır. Toplam ödeme içindeki payı ise % 5.45'dir.

Meyve ve Sebzelerin İşlenmesi ve Pazarlanması (103-3) alt tedbiri kapsamında Trabzon ilinde desteklenen herhangi bir proje bulunmamaktadır. Türkiye genelinde ise 21 adet projeye 15.201.249,90 TL ödeme yapılmıştır. Toplam ödeme içindeki payı ise %2.91'dir.

Su Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması (103-4) kapsamında Trabzon ilinde ödeme yapılan proje sayısı 4, ödenen hibe tutarı da 3.448.453,81 TL'dir. Bu projelerden 1 tanesi daha önce IPARD desteği almıştır. Proje sahiplerinin tamamı erkek olup bunlardan yalnızca 1'i lisans mezunu, diğer 3'ü ise lise mezunudur. Proje sahiplerinin yaşlarına bakıldığında 1'inin 52 yaşında olduğu, diğerlerinin ise 32-34 yaş arasında olduğu görülmektedir. Ödeme yapılan 4 projenin 2 adedi yeni tesisi olup proje sahası yatırımcıya ait değildir. Projelerin 2 adedi mevcut işlemedir. Projelerden 2'si Ortahisar, 1'i Çarşıbaşı ve 1'i de Sürmene ilçesindedir. Ödeme yapılan projelerle ilgili bilgiler Tablo 34'te gösterilmektedir.

Tablo 34. Su ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması alt tedbirine yönelik ödeme yapılan projelere ilişkin ayrıntılı bilgiler

Proje Faaliyetleri	Daha Önce IPARD Desteği	Yasal Statü	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Durumu	İlçe
Su Ürünleri İşleme Tesisi Yapımı	Hayır	Tüzel	Erkek	52	Lise	Çarşıbaşı
Su Ürünleri İşleme Tesisi Yapımı	Hayır	Tüzel	Erkek	34	Lisans	Sürmene
Su Ürünleri İşleme Tesisi Yenilemesi	Hayır	Tüzel	Erkek	32	Lise	Ortahisar
Su Ürünleri İşleme Tesisi Yenilemesi Ve Kapasite Artırımı	Evet	Tüzel	Erkek	33	Lise	Ortahisar

Proje kapsamında 2 adet yeni Su Ürünleri İşleme Tesisi, 2 adet de yenileme ve kapasite artırımı projesi yapılmıştır. Yenileme ve kapasite artırımını içeren 2 proje bir firmaya aittir. Bu firma almış olduğu 1.767.749,48 TL hibe ile Trabzon ilindeki en yüksek tutarda hibe alan yatırımcı olmuştur.

İlgili firmanın aldığı hibe tutarı 103-4 alt tedbirinin % 51,26'sına, 103 tedbirinin % 44,45'ine, Trabzon ilindeki toplam ödeme tutarının da % 26,16'sına tekabül etmektedir.

Bu alt tedbirdeki toplam hibe ödemesinin % 18,28'i yapım işine, % 80,40'ı makine ekipman alımına, % 1,31'i genel harcama ve görünürlük harcamasına ödenmiştir. Ödeme yapılan uygun harcama kalemleri Tablo 35'te gösterilmektedir.

Tablo 35. 103-4 alt tedbirinden ödenen hibenin uygun harcama kalemi bazında dağılımı

Proje faaliyeti	Yapım İşi Tutarı (TL)	Makine Ekipman Tutarı (TL)	Genel Harcamalar ve Görünürlük (TL)	Toplam Tutarı (TL)
Su Ürünleri İşleme Tesisi Yapımı	286.548,10	507.217,20	17.327,98	811.093,28
Su Ürünleri İşleme Tesisi Yapımı	253.324,70	605.286,27	11.000,00	869.610,97
Su Ürünleri İşleme Tesisi Yenilemesi	90.619,07	594.858,57	16,950,00	702.427,64
Su Ürünleri İşleme Tesisi Yenilemesi Ve Kapasite Artırımı	0	1.065,321,84	0	1.065,321,84
Toplam	630.491,87	2.772.683,88	45.277,98	3.448.453,73

Su ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması alt tedbirine yönelik destekler kapsamında Ülke genelinde 8 adet projeye ödenen hibe tutarı 8.171.846,81 TL'dir. Toplam ödeme içindeki oranı ise % 1.56'dır.

Bu tedbir kapsamında Türkiye genelinde yapılan ödemeler program kapsamında ödenen toplam hibe tutarının % 17,05'ini oluşturmaktadır. Trabzon ilinde bu oran % 58,86 olup ülke genelinin üzerinde yer almıştır. Bu oranın yüksek olmasında su ürünleri sektörünün en büyük paya sahip olduğu görülmektedir. Su ürünleri sektöründe ise bu oranın yüksek olmasında Trabzon ilinde avcılıktan elde edilen su ürünleri (özellikle hamsi) potansiyelinin olması, diğer avcılık yapılan illere yakın olması, komşu Rize ve yakında olan Artvin ilinde bu programın olmayışı gibi faktörlerin etkin rol oynadığı düşünülmektedir. Bu tedbirle ilgili Türkiye geneli ve Trabzon ilinde yapılan ödemelere ilişkin bilgiler aşağıdaki Tablo 36'da gösterilmektedir.

Tablo 36. 103 tedbiri ödeme yapılan proje bilgileri

Alt Tedbir	TÜRKİYE				TRABZON			
	Ödeme Yapılan Proje Sayısı	Ödenen Hibe Tutarı (TL)	Tedbir İçindeki Pay (%)	Toplam Ödeme İçindeki payı	Ödeme Yapılan Proje Sayısı	Ödenen Hibe Tutarı (TL)	Tedbir İçindeki Payı (%)	Toplam Ödeme İçindeki payı
103-1	39	37.304.605,89	41,83	7,13	0	0	0	0
103-2	30	28.510.128,33	31,97	5,45	1	528.296,80	13,28	7,82
103-3	21	15.201.249,90	17,04	2,91	0	0	0	0
103-4	8	8.171.846,81	9,16	1,56	4	3.448.453,81	86,72	51,04
Toplamı	98	89.187.830,93	100	17,05	5	3.976.750,53	100	58,86

Kaynak: TKDK, 2014

3.2.7.3. Kırsal Ekonomik Faaliyetlerin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi Tedbiri (302)

Bu tedbir kapsamında arıcılık faaliyetleri, süs bitkisi yetiştiriciliği, tıbbi ve aromatik bitki yetiştiriciliği, yöresel tarım ve gıda ürünleri işlenmesi ve pazarlanması, yöresel el sanatları, yeme içme tesisleri, konaklama tesisleri, rekreasyon faaliyetleri ve kültür balıkçılığı konularında yeni tesislerin yapımı ve mevcut tesislerin yenilenmesinin desteklenmesi amaçlanmıştır. Bu tedbir 4 alt tedbirden oluşmaktadır:

1. Çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi (302-1)
2. Yerel ürünler ve mikro işletmelerin geliştirilmesi (302-2)
3. Kırsal Turizmin Geliştirilmesi (302-3)
4. Kültür Balıkçılığının Geliştirilmesi (302-4)

Çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi (302-1) kapsamında Trabzon ilinde 10 adet projeye 511.855,64 TL hibe ödenmiştir. Bu projelerden hiçbiri daha önce IPARD desteği almamıştır. Projelerden 1 tanesi tüzel kişi, 9 tanesi gerçek kişidir. Proje sahiplerinin 1 tanesi kadın olup 9 tanesi erkektir. Eğitim durumlarına bakıldığında, 3'ü lisans, 1'i Önlisans 1'i lise, 1'i ortaokul, geri kalan 4'i ise ilkokul mezunudur. Proje sahiplerinin yaş aralığı 24-62 arasındadır. Yaş ortalaması ise 45'tir. Proje yatırım sahası sahipliğine bakıldığında sadece 2 projenin yatırım sahası başvuru sahibine aittir. Projelerden 5'i Akçaabat ilçesinde iken diğerleri Araklı, Dernekpazarı, Hayrat, Of ve Ortahisar ilçesindedir. Ödeme yapılan projelerle ilgili ayrıntılı bilgiler Tablo 37'de gösterilmektedir.

Tablo 37. Çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi alt tedbirine yönelik ödeme yapılan projelere ilişkin ayrıntılı bilgiler

Proje Faaliyetleri	Daha Önce IPARD Desteği	Yasal Statü	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Durumu	İlçe
200 Kovan Alımı	Hayır	Gerçek	Erkek	29	Ön lisans	Of
Bal İşleme, Paketleme Ve Etiketleme Tesisi Makine Ekipmanları Alımı	Hayır	Tüzel	Erkek	24	Lisans	Ortahisar
100 Adet Kovan Alımı	Hayır	Gerçek	Erkek	53	İlkokul	Hayrat
50 Kovan Ve 1 Karavan Alımı	Hayır	Gerçek	Erkek	62	Lisans	Akçaabat
130 Kovan Alımı	Hayır	Gerçek	Erkek	54	İlkokul	Akçaabat
200 Kovan Alımı	Hayır	Gerçek	Kadın	49	İlkokul	Araklı
120 Kovan 1 Karavan Ve Arıcılık Maine Ekipmanı	Hayır	Gerçek	Erkek	43	Lise	Akçaabat
200 Kovan Ve 1 Karavan Alımı	Hayır	Gerçek	Erkek	39	Ortaokul	Akçaabat
125 Kovan Ve 1 Karavan Ve Güneş Enerji Sistemi	Hayır	Gerçek	Erkek	40	Lisans	Akçaabat
350 Kovan Ve Arıcılık Makine Ekipman Alımı	Hayır	Gerçek	Erkek	54	İlkokul	Dernekpazarı

Bu alt tedbir kapsamında yapılan yatırımlar içerisinde 1 adet tüzel kişi tarafından yapılan bal işleme, paketleme ve etiketleme tesisi için makine ekipman alımı faaliyeti vardır. Diğer 9 adet proje ise arıcılık faaliyeti için kovan, arıcılık malzemesi, motorsuz karavan ve güneş enerji sistemi alımını içermektedir.

Alt tedbir kapsamında desteklenen tıbbi aromatik bitki üretimi ve işlenmesi ile süs bitkisi yetiştiriciliği faaliyetleri için hiç proje sunulmamış ve ödeme yapılmamıştır.

Desteklenen projeler de yapım işi harcaması bulunmazken ödenen hibe tutarının % 96,87'si makine-ekipmana, % 3,13'ü Genel Harcamalar ve Görünürlük harcamasına ödenmiştir. Tablo 38'de yapılan harcamalarla ilgili bilgiler gösterilmektedir.

Tablo 38. 302-1 alt tedbirinden ödenen hibenin uygun harcama kalemi bazında dağılımı

Proje Faaliyeti	Yapım İşi Tutarı (TL)	Makine Ekipman Tutarı(TL)	Genel Harcamalar ve Görünürlük (TL)	Toplam Tutarı (TL)
200 Kovan Alımı	0	24.000,00	900,00	24.900,00
Bal İşleme, Paketleme ve Etiketleme Tesisi Makine Ekipmanları Alımı	0	262.800,00	9.641,64	272.441,64
100 Adet Kovan Alımı	0	10.000,00	0	10.000,00
50 Kovan ve 1 Karavan Alımı	0	14.100	0	14.100
130 Kovan Alımı	0	11.375,00		11.375,00
200 Kovan Alımı	0	20.000,00	0	20.000,00

Tablo 38'in devamı

Proje Faaliyeti	Yapım İşi Tutarı (TL)	Makine Ekipman Tutarı(TL)	Genel Harcamalar ve Görünürlük (TL)	Toplam Tutarı (TL)
120 Kovan 1 Karavan ve Arıcılık Maine Ekipmanı	0	29.700,00	0	29.700,00
200 Kovan Ve 1 Karavan Alımı	0	27.875,00	0	27.875,00
125 Kovan ve 1 Karavan ve Güneş Enerji Sistemi	0	27.500,00	0	27.500,00
350 Kovan ve Arıcılık Makine Ekipman Alımı	0	68.464,00	5.500	73.964,00
Toplam	0	495.814,00	16.041,64	511.855,00

Çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi alt tedbirine yönelik destekler kapsamında Türkiye genelinde 1.660 projeye ödenen toplam hibe tutarı 69.557.816,22 TL'dir. Toplam ödeme içindeki payı %13,30'dur. Trabzon ilinde ise bu oran %7,58 olup Türkiye ortalamasının altındadır.

Türkiye genelinde bu alt tedbir kapsamında arıcılık, süs bitkisi yetiştiriciliği ve özellikle tıbbi aromatik bitki yetiştiriciliği kapsamında destek verilmiş olmasına rağmen Trabzon ilinde mevcut arazi yapısından dolayı sadece arıcılık faaliyeti için destek verilebilmiştir. Türkiye genelinde özellikle tıbbi aromatik bitki üretimi için çok sayıda proje sunulmuş ve traktör, pulluk, mibzer, kültivatör vb. gibi tarımsal mekanizasyonda kullanılan makine ekipmanlar için hibe desteği talep edilmiştir. Trabzon ili arazi yapısı tarımsal mekanizasyona uygun olmadığı için bu sektörde verilen hibelerinde düşük kaldığı düşünülmektedir.

Yerel ürünler ve mikro işletmelerin geliştirilmesi (302-2) alt tedbiri kapsamında Trabzon ilinde 2 adet projeye 549.415,24 TL hibe ödenmiştir. Bu alt tedbir kapsamında yapılan 2 yatırımın başvuru sahipleri tüzel kişilik olup her iki firmada daha önce IPARD desteği almamıştır. Proje sahiplerinin ikisi de erkek olup 1'i lise, 1'i de lisans mezunudur. Her ki proje sahibi de 49 yaşındadır. Her iki yatırımında proje sahası yatırımcıya ait değildir. Projelerden biri Beşikdüzü ilçesinde iken diğeri ise Sürmene ilçesindedir. Projeler ile ilgili bilgiler Tablo 39'da gösterilmektedir.

Tablo 39. Yerel ürünler ve mikro işletmelerin geliştirilmesine yönelik ödeme yapılan projelere ilişkin ayrıntılı bilgiler

Proje Faaliyetleri	Daha Önce IPARD Desteği	Yasal Statü	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Durumu	İlçe
Tereyağı Ve Telli Peynir İşleme Pazarlama	Hayır	Tüzel	Erkek	49	Lise	Beşikdüzü
Siyah Çay İşleme Tesisi Makine Ekipman Alım	Hayır	Tüzel	Erkek	49	Lisans	Sürmene

Bu alt tedbir kapsamında yöresel gıda ve tarım ürünleri içerisinde bulunan Trabzon tereyağı ve telli peynir projesinde yapım işi ve makine ekipman alımı desteklenirken, siyah çayın işlenmesi projesinde sadece makine ekipman alımına destek verilmiştir.

IPARD Programında yer alan ve Trabzon ilinde desteklenen diğer yöresel gıda ve tarım ürünleri ile uygun el sanatlarından herhangi bir projeye destek verilmemiştir.

Bu alt tedbirdeki toplam hibe ödemesinin % 15,26'sı yapım işine, % 83,02'si makine ekipman alımına, % 1,71'i genel harcama ve görünürlük harcamasına ödenmiştir. Ödeme yapılan uygun harcama kalemleri Tablo 40'da gösterilmektedir.

Tablo 40. 302-2 alt tedbirinden ödenen hibenin uygun harcama kalemi bazında dağılımı

Proje faaliyeti	Yapım İşi Tutarı (TL)	Makine Ekipman Tutarı (TL)	Genel Harcamalar ve Görünürlük (TL)	Toplam Tutarı (TL)
Tereyağı ve Telli Peynir İşleme Pazarlama	83.861,82	172.477,50	0	256.339,32
Siyah Çay İşleme Tesisi Makine Ekipman Alımı	0	283.669,99	9.405,93	293.075,92
Toplam	83.861,82	456.147,49	9.405,93	549.415,24

Yerel ürünler ve mikro işletmelerin geliştirilmesi alt tedbirine yönelik destekler kapsamında Türkiye genelinde 24 projeye 5.333.669,16 TL hibe ödemesi yapılmıştır. Toplam ödeme içindeki payı % 1.02'dir. Trabzon ilinde ise bu oran % 8,13 olup Türkiye ortalamasının üstündedir. Bölgede çay üretiminin yaygın olması ve çay işleme tesislerine ihtiyaç duyulması ile Trabzon tereyağının marka değerinin oluşu yöresel tarım ve gıda ürünleri konusunda Trabzon ilinde verilen hibe tutarının artırmasında önemli faktörler olduğu düşünülmektedir.

Kırsal Turizmin Geliştirilmesi (302-3) kapsamında Trabzon İlinde 6 adet projeye 1.322.352,43 TL hibe ödemesi yapılmıştır. Bu proje sahiplerinden 1'i daha önce IPARD

desteği almıştır. Proje sahiplerinin 3'ü gerçek kişi, 3'ü tüzel kişi olarak müracaat etmiştir. Proje sahiplerinin 1'i kadın, 5'i erkektir. Yaşları 25-62 arasında değişmekte olup yaş ortalaması 42' dir. Proje yatırım sahası sadece 1 projede başvuru sahibine aittir. Bunlardan 2'si ön lisans, 3'ü lise, 1'ide ilkokul mezunudur. Projelerden 3'ü Of, diğerleri ise Ortahisar, Çaykara ve Akçaabat, ilçesindedir. Projeler ile ilgili bilgiler Tablo 41'de gösterilmektedir.

Tablo 41. Kırsal turizmin geliştirilmesi alt tedbirine yönelik ödeme yapılan projelere ilişkin ayrıntılı bilgiler

Proje Faaliyetleri	Daha Önce IPARD Desteği	Yasal Statü	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Durumu	İlçe
Yeme İçme Tesisi Yenileme İçin Makine Ekipman Alımı	Hayır	Gerçek	Erkek	41	Lise	Of
Konaklama Tesisi İçin Makine Ekipman Alımı	Evet	Gerçek	Erkek	41	Lise	Of
Konaklama tesisi İçin Yapım İşi Ve Makine Ekipman Alımı	Hayır	Gerçek	Erkek	61	İlkokul	Of
Konaklama tesisi İçin Yapım İşi Ve Makine Ekipman Alımı	Hayır	Tüzel	Erkek	34	Ön lisans	Ortahisar
Yeme İçme Tesisi İçin Makine Ekipman Alımı	Hayır	Tüzel	Erkek	47	Ön lisans	Çaykara
Yeme İçme Tesisi İçin Makine Ekipman Alımı	Hayır	Tüzel	Erkek	25	Lise	Akçaabat

Kırsal turizmin geliştirilmesi kapsamında ödeme yapılan projelerin 1 adeti mevcut işletme iken 5 adeti yeni işletmedir. Destek verilen projelerle 3 adet konaklama tesisi ile 3 adet yeme içme tesisi yatırımı yapılmıştır.

Bu alt tedbirdeki toplam hibe ödemesinin % 48,88'i yapım işine, % 47.29'u makine ekipman alımına, % 3,83'ü genel harcama ve görünürlük harcamasına ödenmiştir. Ödeme yapılan harcama kalemleri Tablo 42'de gösterilmektedir.

Tablo 42. 302-3 alt tedbirinden ödenen hibenin uygun harcama kalemi bazında dağılımı

Proje Faaliyeti	Yapım İşi Tutarı (TL)	Makine Ekipman Tutarı (TL)	Genel Harcamalar ve Görünürlük (TL)	Toplam Hibe Tutarı (TL)
Yeme İçme Tesisi Yenileme ve Makine Ekipman Alımı	23.827,82	48.267,93	8.600	80.695,75
Konaklama Tesisi İçin Makine Ekipman Alımı	0	94.196,21	0	94.196,21
Konaklama Tesisi Yapım İşi ve Makine Ekipman Alımı	269.328,13	23.585,00	10.000,00	302.913,13

Tablo 42'nin devamı

Proje Faaliyeti	Yapım İşi Tutarı (TL)	Makine Ekipman Tutarı (TL)	Genel Harcamalar ve Görünürlük (TL)	Toplam Hibe Tutarı (TL)
Konaklama Tesisi İçin Yapım İşi ve Makine Ekipman Alımı	353.201,58	96.120,62	17.500,00	466.822,20
Yeme İçme Tesisi İçin Makine Ekipman Alımı	0	100.967,90	11.523,13	112.491,03
Yeme İçme Tesisi İçin Makine Ekipman Alımı	0	262.234,12	3.000,00	265.234,12
Toplam	646.357,53	625.371,78	50.623,13	1.322.352,44

Kırsal turizmin geliştirilmesi alt tedbirine yönelik destekler kapsamında ülke genelinde 32 projeye ödenen hibe tutarı 9.505.487,63 TL'dir. Toplam ödenen hibe tutarı içindeki payı 1.82'dir. Trabzon ilinde ise bu oran % 19,57 olup Türkiye ortalamasının üzerindedir. Trabzon ilinin mevcut yerli ve yabancı turist potansiyeli yanında, son yıllarda özellikle körfez ülkelerinden artan yabancı turist potansiyeli, bölgede konaklama ve yeme içme tesislerine olan talebi artırmıştır. Bu durumun Trabzon ilinde kırsal turizm sektörüne verilen hibe miktarını artırdığı düşünülmektedir.

Kültür balıkçılığının geliştirilmesi (302-4) kapsamında Trabzon ilinde sözleşmeye bağlanan ve hibe ödemesi yapılan proje bulunmamaktadır. Türkiye genelinde ise 5 adet projeye 702.094,43 TL ödeme yapılmıştır. Toplam ödeme içindeki payı ise % 0,13'dür. Program kapsamında en az hibe verilen sektörde kültür balıkçılığı sektörüdür. Bu sektörde hibe tutarının az olmasında, son yıllarda artan akarsular üzerinde yapılan hidroelektrik santrallerin oluşturduğu tehditler, denizlerde kafes balıkçılığının desteklenmemesi, yeni işyeri açarken çevre ve su tahsisi konusunda sorunlar olması, mevcut işletmeler için satın alınabilecek makine ekipmanların çok fazla olmayışı, işletmelerin asıl girdisinin yem oluşu ve bu konuda destek olmayışı gibi faktörlerin etkili olduğu düşünülmektedir.

Türkiye genelinde 302 tedbirinden ödenen hibenin tutarı, program kapsamında ödenen hibe tutarının % 16,27'sini oluşturmaktadır. Bu oran Trabzon ilinde % 35,28 olup Türkiye ortalamasından yüksektir. Bu değer Trabzon ilinde daha yüksek olmasında kırsal turizm sektörü etkili olduğu görülmektedir. Bu sektörde verilen hibe tutarının yüksek olması yukarıda ilgili bölümde açıklanmıştır. Bu tedbirle ilgili Türkiye geneli ve Trabzon ilinde verilen hibelerle ilgili bilgiler Tablo 43'te gösterilmektedir.

Tablo 43. 302 tedbiri ödeme yapılan proje bilgileri tablosu

Alt Tedbir	TÜRKİYE				TRABZON			
	Ödeme Yapılan Proje Sayısı	Ödenen Hibe Tutarı (TL)	Tedbir İçindeki Payı (%)	Toplam Ödeme İçindeki Payı (%)	Ödeme Yapılan Proje Sayısı	Ödenen Hibe Tutarı (TL)	Tedbir İçindeki Payı (%)	Toplam Ödeme İçindeki Payı (%)
302-1	1.660	69.557.816,22	81,74	13,30	10	511.855,64	21,47	7,58
302-2	24	5.333.669,16	6,27	1,02	2	549.415,24	23,05	8,13
302-3	32	9.505.487,63	11,17	1,82	6	1.322.352,44	55,48	19,57
302-4	5	702.094,43	0,83	0,13	0	0	0	0
Toplam	1721	85.099.067,44	100	16,27	18	2.383.623,32	100	35,28

Kaynak: TKDK,2014

3.2.8. Trabzon İlinde Ödeme Yapılan Projelere Ait Diğer Değerlendirmeler

Ödeme yapılan projelerin başvuru paketleri incelendiğinde; projelerin Kuruma sunulma tarihi ile sözleşme imzalama tarihleri arasında geçen proje inceleme ve değerlendirme süreleri 31 ile 191 gün arasında değişmekle birlikte bir proje ile sözleşme imzalama süresi ortalama olarak 112 gün olmuştur. Bu süre başvuru sahipleri tarafından uzun bulunmakta ve projelerin gerçekleşmesinde gecikmelere yol açtığı düşünülmektedir.

Projelerin sözleşme imzalama tarihi ile ödeme talep paketi teslim tarihleri arasında geçen projenin faaliyet süreleri 15 ile 276 gün arasında değişmekle birlikte ortalama faaliyet süresi 104 gün olmuştur. Yapım işi olan projelerde ise faaliyet süresi 123 ile 276 gün arasında değişmekle birlikte ortalaması 176 gün olmuştur. Kurum her başvuru çağrı ilanında bu süreyi kendi kurumsal hedefleri doğrultusunda sınırlandırmış olsa da özellikle yapım işi içeren projeler genel olarak zamanında tamamlanamamıştır. Bu durumun kurumsal hedefler açısından sorun oluşturduğu düşünülmektedir.

Projelerin başvuru tarihi ile ödeme tarihi arasında geçen süreleri 53 ile 491 gün arasında değişmekle birlikte ortalaması 257 gün olarak gerçekleşmiştir. Yani Projeler başvuru sahipleri tarafından önceden belirlenen sürelerde tamamlanamamış ve ilgili fonlar zamanında ödenememiştir.

Hibe ödemesi yapılan projelerin ödeme talep paketleri hibe ödeme süresi yönünden incelendiğinde; ödeme talep paketlerinin eksiksiz bir şekilde Kuruma sunulduktan sonra 6 ile 84 gün arasında hesaplarına ödemelerin yapıldığı görülmüştür. Hibe ödeme süresi Kurum mevzuatında en fazla 90 gün ile sınırlanmış olup ortalama olarak 41 gün olarak

gerçekleşmiştir. Bu durum yatırımcıların Kuruma olan güvenini artırmış bu durum yatırımların artmasına olumlu katkı sağlamıştır.

Ödeme yapılan projelerin % 33,33'ü yapım işi ve makine ekipman alımı içerirken, % 66,67'si sadece makine ekipman alımını içermektedir. Yapım işi olan projeler ağırlıklı olarak kırsal turizm ve su ürünleri işleme ve pazarlama tedbirinde yer almıştır. Sadece makine ekipman alımı olan projeler ise ağırlıklı olarak Çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi tedbirinden sunulan arıcılık projeleridir.

Ödenen hibelerin toplam tutarının % 74,71 makine ekipmana, %23,19'u yapım işlerine, %2,08'i genel gider hizmet alımlarına, % 0,01'i görünürlük giderlerine ödenmiştir. Hibe ödemelerinin en büyük tutarını makine ekipman alımları oluşturmuştur. Makine ekipman projelerinin daha sade ve daha kısa süreli oluşunun yanında yatırımcıların işletmelerde verimliliği ve karlılığı ön planda tutmaları, makine ekipman projelerine olan talebi artırdığı düşünülmektedir.

Projelerde sözleşmeye aykırılık yönünden yapılan idari ve yerinde kontrollerde oluşan kesinti yapım işlerinde % 25,23, makine ekipmanda % 10,58, genel gider hizmet alımlarında, % 9,20, görünürlük harcamalarında % 62,72 olmuştur. Başvuru sahibi ile imzalanan hibe sözleşmesine göre projelere ödenmesi gereken hibelerden yapılan kesinti oranı ortalaması % 14,46 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran yüksek görülmemekte fon kaybı oluşmasına sebebiyet vermektedir.

Trabzon ilinde ödeme yapılan 1 faydalanıcıya 103-4 alt tedbirinden sunduğu 2 proje ile ödenen hibe tutarı, toplam hibe tutarının % 26,17'sine denk gelmektedir. Tutar yönünden ödeme yapılan 16 projeden daha yüksek tutara tekabül etmektedir. Projelerin tabana yayılması noktasında ciddi eksiklik olduğu düşünülmektedir.

Ödeme yapılan 24 adet projede 300 kişi istihdam edilmektedir. En çok istihdam 103-2 Et ve et ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması alt tedbirinden, en az istihdam 103-4 Su ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması alt tedbirinden olmuştur. Projelerde 50 kadın istihdamı sağlanmış olup toplam içindeki payı % 16,67 olarak gerçekleşmiştir. Kadın istidamı en fazla 302-3 Kırsal turizm alt tedbirinden olmuştur. Toplam ödenen hibe tutarının % 7,82'si 103-2 Et ve et ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması alt tedbirinden ödenmiş olmasına rağmen toplam istihdam sayısının % 33,32'si bu alt tedbirden gerçekleşmiştir. Ödeme yapılan projelerde yapılan istihdam ile ilgili bilgiler Tablo 44'te gösterilmektedir.

Tablo 44. Ödeme yapılan projelerin istihdam tablosu

Alt Tedbir	Proje Sayısı	Ödenen Hibe		Kadın			Erkek			Toplam İstihdam	
		Tutarı (TL)	Oranı (%)	Çalışan	Ortak	Toplam	Çalışan	Ortak	Toplam	Sayısı	Oranı (%)
101-1	1	395.495,89	5,85	0	0	0	2	15	17	17	5,67
103-2	1	528.296,80	7,82	11	0	11	86	3	89	100	33,32
103-4	4	3.448.453,73	51,05	6	0	6	11	7	18	24	8,00
302-1	10	511.855,64	7,58	7	0	7	17	2	19	26	8,67
302-2	2	549.415,24	8,13	6	0	6	71	6	77	83	27,67
302-3	6	1.322.352,44	19,57	18	2	20	27	3	30	50	16,67
Toplam	24	6.755.869,74	100	48	2	50	214	36	250	300	100

Tablo 44'te görüldüğü gibi 103-4 Su ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması alt tedbirinden toplam hibe tutarının %51,05'i ödenmiş olmasına rağmen toplam istihdamın sadece % 8'i bu alt tedbirde olmuştur. Genel istihdamın ve kadın istihdamının fazla olduğu alt tedbir ve projelere öncelik verilmesi programın amaçlarına ulaşması noktasında olumlu katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

4. TARTIŞMA

IPARD Programında 1.Faz illerin 2007-2009 döneminde 2. Faz iller 2010-2013 döneminde faaliyete geçmesi ve proje kabul etmesi öngörülmüşken, 1.Faz iller Ağustos 2011'de 2. Faz iller Mart 2013'de proje kabulüne başlayabilmiştir. Programda ortalama 3 yıllık bir gecikme yaşanmıştır. Bu gecikmeden dolayı 2013 olan tamamlanma yılının 2016 olması öngörülmektedir.

4.1. Başvuru Çağrı İlanı Açısından İrdelenmesi

IPARD Programı kapsamında ilan edilen ilk 12 başvuru çağrı ilanında Kuruma sunulan projelerin toplam destek tutarı ilanda belirtilen toplam hibe tutarından az olmuştur. Hiçbir proje döneminde programda belirtilen sıralama kriterleri etkili olmamış, asgari şartları taşıyan tüm projelere destek verilmiştir.

Başvuru çağrı ilanı bazında sunulan proje sayılarında ilk başvuru çağrı ilanından itibaren değişen bir seyir izlemesine rağmen artan sayıda bir proje müracaatı olduğu görülmektedir. 9.BÇİ'den sonra büyük bir artış gerçekleşmiştir. Türkiye genelinde (42 İl) sunulan projelerin % 90,44'ü, Trabzon ilinde ise % 76,19'u son 9, 10, 11, 12. BÇİ döneminde sunulmuştur. Son Başvuru Çağrı İlanı dönemlerinde proje sayısı oldukça artmıştır. Bu artışta IPARD programında başvuru sahipleri lehine yapılan değişiklikler ve Kurumun faaliyetleri sonrası tanınırlık ve güvenilirliğinin artmasının önemli rol oynadığı düşünülmektedir.

Başvuru yapan projelerle sözleşme imzalanma oranı çağrılar bazında artış göstermekle birlikte ilk 10 Başvuru çağrı ilanı dikkate alındığında Türkiye genelinde (42 il) sunulan projelerin ortalama % 50,57 ile sözleşme imzalanırken, Trabzon ilinde sunulan projelerin % 60,60 ile sözleşme imzalanmıştır. Trabzon ili Türkiye ortalamasının ortalamasının üzerinde proje ile sözleşme imzalamıştır. Bu oranın yüksek olmasında ilde belirtilen tarihlerde proje sayısının az olması, uzman sayısının fazla olması ve ilk çağrılarda sadece belirli tedbirlerde (5 alt tedbir) proje kabulünün yapıyor olmasının etkili olduğu düşünülmektedir.

4.2. Türkiye Geneli ve Trabzon İlçeleri Açısından İrdelenmesi

Programın uygulandığı 42 il arasında toplam ödenen hibe tutarı açısından önemli ölçüde fark olduğu görülmektedir. Mevcut verilere göre Giresun ili toplam hibenin % 0,21'ini alırken, Sivas ili % 6,64'ünü almıştır. En az hibe alan il ile en çok hibe alan il arasında yaklaşık 31 kat fark ortaya çıkmıştır. Türkiye ortalaması il başına düşen hibe oranı %2,38 iken Trabzon ili toplam hibenin %1,29 ödemiştir. Trabzon ilinin ortama il başına düşen hibe tutarının altında olduğu görülmüştür.

Trabzon ili 302-3 alt tedbirinden ödenen hibenin %13,91'ini ödeyerek 42 il arasında 1. sırada, 103-4 alt tedbirinden toplam hibenin % 42,19'unu ödeyerek iller arasında 2. sırada yer almıştır. Trabzon ili toplam ödenen hibe tutarında Türkiye ortalamasının altında olmasına rağmen bazı sektörlerde Türkiye ortalamasının üzerine çıkması, illerdeki mevcut potansiyelin o sektörde verilen hibe tutarına doğrudan etki ettiği sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Tüm illerde ödeme yapılan tedbir 302 olurken, 101 tedbirinden 2 ilde, 103 tedbirinden 11 ilde ödeme yapılamamıştır. Bu durum sektör bazında da ödenen hibeler açısından iller arasında ciddi farklılıklar olduğunun bir ifadesi olarak görülmektedir.

Trabzon ilinde ilçe bazında en çok ödeme % 42,96 ile Ortahisar ilçesine yapılırken Arsin, Düzköy, Köprübaşı, Maçka, Şalpazarı, Tonya, Vakfikebir, Yomra ilçelerinde hiç ödeme yapılamamıştır. İlçe bazında yapılan hibe ödemelerinde de il bazında olduğu gibi dağılımda dengesizlikler ortaya çıkmıştır.

Trabzon ilinde ödenen toplam hibe tutarının % 73,55'inin Ortahisar, Sürmene ve Akçaabat ilçelerine ödendiği görülmüştür. Bu durum nüfusun yoğun olduğu yerlere program amacının aksine daha çok hibe ödemesinin yapıldığını göstermektedir.

Trabzon ilinde denize kıyısı olmayan 8 ilçeden 3'üne toplam hibe ödemesinin % 2,9'u ödenirken, deniz kenarında bulunan 10 ilçeden 7'sine toplam hibenin % 97,1'i ödenmiştir. İl merkezinden uzak daha kırsal bölgelere program amacının aksine daha az ödeme yapıldığı görülmektedir.

Sayı olarak en çok hibe ödemesi 7 proje ile Akçaabat ilçesinde yapılırken Ortahisar İlçesinde 5 projeye, Of İlçesinde 4 projeye, Sürmene ilçesinde 2 projeye ödeme yapılmıştır. Araklı, Beşikdüzü, Çarşıbaşı, Çaykara, Dernekpazarı, hayrat ilçelerinde 1 projeye ödeme yapılmıştır. Proje sayısı yönünde ilçeler arasında dengesizlikler olduğu görülmektedir.

Trabzon ilinde 6 ilçede çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi, 4 ilçede kırsal turizme, 3 ilçede su ürünleri işlenmesi ve pazarlanması tedbirine ödeme yapılmış olup ilçelere yayılım da en iyi dağılım çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi alt tedbirden olmuştur. İlçe bazında en fazla alt tedbirden ödeme yapılan ilçe 4 alt tedbir ile Ortahisar olmuştur. Nüfusun en yoğun olduğu ilçe programdan en fazla faydalanan ilçe olmuştur.

Akçaabat ilçesinde 302-1 Çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi alt tedbirden, Of İlçesi 302-3 Kırsal turizm alt tedbirden, Ortahisar İlçesi 103-4 Su ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması alt tedbirden en çok projeye hibe ödemesi yapmıştır. Trabzon'da turistler tarafından en çok ziyaret edilen Uzungöl'ün bulunduğu Çaykara ilçesinde kırsal turizm sektöründen sadece 1 proje desteklenirken, Sümela Manastırının bulunduğu Maçka ilçesinde herhangi bir proje desteklenmemiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında bölgede var olan imar sorunlarının önemli rol oynadığı düşünülmektedir.

4.3. Tedbir ve Alt Tedbir (Sektör) Bazında İrdelenmesi

101-Tarımsal İşletmelerin Yeniden Yapılandırılması ve Topluluk Standartlarına Ulaştırılmasına Yönelik Yatırımlar Tedbirinin toplam ödeme içindeki payı % 66,68 iken Trabzon ilinde bu oran % 5,85'dir. Trabzon ili 101 tedbirine ödenen hibenin % 0,11'ini alarak iller ortalaması olan % 2,38'in çok altında kalmıştır. Trabzon ili et üreten tarımsal işletmeler tedbirinden hiç proje alamamış ve hibe ödemesi yapamamıştır.

101-1 alt tedbiri değerlendirmesi açısından Türkiye geneli süt üretim değerlerine bakıldığında, hibe ödemesi yapılmayan 2009-2011 yılları arasında toplam süt üretim miktarı ile hibe ödemesi yapılan 2012-2014 yılları arasında toplam süt üretim miktarı karşılaştırıldığında % 31,87'lik bir artış olduğu görülmektedir. Trabzon ilinde belirtilen tarihlerdeki artış % 14,05 olarak gerçekleşmiş ve Türkiye ortalamasının altında kalmıştır.

101-2 alt tedbiri değerlendirmesine bakıldığında Türkiye geneli hibe ödemesi yapılmayan 2009-2011 yıllarındaki toplam tutarı ile hibe ödemesi yapılan 2012-2014 yıllarında arası karşılaştırıldığında kırmızı et üretiminde % 48,22, kanatlı eti (tavuk eti) üretiminde % 23,59 artış olduğu görülmektedir. Trabzon ilinde ise kanatlı eti üretimi bulunmazken kırmızı et üretiminde İl Gıda Tarım Hayvancılık Müdürlüğü verilerine göre aynı dönemlerde % 20,3 oranında bir artış görülmekte olup kırmızı et üretimindeki artış

konusunda Trabzon ili Türkiye ortalamasının altında kalmıştır (Anonim,2015). Trabzon ilinde bu sektörde desteklenen proje bulunmamaktadır.

103- Tarım ve Balıkçılık Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanmasının Yeniden Yapılandırılması ve Topluluk Standartlarına Ulaştırılmasına Yönelik Yatırımlar Tedbirinin toplam ödeme içindeki payı % 17,5 iken Trabzon ilinde bu oran % 58,86 olmuştur. Toplam ödenen hibenin % 4,45 Trabzon iline ödenmiştir. Trabzon ili bu tedbirde iller ortalamasının üstünde yer almıştır. Özellikle 103-4 Su Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması Tedbirinden ödenen hibenin % 42,19'u Trabzon ilinde ödenmiştir. 103-1 ve 103-3 ten Trabzon ilinde hiç ödeme yapılamamıştır.

103-1 ve 103-2 alt tedbiri değerlendirmesi için TÜİK hayvansal ürün pazarlanan değeri Türkiye geneli hibe ödemesi yapılmayan 2009-2011 yılları arasındaki toplam değer ile hibe ödemesi yapılan 2012-2014 yılları arasındaki toplam değer karşılaştırıldığında % 21,80'lik bir artış görülmektedir. Trabzon ilinde ise aynı dönemlerde % 10,70 azalma görülmektedir. Hibe ödemeleri Türkiye genelinde bir artış sağlarken Trabzon ilinde bir azalma olduğu görülmektedir. Trabzon ilinde bu konuda verilen desteklerin az olması ve ekonomik değeri olan Akçaabat Köftesi ve Trabzon Tereyağı gibi ürünler için et ve süt üretimini sağlayan hayvancılık işletmelerinin bölgede yeteri kadar bulunmamasının bu sektörde olumsuz bir durum oluşturduğu düşünülmektedir.

103-3 alt tedbiri değerlendirmesi için TÜİK Meyve ve sebzelerin pazarlanan değeri dikkate alındığında Türkiye geneli hibe ödemesi yapılmayan 2009-2011 yılları arasında değer toplamı hibe ödemesi yapılan 2012-2014 yıllarındaki değer toplamı karşılaştırıldığında % 11,42 tutarında bir artış olduğu görülmektedir. TÜİK ve diğer resmi verilerde, illere göre meyve sebzelerin pazarlanan değeri ile ilgili herhangi bir veri bulunmadığından Trabzon ili ile ilgili bir kıyasta bulunulamamıştır. Trabzon ilinde bu alt tedbir kapsamında desteklenen proje bulunmamaktadır. Trabzon ilinde yaş meyve sebze üretim miktarlarının düşük olması ve bölgede önemli bitkisel ürünler olan fındık ve çayın ilk başvuru çağrı ilanlarında IPARD programı dışında tutulmasının, bu sektörde desteklenen proje olmamasında etkili olduğu düşünülmektedir.

103-4 alt tedbiri değerlendirilmesi için TÜİK verilerinde avlanan deniz ürünlerinin konserve fabrikasına (işleme) gönderilen miktarlarına bakıldığında Türkiye genelinde 2009-2011 yıllarında 85.966 Ton ürün gönderilmiş iken programın uygulandığı 2012-2014 yılları arasında 95.064 ton ürün gönderilmiştir. Trabzon ilinin içinde bulunduğu Doğu Karadeniz Bölgesinde 2009-2011 yılları arasında 12.475 ton ürün işlenirken 2012-2014

yılları arasında 7.292 ton ürün işlenmiştir. Ülke genelinde %10,58'lik bir artış gösterirken Doğu Karadeniz Bölgesinde % 41,54 oranında bir düşüş görülmektedir. Sektöre verilen desteklerin su ürünleri işleme sektöründe bir değer artışı oluşturmadığı görülmektedir.

302- Kırsal Ekonomik Faaliyetlerin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi Tedbirinin toplam ödeme içindeki payı % 16,27 iken Trabzon ilinde bu oran % 35,28'dir. Trabzon ili 302 tedbirine ödenen tutarın % 3,38'ini ödeyerek iller ortalamasının üzerinde ödeme yapmıştır. 302-4 alt tedbirinden Trabzon ilinde hiç ödeme yapılamamıştır. Trabzon İli 302-1 alt tedbirinden ödenen hibenin % 0,73'ünü ödeyerek iller ortalamasının altında kalırken, 302-2 alt tedbirinden ödenen hibenin % 10,30'unu ve 302-3 alt tedbirinden ödenen hibenin % 13,91'ini ödeyerek iller ortalamasının üzerinde ödeme yapmıştır.

302-1 alt tedbirin değerlendirilmesi açısından TÜİK bal üretim miktarlarına bakıldığında Türkiye Geneli 2009-2011 yıllarında toplam bal üretimi 257.363 Ton iken programın uygulandığı 2012-2014 yıllarında toplam bal üretimi % 11,66 artarak 287.381 ton olmuştur. Trabzon ilinde ise 2009-2011 yıllarında 3.830 ton olan bal üretimi 2012-2014 yılları arasında % 11,98 azalarak 3.371 kg olmuştur. Trabzon ilinde arıcılık sektörüne yapılan yatırımların bal üretiminde bir artış sağlamadığı görülmektedir. Bölgede bulunan arıcıların büyük bir kısmının göçer arıcı olması, bölgenin iklim ve coğrafi şartlarının arıcılığa uygun olmaması ve arıcılık sektörüne verilen desteklerin yetersiz olmasının sektörü olumsuz etkilediği düşünülmektedir. Trabzon ilinde yaklaşık 1.500 civarında arıcı bulunurken sadece 10 arıcıya destek verilebilmiştir.

Süs bitkisi üretiminde TÜİK ekiliş alanları dikkate alındığında verisi bulunan 2011 yılında Türkiye genelinde 4.000 Hektar alanda üretim yapılırken 2014 yılında ekiliş alanı % 25 artarak 5.000 Hektara ulaşmıştır. Trabzon ilinde ise 2011 yılında 3 Hektar olan ekiliş alanı 2014 yılında % 33,3 gerileyerek 2 Hektara düşmüştür. Sektörde Trabzon tarım alanlarının büyük bir kısmının fındık ve çaya ayrılması, işletme bazına düşen arazi miktarının eksik olması, desteklerin yetersiz olması, konu ile ilgili bilinç düzeyinin çok düşük olması, örgütlenmenin olmayışı gibi sebeplerle bu sektöre herhangi bir destek sağlanamamıştır.

Tıbbi ve aromatik bitki üretimi konusunda IPARD programı kapsamında yer alan ve TÜİK de 2009-2014 verisi bulunan kırmızı biber, kimyon, kekik üretiminde 2009-2011 yılları ile 2012-2014 yılları arası karşılaştırıldığında artış olduğu, anason üretiminde azalış olduğu görülmüştür. 2012-2014 yılı verisi bulunan çörek otu, rezene, kişniş gibi bitkilerin üretiminde artış olduğu görülmektedir. Trabzon ilinde tıbbi ve aromatik bitki üretimi

genelde doğadan toplama şeklinde gerçekleştiği için yetiştiriciliği gelişmemiştir. Bunun yanında bölgede tıbbi ve aromatik bitki işleyen ve kurutan tesisler de mevcut değildir. Üretilen ürünlerin pazarlanması için örgütsel yapıda oluşturulamamıştır. Bu sektörde desteklenen proje bulunmamaktadır.

302-2 alt tedbiri kapsamında desteklenen 25 adet el sanatı ve illere göre değişen birçok yerel tarım ve gıda ürünü olması ve TÜİK’de ilgili verilerin bulunmaması sebebiyle; Türkiye geneli ve Trabzon ili ile ilgili bir karşılaştırma yapılamamıştır. Ancak alt tedbir bazında ödenen hibeler üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır. Bu alt tedbir kapsamında Türkiye genelinde 24 projeye destek verilmiştir. Trabzon ilinde ise 2 proje desteklenerek Türkiye ortalamasının üzerinde bir destek verilmiştir. Ancak Trabzon ilinde yöresel tarım ve gıda ürünleri listesinde 68 adet ürün bulunmasına rağmen sadece çay, tereyağı ve telli peynire hibe desteği ödemesi yapılmış geride kalan 65 üründe herhangi bir destekleme yapılamamıştır.

302-3 Kırsal turizm alt tedbirinin değerlendirilmesi açısından TÜİK’te yer alan turizm işletme belgeli konaklama tesislerinde geliş ve geceleme sayıları dikkate alındığında Türkiye genelinde 2009-2011 yılları toplamı ve programın uygulandığı 2012-2014 yılları toplamı karşılaştırıldığında % 30,01 bir artış gerçekleşmişken, Trabzon ilinde % 34,82’lik bir artış gerçekleşmiştir. Türkiye geneli ve Trabzon ilinde turist sayısında bir artış görülmekte olup Trabzon ilindeki artış Türkiye ortalamasının üzerinde gerçekleşmiştir. Son yıllarda körfez ülkelerinden Trabzon iline gelen turist sayısındaki artışın sektöre olumlu katkı sağladığı düşünülmektedir.

Kırsal turizm destekleri konaklama tesisi ve yeme içme tesisi anlamında bir artış sağlarken alt tedbir kapsamında yer alan diğer başlıklar (çiftlik turizmi, at biniciliği, iç sularda özellikle spor ve rekreasyon amaçlı balık avlama, dağ bisikleti gezileri, rafting, doğa yürüyüşleri gibi turistik açık alan aktiviteleri vb.) konusunda Trabzon ilinde herhangi bir katkı sağlayamamıştır. Konaklama ve yeme içme sektöründe ilde bulunan kapasite eksikliği ve bu iki sektörün daha geniş kitlelere hitap etmesi, diğer faaliyetlerin daha uzmanlık gerektiren konular olması gibi sebeplerle bu sektörlere yatırım yapılmadığı düşünülmektedir.

302-4 alt tedbiri değerlendirilmesi için TÜİK’te yer alan Türkiye geneli su ürünleri yetiştiriciliği üretimi dikkate alındığında 2009-2011 yılları üretim toplamı ve 2012-2014 yılları üretim toplamı karşılaştırıldığında % 32,31 bir artış görülmektedir. Trabzon ilinde ise % 24,58’lik bir düşüş görülmektedir. Trabzon ili su ürünleri yetiştiriciliğinin 2009

yılında %3,51'ini üretirken 2014 yılında %2,93'ünü üretmiş olmasına rağmen bu sektörde desteklediği proje bulunmamaktadır. Bölgede yetiştiricilik yapılan akarsular üzerinde çok sayıda hidroelektrik santrali yapılması, denizde kafes balıkçılığının desteklenmemesi, yeni işletme kurulmasında ortaya çıkan su tahsisi ve çevre mevzuatı ile ilgili sorunlar, işletmelerde kullanılan en önemli girdi olan yeme destek verilmemesi gibi sebepler bu durumun ortaya çıkmasında etkin rol oynadığı düşünülmektedir.

5. SONUÇLAR

Kırsal kalkınma çalışmaları; kırsal alanların fiziki, sosyal ve ekonomik koşullarının iyileştirilmesi ve başta istihdam sorunu olmak üzere kırsal alanlarda oluşan dışa göç hareketlerinin önlenmesiyle, kırsal nüfusun buldukları yerde kalkındırılmasını amaçlayan çalışmalardır.

Kırsal kalkınma politikaları kırsal alanın sürdürülebilir kalkınmasının yanında, ülke kalkınmasına da önemli katkı sağlamaktadır. Türkiye gibi kırsal alan oranı ve kırsal alanlarda yaşayan nüfusu fazla olan ülkelerde kırsal kalkınma projeleri hayati önem arz etmektedir.

Kırsal kalkınmaya yönelik hükümetlerin vermiş olduğu desteklerin yanı sıra uluslararası desteklerde önemli bir kaynak olarak son yıllarda karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Avrupa Birliğinin kırsal kalkınmaya yönelik aday ülkelere sağlamış olduğu destekler ülkemiz açısından da önemli bir kaynak olarak görülmektedir.

Avrupa Birliğinin IPA'nın 5. Bleşeni olan IPARD ile aday ve potansiyel aday ülkelere kırsal kalkınma konusunda fon desteği sağlamaktadır. Bu kapsamda oluşturulan IPARD Programının bütçesi yaklaşık 1.165 Milyon Avrodur. Bu tutarın yaklaşık 874 Milyon Avrosu Avrupa Birliği tarafından, yaklaşık 291 Milyon Avrosu Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından finanse edilmektedir. Türkiye'nin 1982 yılında üye olduğu Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu (IFAD) tarafından bu güne kadar kredi sağlanan ve içerisinde Diyarbakır-Siirt Batman Kalkınma Projesi, Sivas-Erzincan Kalkınma Projesi, Kars-Ardahan-Artvin Kalkınma Projesi, Ordu-Giresun Kırsal Kalkınma Projesi, Yozgat Kırsal Kalkınma Projesi, Bingöl-Muş Kırsal Kalkınma Projesi, Tarım Geliştirme Uygulamalı Araştırma Projesi ve Erzurum Kırsal Kalkınma Projesinin yer aldığı 8 projeye yaklaşık toplam olarak 143 Milyon Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Doları kredi sağlanmıştır (URL-13). IFAD tarafından 1982-2015 yılları arasında sağlanan bu kredi tutarı göz önüne alındığında IPARD Programı ile sağlanacak yaklaşık 874 Milyon Avro hibe desteği kırsal alanların kalkınması için önemli bir kaynak olarak görülmektedir.

Program kapsamında Türkiye genelinde faaliyette bulunulan 42 ilde 08.04.2014 tarihinde kadar ödenen hibenin tutarı yaklaşık 197 Milyon Avrodur. Trabzon ilinde ise ödeme yapılan 24 projeye ödenen hibe tutarı ise yaklaşık 2,5 Milyon Avroya tekabül etmektedir.

Trabzon İlinde ödenen bu hibe desteği ile 1 adet 70 büyük baş hayvan kapasiteli süt üretim tesisi, 1 adet Akçaabat Köftesi işleme tesisi, 2 adet su ürünleri işleme tesisi, 2 adet su ürünleri işleme tesisi modernizasyonu, 1 adet bal işleme ve paketleme tesisi, 6 adet yeni arıcılık işletmesi, 3 adet arıcılık işletmesi kovan ve diğer makine ekipman alımı, 1 adet çay işleme tesisi modernizasyonu, 1 adet tereyağı ve teli peynir işleme tesisi, 3 adet konaklama tesisi, 2 adet yeme içme tesisi, 1 adet yeme içme tesisi modernizasyonu faaliyeti gerçekleştirilmiştir.

IPARD programı uygulamaları ile Trabzon İli örneğinde elde edilen sonuçlar aşağıda özetlenmiştir.

IPARD Programında destek oranları % 50-65 arasında değişmesine rağmen Trabzon ilinde desteklenen projelerin tamamının destek oranı ilgili kriterler gereği en alt destek sınırı olan % 50 üzerinden olmuştur. Yani %55, %60, %65 hibe desteği verilen proje bulunmamaktadır. Trabzon ili yüksek oranlı hibe desteğinden faydalanamamıştır.

Verilen hibe destekleri ile 16 yeni tesis veya işletme kurulurken 8 adet mevcut işletmeninde modernizasyonu gerçekleştirilmiştir.

Trabzon ilinin önemli hayvansal ürünlerinden tereyağının hammaddesi olan sütün bölgede üretimini artırmak üzere 1 adet 70 büyükbaş hayvan kapasiteli süt üretim tesisine destek verilmiştir. Verilen bu destek ile Trabzon iline Avrupa Birliği normlarında (hayvan sağlığı, hayvan refahı, gıda güvenliği) süt üretimi yapan bir tesis kurulmuştur.

Trabzon İlinde coğrafi işaret sertifikasına sahip ürünlerden Akçaabat Köftesi'ne destek verilerek 1 adet küçük ölçekli kırmızı et işleme tesisi kurulmuş ve Akçaabat Köftesinin kapasite artırımına ve soğuk zincir ile diğer bölgelere ulaştırılmasına katkı sağlanmıştır.

Bölgenin önemli deniz ürünü olan hamsi ve diğer deniz ürünlerinin işlenmesi ve muhafazası ve pazarlanmasına yönelik 2 adet yeni tesise ve 2 adet tesisin de modernizasyonuna destek verilmiştir. Verilen bu destek ile su ürünleri sektöründe soğuk hava deposu ihtiyacının karşılanmasına ve su ürünlerinin ihracatının artmasına katkı sağlanmıştır.

Arıcılara verilen kovan, arıcılık makine ekipmanları, güneş enerji sistemleri ve motorsuz karavan desteği ile 6 adet yeni arıcılık işletmesi kurulmuş 3 adet işletmeninde modernizasyonu sağlanmıştır. Verilen 1.475 adet kovan ile yaklaşık olarak ilave 22.125 Kg bal üretimi sağlanmıştır. Ayrıca bölgenin ihtiyacı olan 1 adet bal işleme ve paketleme tesisi sektöre kazandırılmıştır.

Bölgede yetişen ve Trabzon'un önemli yöresel tarım ürünlerinden olan çayın işlenmesine yönelik 1 adet tesisin modernizasyonuna destek verilerek bölgenin çay işleme kapasitesinin artmasına katkı sağlanmıştır.

Trabzon'un yöresel gıda ürünlerinden tereyağı ve telli peynirin işleme ve pazarlamasını yapan 1 adet tesise destek verilerek marka ürünlerin gelişmesine katkı sağlanmıştır.

Kalkınma planlarında Trabzon için önerilen ve bölgenin lokomotifine olacağına inanılan turizm sektörüne kırsal turizm başlığı altında verilen hibe desteği ile 3 adet turizm işletmesi belgeli konaklama tesisi kazandırılmıştır. Trabzon da yer alan 31 turizm işletme belgeli konaklama tesisi sayısı verilen hibe destekleri ile 34'e çıkmıştır. Ayrıca 2 adet turistik yeme içme tesisi yapımı ve 1 adet yeme içme tesisi modernizasyonuna destek verilmiştir.

Hibe verilen işletmelerde 300 istihdam sağlanmış olup en yüksek istihdam oranı 103-2 et ve et ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması alt tedbirinde gerçekleştirilirken en çok hibe ödemesi yapılan 103-4 su ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması alt tedbirinde ise en az istihdam gerçekleşmiştir.

Hibe ödemesi yapılan projeler ile bölgede faaliyet gösteren ve yatırımcıların faaliyetlerini gerçekleştirmek üzere hizmet satın aldıkları 8 adet inşaat firması ve bunların alt yüklenicilerine, 80 adet makine ve ekipman firması ve bunların alt yüklenicilerine, 45 adet mühendislik, mimarlık ve müşavirlik firmasına dolaylı olarak katkı sağlanmıştır.

6. ÖNERİLER

IPARD Programı Türkiye genelinde seçilen 42 ilde uygulanmakta olup geri kalan 39 il program dışında bırakılmıştır. İller arasında haksız rekabet oluşmakta, bazı illerdeki yatırımcılar dezavantajlı duruma düşmekte ve illerin mevcut potansiyelleri değerlendirilememektedir. Kalan 39 ilin programa eklenmesi veya benzer şekilde programlarla desteklenerek kırsal kalkınma faaliyetlerinin tüm ülke geneline yayılmasının ülkemizin kalkınmasında önemli rol oynayacağı öngörülmektedir.

Programın uygulandığı iller ve illere bağlı ilçeler arasında hibe desteğinden yararlanmak açısından büyük farklar ortaya çıktığı görülmektedir. Destekten az faydalanan illere ve hiç destek alamayan ilçelere avantaj sağlayacak kriterlerin program değişikliği ile IPARD Programına eklenmesi faydalı olacaktır.

Program kapsamında başvuru çağrı ilanlarına çıkış aralıkları değişmekle birlikte ekim, hasat, iklim ve coğrafi koşulları dikkate alınmadığı görülmüştür. Başvuru çağrı ilanlarına önceden belirlenen yatırımcılara uygun tarihlerde çıkılması, eksiksiz ve sürdürülebilir projelerin sunulması açısından önem arz edecektir.

Program kapsamında ilan edilen ilk on iki başvuru çağrı ilanının hiçbirinde ilana çıkılan tutar kadar proje alınamamıştır. Bu durum programın potansiyel başvuru sahiplerine yeterince tanıtılmadığının bir işaretidir. Programın tanınırlığının artırılması için yerelde tüm resmi ve sivil paydaşlar ile yapılan işbirliğinin daha da geliştirilerek artırılması, kitle iletişim araçlarının kullanılması, tanıtım eylem planlarının geliştirilmesi gibi tedbirler alınarak tanıtımların yapılmasının fon kullanımını artıracığı öngörülmektedir.

Program kapsamında ilk on başvuru çağrı ilanında sunulan projelerin yarısına yakın bir kısmı ya asgari şartları taşımadığından ret edilmekte ya da başvuru sahibi tarafından geri çekilmektedir. Bu durumun iyileştirilmesi için potansiyel başvuru sahiplerine ve sektörde hizmet veren danışman firmalara yönelik düzenlenen eğitimlerin sayısının ve kalitesinin artırılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Program kapsamında belirtilen tarihlerde asgari şartları sağlayan tüm projelere destek verildiği görülmüştür. Bu durumun programın hedeflerine ulaşması açısından riskli olduğu düşünülmekte olup projeler için asgari bir taban puan belirlenip bu puanı alamayan

projelere destek verilmemesi kaynak israfının önlenmesi ve program hedeflerine ulaşılması açısından faydalı olacağı düşünülmektedir.

Proje başvuru aşaması, sözleşme imzalama aşaması ve ödeme aşamasında başvuru sahibinden talep edilen bilgi ve belgelerin çok olması ve bu bilgi ve belgelerin her aşamada talep edilmesi, başvuru sahipleri tarafından da eleştirilmekte olup iş akışlarını hızlandırıcı ve bürokrasiyi azaltıcı tedbirlerin alınması gerektiği düşünülmektedir.

Kuruma sunulan projelerin inceleme kontrol ve değerlendirme işlemleri yapılarak sözleşme imzalama aşamasına gelene kadar geçen süre (180 güne kadar uzamaktadır) başvuru sahipleri tarafından uzun bulunarak eleştirilmektedir. Projelerin incelenme ve değerlendirme süresinin kısaltılması için projelerin elektronik ortamda incelemesine ve değerlendirilmesini imkân sağlayan bilgi sistemleri alt yapısının oluşturulması zaman ve iş gücü kaybının önlenmesi açısından önem arz etmektedir.

Program kapsamında her başvuru sahibinin 4 kez hibe alması mümkün olmakla birlikte ilk kez hibe alacak projelere öncelik verilmesi projelerin tabana yayılması açısından önem arz etmektedir. Aynı kişilere gerçek kişi, tüzel kişi ya da ortak olarak proje sunup mükerrer ödeme yapılmasının önüne geçilmesi için gerekli tedbirlerin alınması hedeflere ulaşma ve usulsüzlüklerin önüne geçmek için oldukça önemli olacaktır.

Programda illere alt tedbir bazında yapılan ödemelere herhangi bir sınırlayıcı kıstas getirilmediğinden bazı illerde kapasite fazlası oluşmakta ve işletmeler ya sürdürülebilirliklerini kaybetmekte ya da atıl kapasite ile çalışmaktadırlar. Özellikle beyaz et üretimi, su ürünleri işleme, et ve tesis süt işleme tesislerinde görülen bu durumun önüne geçmek için İl bazında kapasiteye göre ödemeyi sağlayacak tedbirler alınması faydalı olacaktır.

Trabzon ilinde belirtilen tarihlerde hiç hibe ödemesi yapılanmayan 101-2 Et üreten tarımsal işletmelere yatırım, 103-1 Süt ve süt ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması, 103-3 Meyve ve sebzelerin işlenmesi ve pazarlanması, 302-4 Kültür balıkçılığının geliştirilmesi sektörlerinde tanıtım ve bilgilendirme faaliyetlerinin artırılarak farkındalık oluşturması ve bu sektörlerden sunulan projelere öncelik verilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

Trabzon ilinde ödeme yapılamayan Arsin, Düzköy, Köprübaşı, Maçka, Şalpaazarı, Tonya, Vakfikebir, Yomra ilçeleri ile az ödeme yapılan Araklı, Çaykara, Dernekpazarı ve Hayrat ilçelerinde tanıtım ve bilgilendirme faaliyetlerinin artırılması ve bu ilçelerden sunulacak projelere öncelik tanınmasının programın ildeki başarısına olumlu katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Trabzon ilinde yatırım yapılacak arazi bulma ve bulunan arazilerinde alt yapısının oluşturulması yönünde ciddi sorunlar olduğu başvuru sahipleri tarafından da dile getirilmektedir. Konu ile ilgili kurum ve kuruluşların harekete geçirilerek tarım, hayvancılık ve gıda sektörüne yönelik organize sanayi bölgeleri oluşturulması ve yatırımcılara tahsis edilmesinin programın amaçlarına ulaşması noktasında olumlu katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

İlde önemli sayıda turist tarafından ziyaret edilen Uzungöl ve Sümela Manastırı çeşitli yasal mevzuatlarla korunan alanlar olduğu için buralarda turizm yatırımları yapılamamaktadır. Bu bölgelere yakın uygun yerlerde ilgili kurum ve kuruluşların uygun göreceği şekilde turizm merkezleri oluşturulması ve yatırımcılara tahsis edilmesi bölgenin doğal dokusunun korunması ve turizm aktivitelerinin çeşitlendirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu konuda Trabzon ilinde ilgili kurumların harekete geçirilmesi programın turizm sektöründe amaçlarına ulaşmasında önemli olacağı düşünülmektedir.

7. KAYNAKLAR

- Ahlatcı, M.B. 2015. Kırsal Kalkınma Politikalarında Beşeri Sermaye Sorunu: Konya Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Akın, O., 2015. Kırsal Kalkınma Politikalarının AB Politikaları Çerçevesinde İncelenmesi: Denizli İli Örneği, Doktora Tezi, Namık Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tekirdağ.
- Akın, S., 2008. Avrupa Birliği'nde Kırsal Kalkınmaya Yönelik Mali Yardımlar, Değişimler ve Türkiye'nin Uyum Çalışmaları, Yüksek Lisans Tezi Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, , Ankara.
- Anonim, 2003. Avrupa Birliğine Üyelik Yolunda Türkiye Kırsal Kalkınma Politikası Raporu, Kırsal Kalkınma Çalışma Grubu, Ankara.
- Anonim, 2006. Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013), Kırsal Kalkınma Politikaları Özel İhtisas Alt Komisyonu Raporu, Ankara.
- Anonim, 2014. Trabzon İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, Faaliyet Raporu, Trabzon.
- Anonim, 2015. Trabzon İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, Brifing Raporu, Trabzon.
- Ayanoğlu, İ., 2008. Kırsal Kalkınma ve Türkiye İçin Bir Kırsal Kalkınma Modeli, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bakırcı, M., 2007. Türkiye'de Kırsal Kalkınma Kavramlar, Politikalar, Uygulama, Nobel Yayınları, Ankara.
- Başa, Ş., 2000. Ordu Mesudiye İlçesi Çavdar ve Yöresi Köyleri Köy- Kent Projesi, Ordu Mesudiye Sesi Gazetesi, Eylül.
- Bulutcu, A.B., 2015. IPARD Programı ile Ulusal Kırsal Kalkınma Programlarının Tamamlayıcılık Açısından Değerlendirilmesi, GTHB AB Uzmanlık Tezi, Ankara
- Can, M., 2007. Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Programlarının Türkiye'nin Kırsal Kalkınması Açısından İncelenmesi: SAPARD ve IPARD Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tokat.
- Can, M., ve Esengün, K., 2007. Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Programlarının Türkiye'nin Kırsal Kalkınması Açısından İncelenmesi: SAPARD ve IPARD Örneği, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Dergisi, 43-56.

- Cengiz, T. ve Çelem, H., 2005. Hızlı Kırsal Değerlendirme Yöntemi: Alpağut Köyü Örneği (Seben-Bolu), Kafkas Üniversitesi, Artvin Orman Fakültesi Dergisi, 6,1-2, 161-170.
- Coşgun, U., 2009. 'Ormanlıkta Katılımcı Kırsal Değerlendirme ve Kırsal Kalkınma (Köprülü Kanyon Milli Parkı Örneği), 2. Ormanlıkta Sosyo-Ekonomik Sorunlar Kongresi, Şubat, Bildiriler Kitabı, 115-132.
- Çakar, Y.M., 2007. Türkiye'de 1980 Sonrası Kırsal Kalkınma Uygulamaları ve Çorum İli Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çelik, Z., 2005. Planlı Dönemde Türkiye'deki Kırsal Kalkınma Politika ve Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme, Planlama Dergisi, 61-71.
- D.İ.E., 2001. Genel Tarım Sayımı, Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara.
- Dıraor, B. M., 2008. Katılım Öncesi AB Fonları ve Kırsal Kalkınma (Fırsatlar, Sorunlar ve Türkiye İçin Öneriler), TC. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, AB İle İlişkiler Genel Müdürlüğü, DPT Uzmanlık Tezi, Yayın No: DPT: 2764, Ankara.
- Doğan, A.ve Öztürk, N., 2010. Yeni Kalkınma Kuramları, Bütçe Dünyası Dergisi, 33, 35-52.
- Doğanay, F., 1993. Kırsal Kalkınma, Sosyal Planlama Genel Müdürlüğü, Planlama Dairesi Başkanlığı,
- Eraktan, G., ve Yıldırak, N., 1989. Türkiye'de Kırsal Kalkınma Politikaları ve Stratejileri, Friderich Ebert Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Erdönmez, C., 2005. Köykent: Olumlu ve Olumsuz Yönleriyle Bir Kırsal Kalkınma Projesinin Çözümlemesi, Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi,1302-7085, 35-51.
- G.T.H.B.,2014. Kırsal Kalkınma Planı (2010-2013) Değerlendirme Raporu, Gıda Tarım Hayvancılık Bakanlığı Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, Ankara.
- G.T.H.B.,2013. Stratejik Plan, 2013-2017, Gıda Tarım Hayvancılık Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara.
- Geray, C., 1999. İşlendirme Açısından Kırsal Gelişme Yöneltilerimiz Yaklaşımlar, Uygulamalar ve Geleceğe Bakış, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 54,2, 61-100.
- Gülçubuk, B.,2005. Türkiye'de Tarım, T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Ankara, 68-87.

- Gülçubuk, 2006. Kırsal Kalkınma: Kavramlar, Uygulama Esasları ve Dikkat Noktaları. Hatay'da On Sıcak Gün, Mustafa Kemal Üniversitesi, Yayın No:19, ISBN:975-7989-25-8, 60-70.
- Gürlük, S., 2001. Dünya'da ve Türkiye'de Kırsal Kalkınma Politikaları ve Sürdürülebilir Kalkınma, Uludağ Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi,19,4.
- IPARD Programı, 2007. Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma (IPARD) Programı (2007-2013), T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Ankara.
- IPARD Programı, 2011. Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma (IPARD) Programı (2007-2013), T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Ankara.
- IPARD Programı, 2012. Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma (IPARD) Programı (2007-2013), 2007 Programının Modifikasyonu, T.C. Gıda Tarım Hayvancılık Bakanlığı, Ankara.
- IPARD Programı, 2014. Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma (IPARD) Programı (2007-2013), T.C. Gıda Tarım Hayvancılık Bakanlığı, Ankara.
- Işık, N., ve Baysal D., 2011. Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de Kırsal Kalkınma Politikaları: Genel Bir Değerlendirme, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,12,1, 165-183.
- K.B.,2013. Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018), Kalkınma Bakanlığı, Ankara.
- Karataş, H., 2010. Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardımları, TC. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Yayın No: 2010/409, Ankara.
- Keleş, R., 2002. Kentleşme Politikası, İmge Kitabevi, Ankara.
- KKEP,2015. Kırsal Kalkınma Eylem Planı (2015-2018), Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Ankara.
- KKP, 2011. Kırsal Kalkınma Planı (2010-2013), Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Ankara.
- Koç, A., 2016. Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de Kırsal Kalkınmanın Finansmanı Kapsamında IPARD, Doktora Tezi Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Köprülü, O., 2006. TKV Gümüşhacıköy Kırsal Kalkınma Projesinin Çiftçiler Üzerindeki Etkilerinin Sürdürülebilirliğinin Saptanması, Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Samsun.
- Koroğlu, S., 2002. "Avrupa Birliği Bölgesel Politikası ve Yapısal Fonlar-Türkiye Açısından Değerlendirilmesi", ATAUM, 7.Dönem Ortak Tarım Politikası Tezi, Ankara.

- Kuzulu, A.A., 2009. Türkiye’de Kırsal Kalkınma Politikaları ve Afyonkarahisar İli İhsaniye İlçesi Üzerine Bir Alan Araştırması, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- O.G.M.,2014. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Orman Genel Müdürlüğü, Dış Kaynaklı Projeler, Ankara.
- Oktay, E., ve Çukur, T., 2004. AB’ne Aday Ülkelerin Tarım Sektörünün Birliğe Uyumunda Uygulanan SAPARD Projesi ve Konunun Türkiye Açısından Genel Bir Değerlendirmesi. Türkiye VI. Tarım Ekonomisi Kongresi, Eylül, Bildiriler Kitabı,131-138.
- Özer, D., 2003. Kırsal Kalkınmada Katılımcılık ve Katılımcı Yayımlar, Harran Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 17-27.
- Salkım, A., 2014. Türkiye’de Kırsal Kalkınma Uygulamaları ve Sosyal Sermaye Bileşeni Çerçevesinde Manisa Salihli İlçesi Üzerine Yapılan Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Şerefoğlu, C., 2003. Türkiye’de Kırsal Kalkınma Planlaması: Erzurum İli Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Şerefoğlu, C., 2008. SAPARD-IPARD Programlarının Analiz Edilmesi-Besi İşletmelerinin IPARD Programındaki Yeri Üzerine Bir Araştırma, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- T.C. Resmi Gazete, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun, (26526),18.05.2007.
- T.C.Resmi Gazete, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu il koordinatörlüklerinin çalışma usul ve esasları hakkında yönetmelik, (27007), 24.09.2008.
- T.C.Resmi Gazete, 2011/15 Sayılı Başbakanlık Genelgesi, (28088),18.10.2011.
- T.C.Resmi Gazete, Kırsal kalkınma programı izleme komitesinin teşekkülü ve çalışma esasları hakkında yönetmelik, (28344), 05.07.2012.
- T.C.Resmi Gazete, Kırsal kalkınma programı yönetim otoritesinin görevleri ve çalışma esasları hakkında yönetmelik, (29825),08.09.2016.
- T.K.B.,1991.Yozgat Kırsal Kalkınma Projesi Değerlendirme Raporu, T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Proje ve Uygulama Genel Müdürlüğü, Ankara.
- T.K.D.K.,2014. 2007-2013 Katılımlım Öncesi Mali Yardım Aracı IPARD Uygulama Örnekleri, Ankara.

- Tolunay, A., ve Akyol, A., 2006. "Kalkınma ve Kırsal Kalkınma Temel Kavramlar ve Tanımlar", SDÜ Orman Fakültesi Dergisi,1302-7085,107-122.
- Tunç, H., 2009. Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) ve Türkiye Uygulaması, Yayınlanmamış Devlet Bütçe Uzmanlığı Araştırma Raporu, Mayıs, Ankara.
- TÜİK,2013. Seçilmiş Göstergelerle Trabzon, Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara.
- Türkdoğan, O., 2006.Türkiye’de Köy Sosyolojisi, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Uçar, M., ve Vuran, Y. 2016. IPARD Programının (Avrupa Birliği Katılım Öncesi Yardım Aracı) Ülkemiz İstihdamına Etkisi, International Journal of Academic Value Studies,2149-8598, 53-81
- UKKS-I.,2006. Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2007-2013) ,Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.
- UKKS-II.,2014. Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2014-2020), Gıda Tarım Hayvancılık Bakanlığı, Ankara.
- URL-1. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bilimsanat&view=bilimsanat, 01.10.2016
- URL-2.http://www.adtk.yildiz.edu.tr/temelgoruslerimiz/ocaliskan_kirsalinkentlesmesi.htm, 07/10/2016
- URL-3. <http://www.illeridaresi.gov.tr/k-ye-d-n-s-ve-rehabilitasyon-projesi-kdrp-> 05.10.2016
- URL-4. <http://www.tarim.gov.tr/Konular/Kirsal-Kalkinma/Projeler>, 05/09/2016
- URL-5 http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/e406957d45fcb6c_ek.pdf?tipi=14,01/10/2016
- URL-6. <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=5>, 05/09/2016
- URL-7, <https://ipard.tarim.gov.tr/>, /05/10/2016
- URL-8. <https://www.tkd.gov.tr/Kurumsal/CalisanProfili>, 15.06.2016
- URL-9 <http://www.tkd.gov.tr/ProjeIslemleri/CagriIlanArsiv>, 10/02/2016
- URL-10 <https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/>, 22/09/2016
- URL-11 <http://www.trabzonkulturturizm.gov.tr/TR,126647/cografi-yapi-ve-iklimsel-ozellikler.html>,25/09/2016
- URL-12. <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,9859/tesis-istatistikleri.html>,25/09/2016

URL-13. <http://www.mfa.gov.tr/uluslararasi-tarimsal-kalkinma-fonu.tr.mfa> 25/09/2016

Yaş, D.,2016.Kırsal Kalkınmada Kırsal Kalkınma Projelerinin Rolü:Sivas-Erzincan Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Yücer, A.,2009. Türkiyede Kırsal Kalkınma, Tütev Yayınları, Ankara.

ÖZGEÇMİŞ

Şeref KABAOĞLU, 01.12.1975 tarihinde Trabzon'un Çaykara ilçesinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini Çaykara'da tamamladıktan sonra 1994 yılında üniversite eğitimine başladığı Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bitki Koruma Bölümü'nden 1998 yılında "Ziraat Mühendisi" unvanı ile mezun oldu. 1999 yılında T.C. Ziraat Bankası A.Ş. Genel Müdürlüğü'nde başladığı iş hayatına, Gıda Tarım Hayvancılık Bakanlığı ardından da Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu'nda devam etti. İlgili Kurumlar bünyesinde değişik il ve pozisyonlarda görev yaptı. Halen TKDK Trabzon İl Koordinatörlüğü bünyesinde uzman olarak görev yapmaktadır. 2007 yılında K.T.Ü Fen Bilimleri Enstitüsü Orman Mühendisliği Anabilim Dalında yüksek lisans öğrenimine başlayan Şeref KABAOĞLU, Evli ve 2 çocuk babasıdır ve orta seviyede İngilizce bilmektedir.